

SOMOGYI NÉPLAP

XXXVII. évfolyam, 246. szám

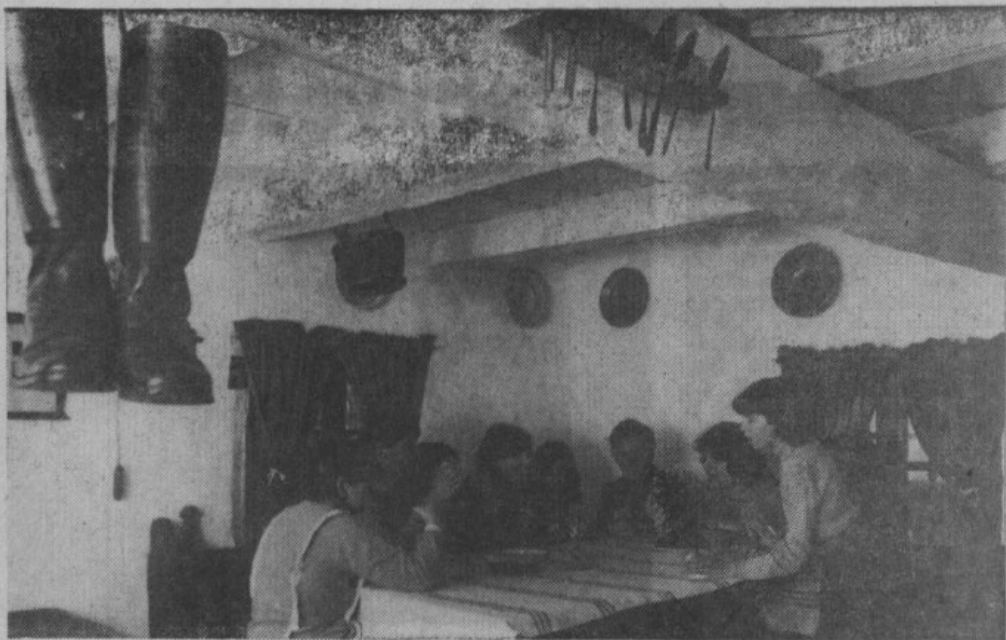
1981. október 20., kedd

Új épülettel gazdagodott a szennai szabadtéri néprajzi gyűjtemény. Vasárnap délután dr. Knézy Judit, a Mezőgazdasági Múzeum néprajzosa a múzeumi hónap keretében átadta a falumúzeum ötödik létesítményét, a mintegy százötven éves nagykor-pádi parasztházat, amelyet a századfordulón használt bútorokkal rendeztek be. Az ünnepeles megnyitón a múzeum igazgatója, Mészáros Balázs a Kiváló Munkáért miniszteri kitüntetést nyújtotta át a falumúzeum két dolgozójának: Kurucz Imrének és Csepinszky Máriának.

Mint

Somogyi Képek, 21. április 7.

Húsvétkor maguk-készítette „himös” tojással várják majd a húsvétkor bekapó fiúkat a kaposvári iskolás lányok. A város szomszédságában levő szennai falu-múzeumban Csepinszky Mária segítségével tanulják meg a tojásfestés mesterfogásait, a különböző somogyi mintákat: a rozsmaringos, gráblás, dobköteles, vízolyvas díszítést

A kaposvári fazekasok kiállítása

Habán – Balatonszemesen

A balatoni programok megbízhatóságába vetett bizalmunkat csorbította, hogy néhány esemény elmaradt, illetve a tervezett időben nem jött létre vagy tartalmában megváltozott. Balatonszemesen ez időben a terv szerint népbútor-kiállítást láthatnánk, de mivel nem sikerült az anyagot összegyűjteni, „beugrott” a kaposvári habán. (Csupán zárójelben kívánom megjegyezni: erre az anyagra már a tavaszi tervezéskor is számíthattak volna a szervezők.)

Balatonszemes művelődési háza ilyenkor nyáron — már évek óta — azzal hívja föl magára a figyelmet, hogy megyénk népművészetéből nyújt izelítőt. A tavalyi sikeres kiállítás után igazán biztos a rang: a kaposvári habán „márka” Magyarországon éppúgy, mint külföldön. Huszonegy kaposvári fazekasnak — a háziipari szövetkezet tagjainak — munkáit állították ki.

Az 1953-ban alakult szövetkezet húsz évig a sarközi fazekashagyományokban kereste útját, illetve a cserép-

kályha csempe volt a legfőbb terméke. A habánnal csak ezután kezdtek foglalkozni, s azóta szinte úgy emlegetik a kaposvári fazekasokat, hogy „a habánosok”.

Honnan származik ez a sajátos kultúra, a kézművesség e különös fajtája? Száműzött nép hordozta végig csaknem Európán. Az új keresztények, az anabaptisták kézművességet, fazekaskultúráját nevezzük habánnak. A mozgalom az öskeresztény tanokhoz és életformához való visszatérést hirdette, tagjai parasztok voltak, főleg kézművesek. Svájcban, Hollandiából és Belgiumból menekültek a német parasztháború után, és Európa-szerte új otthonra találtak. Az anabaptista emigráció már a XVI. század harmincas éveiben elérte Ausztriát, Csehországot és hazánk területét.

Az európai szellemiség hatása és a vándorlás rányomta bélyegét a kézművesek tevékenységére, a habánra. Az első edények Teneszansz jellegűek; a koraiakon meg nem találunk

figurális ábrázolást, mivel ezt a szekta tiltotta. Eleinte csak monogramok, babérszörűk, címerek és evsáimok díszítették edényeiket, majd az 1650-es évektől más hatás is erődik tárgyaikon. A XVIII. század közepe táján a barokkos ízlés jellemzi a habánt. Mint a kiállítás mutatja, kék és fehér habán edények készültek, de ezek nem voltak egyenrangúak. Az asszonyok szobájában fehér mázas habán cserépkályhák állottak, a férfiakban kék. A fehér edények reprezentatív igényeket elégítettek ki patikában, könyvtárban — bárhol, ahol elhelyezték őket. A kék edények gyakrabban szolgálták használati célokat.

A habán újabb története összefonódott a kaposvári fazekasok kerámiaiparjával; (itt) elevenítették föl elsőként a hagyományt. Vajon mi készítette őket arra, hogy egy ilyen sajátos kulturális örökséget próbáljanak feltámasztani, megújítani? Az igény — amit fölismertek! Az értékesítés — itthon és külföldön egyaránt — is kifejezi, hogy a habán megkülönböztetett figyelemnek örvend. A külföldiek — mondták a szövetkezetben — a herendi porcellánal azonos értékűnek tartják a habánt.

E divatos termékekből gazdag választékot nyújt a kaposvári fazekasok kiállítása Balatonszemesen.

H. B.

(MTI) Győr-Soproni Hegység, Si. mezei, 2019.
Szabadtéri múzeum (Soproni Földm. Múzeum)

A Győr-Sopron megyei Tápon a Hegység utcában tájegységi szabadtéri múzeumot alakítanak ki. Több mint öt éve tartó szorgos gyűjtőmunka, valamint jelentős anyagi támogatás eredményeként március végére befejezték az első házak restaurálását

(MTI-fotó — Matusz Károly felv. — KS)

(Műn) Somogyi Könyvtár, Si. ján. 19.

Ismerjék meg a nagy elődöket

Kiadvány a fafaragóknak

Hodó József, aki annak idején Kapóli Antallal együtt kapta meg a népművészet mestere címet, Mernye, Orci környékén dolgozott, de járt az ország más területein is, alakítva faragásainak motívumvilágát, törekedve az egyénire, az igazira. Ma már csak műveivel találkozhatnak az érdeklődők, kiállításokon, vitrinek üvege mögé rejtve a féltve őrzött tárgyakat. S akik népi fafaragásokat készítenek — nem kisipari szinten —, azok figyelmesen tanulmányozzák e művészet nagyjának munkáit. Csak hogy ezt nem teheti meg mindenki.

A Somogy megyei Művelődési Központban számon tartják a megye valamennyi fafaragóját. Így tudják azt

is, hogy közülük többen át sem lépik tanyájuk kapuját, nem mennek a szócény-pusztai táborba tapasztalásokat szerezni, nem ismerik igazán az ősi faragásokat. Idősek, betegek, mozgássérültek ők — de tehetségesek. A központ munkatársai meglátogatják őket, figyelemmel kísérik munkájukat, segítenek. Ennél azonban többre van szükség, hiszen számtalanszor már csak a „végterméket” látják, nem pedig a munka menetét. Megfelelő ismeretek híján nem mindig az kerekedik elő a kés alól, amit művészetnek lehet nevezni...

A művelődési központ dolgozói ezen szerettek volna segíteni, amikor Csikvár József vezetésével elkezdték összeállítani először a Hodó József, majd a Kálmán István munkájáról szóló kiad-

ványt. Ezeket a Néprajzi Múzeumban lektorálják, majd a megyei könyvtárban sokszorosítják. Az ebben a hónapban megjelenő két összeállítás a maga nemében egyedülálló.

Csikvár József szemléletes rajzaival a fafaragók megismerhetik a tárgyak formáit, a legjellegzetesebb motívumokat, az állat-, a növény- és az emberábrázolás mikéntjét, a faragások szerkezetét. A legapróbb részletekig terjedő, szép kivitelű kiadványokat további összeállítások követik majd a híres népi fafaragók munkáinak bemutatásával. Az albumokat eljuttatják mindazoknak, akiknek nincs lehetőségük a közvetlen ismeretszerzésre, de tanulni szeretnének a nagy elődöktől. Az általános és középiskolák népművészeti óráin is jól használhatják a pedagógusok a kiadványt.

Ászlós Mari mama

**Száll a páva, száll a páva
Berzencén keresztül.
Szállj a babám ablakába,
Csak maga van egyedül!**

**Ha kérdi, hol vagyok,
Mondd meg, hogy mulatok.
Berzencei fonyóházban
A babámmal táncolok!**

Csak azt a rabzabadító, szép pávát ismerem eddig, ezt a legénycipkedő üzenetet kézbesítő madarat nem. Börzencei Csalfa Mari néni ilyen, minden mulatságra kapható pávákat ismer; olyanokat talán nem is...

En legalábbis szomorú dalt nem is hallottam tőle. Pedig tele van a lelke — ez az ékszerláda — népdalkincsel! Ő maga egy — s mind kevesebben maradnak köztünk — élő „népi műemlékeinkből”, akiket ismernünk érdemes, mert őrző emlékezetük nélkül szegényebbek volnánk. Sánta Vendelné, a népművészet mestere lelkes kis öregasszony: huszonhat évig állt reflektortényben, szinte hetente színpadon, megpártolva a magyar népdal ügyét, s örökölt plántálva a szeretetet a dalok iránt egész nemzedékekben. „Tiszta forrás” ez a fiatalos arcú — csupa élet — kis anyóka. Cirmos szeme zöldséges parázs, ránc alig fogja környékét. Amikor először ültünk le beszélgetni a László utca 18-as ház „talpalatnyi” konyhájában, át-lósan a teatüzhely és a tévékészülék között, a szubtil gipsz szentjének közelében — mikrofon a kézbe! — a falusi nénikék uniformisa, a fekete, apró mintás szoknya, blúz, kékfestő kötény és lélekmelegítő volt rajta. Vendi bácsi pihengetett; noha jó évvel fiatalabb asszonyánál, előbb ágyba nyomta a magas kor meg a hivatlan vendég, a betegség. Igaz, gyerekkora óta nem hajlik a lába, úgy bicogte végig az életét: szegény ember gyereket ficam miatt nem vitték el a csurgói doktorhoz, csontakó ember meg nem élt Berzencén, hát maradt úgy a lába, amilyenné marjuult...

— En Sánta Vendelné Nézics Mária 1895. április huszonkilencedikén születtem. Hatan voltunk testvérek. Édesapám hároméves koromban meghalt, akkor én anyám testvérnénjéhez kerültem, akiknek nem született gyereke. Így lett nekem második anyám és apám. Ők neveltek föl, ők is adtak férjhez. Úgy hozzájuk szoktam, hogy amikor másik lánytestvéremet is magukhoz akarták venni, bújtam „apámhoz” és könyörögtem, csak én egyedül legyek a lányuk... — így kezd az önéletrajzát Mari mama.

Életét meghatározta Berzence. A László utcában született, ott él ma is. Igaz, a régi, sövényfalas házacskával szemben vettek portát, de ő még sokáig visszajárt abba a régi házba, hogy meleg nyári délután a kazalnak vesse a hátát. Felnevelő berzencei táj! Itt horvát és magyar dülöneveket, utcanéveket tanult meg az az egykori kislány, rokonok neveltje.

Skárjenak a csurgói és kanizsai út elágazását mondták, Csóganca a patak átkelőhelyét jelölte, ahol cigányok éltek. Táboriscsa — így meg az Imre utcát emlegették. A Dók szakadékos rész volt. A Virjában — a malom mesterséges tavacsájában meztele-nül fürödtek a fiúk. Ivósnáknak meg a csurgós kutat emlegették a régiek. A Várdombot is víz folyta körül, hogy be ne lehessen venni egykönnyen a Zrínyi-várat, melynek alapjait Vendi bátyánk még látta; aztán széjjelhoradták építőanyagának a népek... Neve is volt a Várdomb aljának, horvátul így hangzott: Gradina. A Festetich-kastély ma szociális otthon, angolparkját — Anglusnak mondta a berzencei köznyelv — be-tegek sétálják, a Grófi utat (az állomástól a kastélyig) sem előkelőségek kocsizzák, hanem talán éppen azok, akik a felszabadulás után a földigénylő bizottságtól kaptak házhelyet: az újtelepiek.

— Mink szögény emberek vótunk — így mondja izes hitvallással Mari néni. Talán bocsánatos bűn, ha e sorok frója néha ki-kapcsol az irodalmi nevezett nyelvhasználatból, hogy érzékeltesse ennek a hagyományörző kis öregasszonynak a hangsúlyait, beszédfordulatait, mert eleink egykor mind így beszéltek, ha falun éltek. — Hát a mi házasságunk... Az nagy dolog vót. Három évig udvarút az uram. Húzza, halasztgatta, hogy minél tovább lehessen legény. „Majd tavasszal, majd ősszel...” Huszonöt éves koromig kötött így le, akkor elvett. Magamnak csúnya vótam, de másoknak szép! Huszonegyben vett el...

Hogy milyenek voltak azok az egykori lakodalmak, arról Sánta Vendelné, a kedves Mari néni órákat tudna mesélni. Háromórás műsort állított össze a híres-nevezetes berzencei ászlós lakodalom lefolyásáról; kétszer tévéfelvétel is készült erről, s ki tudja, hány meg hány néprajzi gyűjtő tartotta a mikrofont eleje, úgy mint ahogy most én teszem.

— Hogyan s mint zajlott le a hét határa híres ászlós lakodalom, Mari mama?

— Nagy sora vót annak, fiam. Hogy az elején kezdjem: a fonyóban találkoztam a lány a legénnyel. A lány fonyt, szótt Berzencén. Mindenre ügyes vót a lány; megkésztette a maga viseletjét. Vászomból a bokros inget, az alsószoknyákat — ugye, ki vastagabb vót, az keveset vett magára, ki meg vékonyabb, az többet —, a ráncos szoknyát, az alsó inget. Hétköznap fekete kötényt vett a viseletjére, ne piszkolódjék az a vászonmú. Ha fonyó vót, táncis vót.

Citerazenére a kettes; az hát, a páros! Aztán a csárdás, de jó ropogós ám! Még énekeltek is.

— Hogyan szövődött tovább a szerelemvászón?

— Farsangba a lányok főztek, sültöttek; kínálták a legényeket. Gyűttek a maszkák rongyosan, kormos arccal lopkodni a fánkot. Bál vót, szépen táncúttunk. Aztán ki-ki a választottjával ment hazafelé. Amelyik lány menyasszonyforma vót, azt intette az anyja: „Te, siess ám befelé, ne áldigálj kint avval a legénnyel!” Na, begyün a lány: „Mama, holnap kéretnek...” Az anyja meg: „Hát, ne beszélj, ez nincs ám úgy, hogy csak gyűnnek kéretni!... Nem is kérdezed: mehetsz-e? Mit gondoltál, adlak ilyen részeges gyerekhez, aki mindig a kocsmában van? Móg szögén gyerek, te gazdag lán vagy! Annak háza nincsen, fődgye sincsen...” De addig-addig sirt a lány, míg enyhült az anyai szív, s meglett az apai beleegyezés is: „Valahogy majd csak megélték, elmentek hónapszámba.” Heten vagy kilencen gyűttek körébe, köztük a legény meg a körszót-apja, körszótanyja.

Kérdezték tőlük a háziak: — Mi ójság maguknál?

— Nekünk elveszett a galambunk, aztán úgy láttuk, hogy ide röpült be. Nincs maguknál?

— En nem tudom, meg köll nézni, lehet, hogy itt van.

A legény vót a galamb! Akkor vót tánc is, a lányok ászlótak csináltak, szép cifra ászlótak; a legények elvitték ezeket haza. Másnap reggel a lány a nyoszolyóasszonnyal a legény a násznaggyal ment a templomba, ott találkoztak össze. Megvót az eskü, addigra a legények is ott vótak az ászlótakkal, zenezóval kísérték a menyasszonyt haza... A vőlegénynél megreggeliztek; pálinkás butykos a zsebbe, s mentek a menyasszonyért.

De nem engedték ám be őket!

— Meg köllött nekik válaszolni: „Milyen úton gyűttetek?”

— Igyenesen.

— Hogy járt Jézus, mikor a földön járt?

— Szamarháton!

Meg köllött válaszolni azt is, hová dugta az ember vagy az asszony a főzőkanalat, hagymát, mlegymást. No, amikor a próbákon túl vótak, gyűhetett a tánc! Ebédkor énekeltek a sella ruzsicát, azt a dalt, hogy virág nyílik az utca szélén... Egyet hujjantottak, egyet imádkoztak, áldást kérve, aztán „Hej pite jeste veseli vodite!... Igyanak, ögyenek, vígan legyenek!”

Szinte táncol, ahogy mesél. Micsoda figurákat raktak ezek a lábak a régi zsúpos házak sárpadatárára!

— Mindenkinek dukált az ászlós lakodalom, Mari néni?

— Azt nem... Csak a gazdagabbaknak. A szögénynek nem vót ászlós lakodalma. Annak csak koszorús lányok vótak a lakodalman; akkor nem köllött az ászlótartókat étellel, itallal tartani. Mert azoknak járt a reggeli, ebéd, vacsora. A szögény esküvőt meg délután tartották, hogy csak a vacsorát kölljön állni.

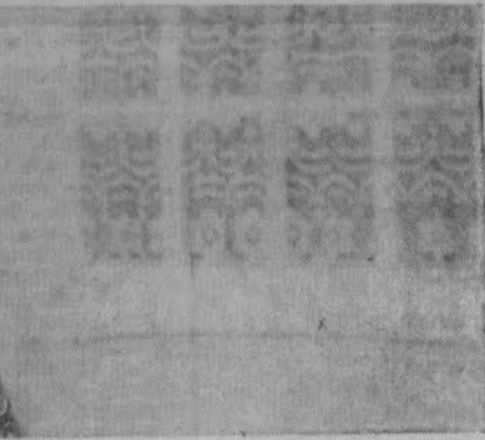
Megjártuk a hátsó udvart. Űres a pajta, az istálló, a hízők szállása. A fonott göré is — nincs már, aki ért ehhez a különleges göré megmunkálásiához —; minek már? Eke, borona suttiban. Az udvart fölveri a gaz. Lesz-e aki „csak úgy”, figyelmességéből lekaszálja?

Fotók készülnek: Mari mama nem pózol, mint némely fölkapott „népi emberünk”. Nehe-zére esik a lépés, pedig nemrég még a gyémántlakodalmon szépen járta a csárdást, kopogósan! Hogyne járta volna, amikor olyan beavatott mester figyelte, mint a „múzeumista”, Együd Árpád, akinek jó negyedszázada a kanasztáncot is bemutatta Mari néni!

— Hát szent Iván, az volt még csak fontos ünnep! A villámás...

— Milyen volt a berzencei Iván-nap?

Mari mama — kit huncutságáért, örökmécses kedvéért Csalfa Mari néni is hívják Berzencén, s országsszerte, amerre szerepelhetőségek szólították — így mondja el: Iván-nap előtti este kezdődött az ünnep. A lányok, legények a parragon — meddő föld volt ez — gyűltek össze, ott rakták meg Iván tűzét. A lányok sikongva ugrották át a lángokat, a legények — talán, hogy restek asszonykorukban se legyenek a kiválasztottjak — csalánnal csapkoztak az ugrók lábához. Énekeltek, mondókat mondtak horvátul. A mondókára Mari néni már nem emlékszik, de talán ugyanúgy hangzott, mint amit innen nem messze, Szentmihályhegyen följegyzett 1954-ben Eperjessy Ernő: „Drage dekla i dekle! Po starom obicaju, da na ivanskog, na veserje, preskocite ognja... Kedves lányok és fiúk! Régi szokás szerint, szent Iván estéjén ugorjátok át a tüzet...” Hogy mi céből? Úgy tartotta a néphit: több lesz a búza, kukorica, kender, szőlő, jól megy férjhez a lány. Berzencén a rozsdás kapavág, piszkos tarisznyával kapálni induló öregasszonyról is énekeltek, meg arról, hogy szent Iván tüzet rak, mert szép idő van. Aztán a lányok parázsló fadarabokat loptak, hogy a házukhoz vigyék; villám bele ne vágjon a zsúposba. Vitték a kertbe, a káposzta ágá-

saihoz: hernyó ne pusztítsa. Iván napján meg dalolva mentek a szép lányok kéregetni háztól házig, hogy teljen a kas...

Igy éltünk mink abban a rádió, televízió nélküli világban. Már hároméves koromban magam készítettem a ruhát a rongybabámnak. Nem tanultam én azt senki ember lányától, csak a magam elgondolása után. Kitettem egy inget vagy szoknyát — mikor mit akartam szabni, varni —, és szépen megcsináltam minta után.

Valamikor, amikor még kislány volt, boszorkányok, vajákosok, öntőasszonyok is lakták e tájat. A lány igézte a legényt, a haragos csak úgy vett elégtételt, hogy felszedte a tehén nyomát, akkor aztán „a szerencsétlen jószágnak elapadt a teje”. Ezt hitték az emberek, meg az erdősök ludvércét, mely hét határról vonzott kíváncsiakat ide: a rusnya féreg belecsergattott az ételbe, olyan tárgyakkal dobálózott, melyek nem is voltak találhatók az erdőszélekben, kiráncigálta a puskát a csendőr kezéből, lótrágyát hajigált a pap után, pénzelte az erdős asszonyt, míg nem a fehérnép a pénzzel meg nem ajándékozott egy Csurgói utcai kislányt akkor meg azt abajgatta az ördögfattyá ludvércé. Működésének a gyékényesi javasember vetett véget. Hogyan, hogyan se, ne firtassuk, s azt se nagyon kérdezzük, ki mi lehetett az a ludvérc! Régen, amikor a villanytak még híret sem hallották az emberek, s picipics világitott vaksin, pislogva, megestek ilyenek...

Mari néni nem fárad a mesélésben.

— Volt-e valami, ami hiányzott az életéből?

— A gyerek. En nagyon szerettem volna, de az uram mindig azt mondta: „Egy állomással kilebb köll kiszállni, nem köll Kaposvárig utazni, csak Kaposmérőig!” Hát nem lett gyerek... Mert először köllött az a malac, aztán a tehén, aztán még egy tehén, amellel meg kocsi, a kocsi mellé főd, hat hold... Így aztán egyedül maradtunk.

Velük vagyunk, dalainak, történeteinek hallgatói.

SOMOGYI NÉPLAP

AZ MSZMP SOMOGYI MEGYEI BIZOTTSÁGÁNAK LAPJA

XXXV. évfolyam, 153. szám

Kedd, 1979. július 3.

Ötödik alkalommal

Megnyílt a nagyatádi alkotótelep

(Tudósítónktól)

Hétfőn délután ötödik alkalommal fel a város és az alkotótelep zászlaját Nagyatádon, a Rinya-völgyében, az 1975-ben teljesített nemzetközi faszobrász alkotótelepen. A megnyitóra — több művészen kívül — sok érdeklődő művészbarát jött el. Ott voltak dr. Horváth Sándor, a megyei pártbizottság osztályvezetője Hamvas János, a városi pártbizottság első titkára, Ruttkai Ferenc, a Magyar Képzőművészek Szövetségének ügyvezető titkára, Dévényi Józsefné, a Kulturális Minisztérium képviselője, továbbá a város párt-, állami és társadalmi

szerveinek vezetői. 180 országjáró pedagógus is részt vett a megnyitón. Bódi Agnesnek az alkotótelep vezetőjének a köszöntője után Romvári Ferenc művészettörténész mondott megnyitót. Beszéde első részében a magyar szimpozionmozgalom, a művésztelepek 12 éves múltjára tekintett vissza, majd így folytatta:

— Dél-Somogyban, itt Nagyatádon öt évvel ezelőtt teremtődtek meg a szimpozion keretében a művészi alkotómunka feltételei. Fában gazdag e táj. Nagy hagyománya van itt a fa megmunkálásának. Esményiek az itteni adottságok, és a továbblé-

pés távlata biztató. Minden bizonnyal a művészet egész lesz a nyertese a nagy lélegzetű vállalkozásnak. A távlatokat teremtő elképzelések és az előretökélő, türelmes vezetés, valamint a jó szellemű, a feladatokat vállaló kutató kereső típusú alkotóművészegyüttműködése nélkülözhetetlen az indulásnál és a továbblépésnél egyaránt. Eredményes munkát kívánt az alkotó telep művészeinek.

*Az idén a szovjet, a lengyel, a román és a dél-jemeni művészeket kívül Gulyás Gyula, Mészáros Mihály, Ságss Valéria, Szabó M. László, Szederkényi Ajtilla és Vilt Tibor magyar szobrászművészek alkotnak a telepen. Új dolog, hogy két harmadéves képzőművészeti főiskolai hallgatót és egy művészettörténészt is vendégül láttak a házigazdák. Hétfőn délelőtt a Faipari Kutató Intézet, a SEFAG csurgói fűrészüzeme és a MÁV kutatómérnökei és néhány szobrászművész tanácskoztak a szobrok tartósításáról, egy új eljárásról, amely a korábbiaknál hosszabb élettartamot ad a szobroknak.

Fafaragótábor nyílt tegnap Szöcsenypusztán harminc somogyi népművész részvételével. A hatnapos alkotótáborban népi butorok készülnek — az eszközöket és az anyagot a helybeli erdészeti szakközépiskola biztosítja.

Fafaragó tábor nyílik június végén Szöcsenypusztán. A somogyi faragók egy hetet töltenek közös munkával, tanulással Varga Lászlónak, a népművészet mestereinek a vezetésével.

Karácsonyi népszokásokról tartott előadást a hét végén Együd Árpád néprajzkutató a Dél-balaton Kulturális Központban. A nagy sikerű rendezvénynek sok fiatal résztvevője volt.

Székely népzeneről tart előadást dr. Domokos Pál Péter tudományos kutató hétfőn 18 órakor a Somogyi Kertárban. Az előadást Faragó Laura »illusztrálja« erdélyi népdalok éneklésével.

A somogyi népművészet legszebb alkotásaiból, meggyenk legjobb fafaragóinak, himző- és díszítőművészeinek munkáiból, valamint a paraszti életet ábrázoló fényképekből nyitnak kiállítást a hét végén Prágában a Magyar Intézetben. A gazdag anyagot április végéig tekinthetik meg a csehszlovák főváros lakosai.

Tájházban mutatják be Karad népművészetét az augusztus 20-án megnyíló új létesítményben. A szennai szabadteri néprajzi gyűjtemény mellett eddig Zamárdiban láthattak az érdeklődők berendezett tájházat Somgyban.

Tájház Szennában. Új létesítménnyel gazdagodik vasárnaptól a szennai szabadteri néprajzi gyűjtemény. Adadják a nagykorpádi tájházat és annak berendezését. A délután 2 órakor kezdődő műsorban fölép a szennai népi együttes, a Széltolók és a Barokk együttes.

Dudaiskola nyílik holnap Fonyódligeten. A népzenei táborban több ismert művész oktatja majd a fiatalokat.

Megmentik az újkornak a Duna menti település jellegzetes építkezési formáját. A szentendrei szabadteri néprajzi múzeumba kerül Dunapatajról egy sovénnyfalú parasztház. A házról pontos férvrajz készült, s ennek alapján építik föl a skanzenban.

Varga János fafaragó népművész, 41. júl. 26. népművészet mestere, Kadarkút, Körömdi u. 101. sz. alatt lakos. 93 éves korában csendesen elhunyt. Temetése július 27-én, hétfőn délelőtt 10 órakor lesz a kadarkúti Nyugati temetőben. A gyászoló család. (129215)

Dudaiskola kezdődött tegnap Szennában. A Somogy megyei Művelődési Központ által rendezett tanfolyamon csaknem negyven népi hangszeres szólista veszt részt, néhányan a környező megyékből jöttek. Az amatőr művészek fellépnek vasárnap Szántódpusztán, a Jakab-napi búcsún is.

Képek Somogy néprajzából címmel vandorkiállítás indított útjára a barcsi üzemekbe a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum. Januárban a város nagyobb üzemeiben tekinthetik meg az érdeklődők a bemutatót. Történelemszemmel Indulában. A Somogy megyei múzeumbaráti körben hétfőn 18 órakor előadást tart dr. Kanyar József kandidátus, a megyei levéltár igazgatója — indiai útjának tapasztalatairól.

mutatják be. Dudaiskola indul Szennában. Július 16-tól 22-ig harminchét dél-dunántúli zenész vesz részt a továbbképzésen. A tanfolyam idején Szennában műsort is adnak, július 22-től 29-ig Balatonföldváron szerepelnek.

(8)

Somogyi Napló, 29. jún. 8.

Kaposvári faragók kiállítása

A városi könyvtár támogatja a cseri alkotók klubját. Az idén hároméves közösség — hagyományát folytatva — évente kiállításon mutatkozik be, most először rendhagyó módon: a fafaragóknak biztosítottak szereplési lehetőséget a helyi ösztönzési művelődési otthonban. A korábbi évekre visszatekintve helyesnek bizonyult a mostani választás; azt vették figyelembe, kik azok, akik alkotó munkájukkal hozzájárulnak a megyeszékhelyi kiállítások gazdagításához. (Közismert, hogy a cseri alkotók közül az utóbbi időben átpártoltak a fiatal alkotók műhelyébe.) Csupán néhány nem idevaló munkát találtunk a tegnapi délutáni megnyílt bemutatókon, a zsűri jól dolgozott. A fafaragók száma jelentősen megnövekedett, ezzel együtt azonban a szakmai fejlődést is biztosították. Kerek István faragott botjai, tükröse, karcolt ostoronyele, Horváth József faragott botjai, díszdobozai, Göncz János faragásai, Szöke István fokosnyele, Koczka Kerek Judit díszta-

nyérjai, díszdobozai, Kovács István kendőtartója, díszdoboz-variációi értékes alkotások.

Szép eredményről ad tehát számot az idén a cseri alkotók klubja. A szakmai tudás megszerzésében bizonyára tovább haladnak, a ma még megtalálható idegen — szuvenír — hatásokat (afrikai maszkok) kiszűrik, s a hazai forrásokból táplálkoznak. Hasznos együttműködés lenne, ha részt vennének a cseri alkotók is az ÉDOSZ-ban szervezett népművészeti stúdió munkájában, ahol elméleti alapot kaphatnak a klub tagjai.

Úgy látszik — Horváth Éva kerámiai, Gerberáné Farkas Judit faliképei ellenére — megtalálta fő tevékenységi formáját a cseri alkotók klubja, s a hagyományok őrzésében, továbbfejlesztésében a faragás terén veszik ki részüket. A sokszínűség e szűk területen is biztosítható, ha a forráshoz hűek lesznek...

H. B.

H. B.

Emlékezés Kapoli Antalra

A Kossuth-díjas faragóművészre, id. Kapoli Antalra emlékeztek hétfőn hajdani falujában, a Szigetvár közelében levő Somogyhárságon. Megkoszorúzták a duzzantúh pasztorművészet kiemelkedő alakjának a tanácsháza falán elhelyezett emléktábláját, majd a temetőben levő síremléken helyezték el koszorút és virágot. A megemlékezésen részt

vettek a népművész Szigetváron és környékén élő unokái is.

A Kapoli-napok programja tegnap Szigetváron folytatódott. Megkoszorúzták szobrát, és megvitták a faragásaiból rendezett kiállítást. Néprajz- és népzene-kutatók idézték föl a híres pasztorművész alakját, életét és munkásságát.

(E)

Dél-dunántúli népi hímzőkultúra

A dél-dunántúli négy megye régi népi hímzeshagyományainak, motívumainak felújítása, megismertetése a célja annak a pályázatnak, amelyet a Somogy megyei Művelődési Központ, a szekszárdi Babits Mihály Megyei Művelődési Központ, a Baranya megyei Népművelési Tanácsadó és a zalaegerszegi Zala megyei Művelődési Központ

hirdet meg. A pályázat nyilvános, minden hímzessel foglalkozó részt vehet rajta, aki a fent említett célt magáévá teszi. Egyébként a pályamunkákhoz csak hazai kereskedelmi forgalomban kapható alapanyagokat lehet fölhasználni, és csak kész munkákat várnak. Ha olyan munka érkezik, amelynek tervezője és kivitelezője nem azonos,

úgy meg kell jelölni mindkét pályázó személyt. Ilyen esetekben a pályadíj kétharmada a tervezőt, egyharmada a kivitelezőt illeti. Olyan munkák természetesen nem vehetnek részt a versengésben, amelyek már más pályázatokon vagy a Népi Iparművészeti Tanács bíráló bizottsága előtt szerepeltek.

*A sikeres darabokból a megyei múzeumok vásárolnak majd, ezért az ajánlatokat a pályamunkákon föl kell tüntetni. 1979 májusában a legsikeresebb darabokat kiállításon mutatják be Kaposváron. A beküldési határidő: 1979. március 31. A cím: Somogy megyei Művelődési Központ, Kaposvár, Bajcsy-Zsilinszky u. 1/c. 7400. Eredményt a jövő év májusában, a kiállítás megnyitóján hirdetnek.

Két kategóriát írtak ki a pályázatot életre hívó szervek. Az első az öltözködési darabokra (blúzok, ruhák stb.) természetesen a tájegységek hagyományainak fölhasználását kéri a pályázat kiírói. A második kategóriát a lakásdekorációk alkotják. Lakoszobák, művelődési otthonok, vendéglátóipari helyiségek, irodák berendezési tárgyaik, terítéséhez különböző méretű, újszerű minta-elhelyezéssel szemlegoldásokkal, mosható alapanyagon készült munkákat várnak.

A pályadíjak mindkét kategóriában azonosak: az első díj 3000, a második 2000, a harmadik 1000 forint. A pályadíjakban nem szerepel a munkák vételára.

M

Nincs helye a néprajzi gyűjteménynek

Törökkutat megismerték

Törökkoppány község nevének említésére legtöbbször A koppányi aga testamentuma című könyv és a belőle készült ifjúsági film jut eszünkbe. De hányan tudják, hogy hol található ez a helység?

— Bizony, meglehetősen el vagyunk zárva a világtól. Ez persze csak területi elzártság. Későn érkezik meg az újság, nehezebb a közlekedés, nehezebb eljutni színházba, moziba... más hátrányát nemigen érezzük. Különösen, amióta elkészült a közeli kirándulóhely, Törökkút, azóta nőtt még a forgalmunk — mondja Pecseli István tanácselnök-helyettes.

— A közművelődés területén sem érezzük magunkat hátrányban — mondja Targos Károlyné könyvtáros. — Nőtt az olvasók, a könyvtári

tagok száma. A hatszázötven lakosból ma 180—200 rendszeres látogatónk. Igaz, jórészt az általános iskola tanulói adják ezt a létszámot, valamint a levelező tagozaton főiskolára, egyetemre járók. Ha viszont a társközégeket, Somogyacsát, Somogydöröcskét, Kárát kísérvük figyelemmel az olvasottság szempontjából, akkor kiderül, hogy a felnőtt olvasók száma növekszik fokozatosan. Nagy anyagi támogatást kapunk, s ez lehetővé teszi az egyéni igények figyelembe vételét. Jelenleg 9812 kötet könyvünk van, ebből Koppányban 4500 kötet, a többi a társközégek helyi fiókjában. A könyvtárközi kölcsönzés lehetővé teszi, hogy negyedévenként cseréljük az állományt. Különösen Siófoktól kapunk sok segítsé-

get. Jelenleg a kézikönyvfőmányaht igyekszünk kipótolni, így egyelőre kevesebb a szépirodalom. A keresett könyvek elsősorban az állattenyésztésre, a növénytermesztésre, a szőlészetre vonatkoznak, ezért a szakkönyvek rendelkezésénél bevonjuk a tsz szakembereit is. Egyre több előadást szervezünk központi előadók közreműködésével az állattartásról, a növényvédelemről, ezek iránt az igény egyre nő. Ugyanígy vagyunk az író—olvasó találkozókkal is, persze ennek megszervezése meglehetősen nehéz feladat.

Ha Törökkoppány kulturális életéről beszélünk, feltétlenül meg kell említeni a honismereti szakkört, melyet Bősze Gábor, az iskola igazgatóhelyettese vezet. Tulajdonképpen két szakkörrel van szó egy vezetés alatt. Ugyanis külön működik a felnőtteknek, külön a gyerekeknek, természetesen azért segítik egymást. A szakkör működésének eredménye egy szép néprajzi gyűjtemény, amelyet hely hiányában nem tudtuk hol elhelyezni. Gondoltunk már egy tájház kialakítására, de egyelőre várat magára a megoldás.

Szakkörökről lévén szó, meg kell említenem a Somogydöröcskén működő kézimunkaszakkört. A tagok a tsz dolgozói, s minden évben kiállítást rendeznek munkáikból. Somogyacsán nagy vállalkozásba fogtak a falu lakói: a Koppányi lakodalmaszt dolgozzák fel. Az ötlet jó, csak irányításra lenne szükség, mert a népi motívumok közé belekeveredett egy-két nem oda való is. Reméljük, hamarosan jó kezekben lesz a csoport.

— Mindezek mellett valódi büszkeségünk a menyecskekórus, amely tavaly kapta meg a Szocialista kultúráért kitüntetését, valamint az országos kiváló fokozatot. Szereplésüket mindig nagy figyelemmel kísérvük. Sajnos, az utánpótlás nem megfelelő, mert egyre kevesebb a fiatal a községben. Sokan mennek el dolgozni, tanulni nagyobb helyekre, Tabra, Kaposvárra. Más falvaknak is nagy gondja ez, de mi reménykedünk, hogy ha a községünk komolyabb fejlődésnek indul minden téren, akkor a fiatalok itt maradnak vagy visszajönnek.

Ambrus Ágnes

A del-dundanti farsangi népszokásokról rendeztek tudományos tanácskozást tegnap Kaposváron, a Falmiró Tölgymegyei Könyvtárban. A Krippi-Rónai József Múzeum, a Küllán György Ifjúsági és Utóó Művelődési Központ és a TIT által szervezett tanácskozási Hónfi István múzeum-igazgató nyitotta meg, majd Dömötör Tekla, az Eötvös Loránd Tudományegyletem tanácskezező professzora, Eggyűd Arpad, a Kaposvári Múzeum igazgatóhelyettese, dr. Ke. recsényi Edit, a nagykanizsai Thury György Múzeum igazgatója és Sarosacz György, a Mohácsi Múzeum igazgatója tartott előadást, illetve koreferáltumot. A részvevők delután a szemel tálmúzeumot tekintették meg.

Vajon a görög Dionysia ünnepegekből származik a farsang szokása? Netalan a romai birodalomban dívalban volt lupercaliából? Esetleg a telet bucsuztató saturnaliából? A nepraiztudások elszázados vídai után végre ki derült: egyikből sem. A tanaszt köszöntő házassádszeresabito, evéres-ivásra serkentő farsang ösz-európai jellegű, interetnikus művelőit mégsem tagadhadjuk el. Dömötör Tekla előadásából kitunt: kontinentálban húshagyó kedden tartott bál, a februári — rövid időn belül második — dísznövégas, s az ünnepeket követő nap, amelyet a zalaiak jó részszé ma is «zabálócüörtöknek» nevez «Inkább a has takad-jon, mint valami megmanadon» — hangzott a jelszó, amelyért — akár csak a farsangi «bujálkodásért» — nem keves egyházi feddes és kiátkozás járt. Hogy a «zabálócüörtök» szokása a legtöbb helyen immár nem dímanapság a hétköznapi jóllakás sem lehetlen.

Kerecsényi Edit a hajdan szegénysorú zalai parasztléteben más meggyékkel, az ünnepegsorozat Zalában három napig tartott — sok faluban ma is tart —, és egész évben erre a vasárnapi hamvazószerdaig tartó hetenkét órára készülték a község lakosai. Különlegesség volt még a főnóban húshagyó kedden tartott bál, a februári — rövid időn belül második — dísznövégas, s az ünnepeket követő nap, amelyet a zalaiak jó részszé ma is «zabálócüörtöknek» nevez «Inkább a has takad-jon, mint valami megmanadon» — hangzott a jelszó, amelyért — akár csak a farsangi «bujálkodásért» — nem keves egyházi feddes és kiátkozás járt. Hogy a «zabálócüörtök» szokása a legtöbb helyen immár nem dímanapság a hétköznapi jóllakás sem lehetlen.

György a busójáras legarcha-korrelatumban. Sarosacz Eggyűd Arpad adott izeltőit E gazdag gyűjteményből tak — és lakodalmi anyagot. dos hajdonok is beletartozon a tízennyolc-húsz esztendő «Veniány» fogalmába egykölánycsüfölköt — persze, a léterjedt közönlököt, vénlek től szükebb pártiakban dan is szép számmal jegyeztesékről», s még a közelmúlt- emlékek somogyi «bögöteme-mocsárba. De vannak írásos dög rabolta el és föllotha a szerint a szépasszonyt az örözsejt a távolból hallatszott a lobbók tolezzsmétek. már a leragadott egyet, s mire a szonyok közül valaki hírtelen ad ferlimaszékában látszó asz- Gyében keletkezett a XV. szá-

A tanácskozáson elhangzott érdekeségekből itt természetesen csak néhányat említhetünk. Jellemző azonban, hogy a rendkívül érdeklődés miatt előadótérme helyett a megyei könyvtár jóval nagyobb előadótérmeben kellett megtartani.

Az európai hírdő professzor-sszony előadásából azt is megtudtuk, hogy a farsangnak Somogyban is jelentős hagyományai vannak. Az elsó hazai leírás egy falusi farsangról ír, a Kapos vá-

— elé

legnyzó ablaká — vagy alja húznak a pártában maradt a legények éjszaka tarótköi megrevel szokás, amely szerint a legmúlatságosabb az a Vas ja is hasonló. Közük talán leányok csüta telelének mód- felt mulya legények és szende nüt azonos. Még a párta nem kása, s a vígalmom — minde- sag vagy «próbanázasság» szo- nyeg, a tavaszvárás, a házasa az ünneplöknek —, de a le- laból magyar módi szerint ál- ga — dezláv szokás szerinti példái — az alarc alapánya- zok. Különözhet ugyan — azok a motívumok a jellem- pek hagyományaitól — ugyan- sajátosságoktól, az egyes né- gában — eltekintve a helyi- sünk szinte valamennyi orszá- előadásból kitunt: kontinen- tagadhadjuk el. Dömötör Tekla interetnikus művelőit mégsem farsang ösz-európai jellegű, csabito, evéres-ivásra serkentő ma is tart —, és egész évben erre a vasárnapi hamvazószerdaig tartó hetenkét órára készülték a község lakosai. Különlegesség volt még a főnóban húshagyó kedden tartott bál, a februári — rövid időn belül második — dísznövégas, s az ünnepeket követő nap, amelyet a zalaiak jó részszé ma is «zabálócüörtöknek» nevez «Inkább a has takad-jon, mint valami megmanadon» — hangzott a jelszó, amelyért — akár csak a farsangi «bujálkodásért» — nem keves egyházi feddes és kiátkozás járt. Hogy a «zabálócüörtök» szokása a legtöbb helyen immár nem dímanapság a hétköznapi jóllakás sem lehetlen.

FELTÁRT ÉRTÉKEK

Somogyi Néplap, 78. évf., 15.

Paszitos véka, kályhalik

Két ház és egy pajta készült a szennai falumúzeumban: egy-egy lómeteszet a somogyi parasztság életéről, gazdálkodásáról. A rinyakovácsi módosabb — de még nem középparaszti — ház 1861-ben épült, és a XIX. század utolsó harmadának szokásai szerint rendezték be. Mi jellemzi a százszentendős paraszti használt tárgyakat, a visefetét, s mire lehet következtetni ebből az anyagi kultúrából? Kérdésünkre Knézy Judit, a Rippl-Rónai Múzeum tudományos főmunkatársa válaszol:

— A rinyakovácsi épületben a ház földterítésének idején még megmaradt a hagyományos paraszti elrendezés. A szobában asztal sarokpaddal, az ágyak a fal mellett állnak, s a szoba közepén téreg maradt az ott végzett szövéshez-fonáshoz. A berendezést szemeskályha egészítette ki. A konyhát már nemigen használták, de még megmaradtak a régi tüzelőberendezések (kemence, katlan, izhely). A kamra sok régi berendezési tárgyat őrzött: a lombárt, megmaradt a pállóaltár (ebben mosták a vázonneműt) lisztészakot, és még a 18. század, amerikai

falnál két láda a tejes- és lekváros fazekaknak. Ez a felsorolás — bár nem teljes — csaknem maradéktalanul őrizi azt az anyagi kultúrát, amely a rinyakovácsi ház lakóinak életét keretbe zárta, körülvette. A Szennában újraépített ház berendezéséhez azonban kiegészítésre is szükség volt. Gyűjtöttünk a faluból és a környező községek anyagából egyaránt, de nagyon vigyáztunk rá, ne legyen stílustörés.

A felépült és átadott rinyakovácsi házban a berendezés korát egy láda felíratán az 1863-as évszám jelzi. Nem kis fejtörést okozott, hogy milyen világitást alkalmazzanak. Milyen volt az első petróleumlámpa? Ehelyett bádognécses raktak föl, ez dukált egy 10—15 holdas paraszti hájlékhöz.

A ház eredetileg két szoba, konyhásnak készült, mert a konyhában is nyoma maradt a tűzpadlásnak, és találtak elfalazott »kályhalikat« is. Idős lakója már nem használta, s a korábbi évekre tehető befalazás — a néprajszajátos eszközeivel — jól mutatja a több generációs nagy családok

Szennában áll még Zóka Peti Lidi háza. Ez szerényebb, inkább a szegényparaszti életformára jellemző épület. Egy szobás, konyhás, már nyoma sincs az egymást követő nemzedékek együttelezésének. Ide az építéstől számított 40—50 évvel későbbi berendezés került, de a múzeológusok igyekeztek összegyűjteni a szegényparaszti »háztartás« jellegzetes zselici eszközeit, darabjait. A rinyakovácsval szemben itt fontos különbségek mutatkoznak. Például a méretekben és a bútorok díszítésében. Olyan székek kerültek a házba, amelyeket parasztember faragott, és hátámlájuk kicsiny. A szegényparasztságnál az ácsolt ládák divatját nem váltotta föl olyan gyorsan a festettéke, mint a módosabb gazdaportákon. Lidi néni házába is ilyen, rovott díszű, egyszerű ácsolt ládákat állítottak be a berendezők. Lehet persze a különbséget táji sajátosságokkal is magyarázni: a paraszti faragás zselici százados hagyományával.

A helyes arányokra és a berendezésre vonatkozólag sok hasznos adattal szolgált dr. Gönyei Sándor, aki a két Világháború között cikket írt az Ethnográfiában a zselici építkezésről és a házak berendezéséről. Fotókkal és rajzokkal gazdagon ellátta a sok helyen még érintetlenül álló paraszti kultúráról szóló cikket.

A szennai falumúzeum épületeiben — a múzeum birtokában levő anyag gazdagsága ezt megengedi — később bemutatásokat is lehet tartani. Viszonylag könnyen összeállítható például egy paszitos véka, elrendezhető egy fölvetett hálottas ágy. És így tovább.

Somogy népművészete gazdag, sokrétű. Szenna és a múzeum hozzásegíthet bennünket, hogy ebből minél többet és gazdagabban láthassunk.

Tekerősök, furuglások, dudások

Táborozók a „pengetés” titkairól

A borzongatóan hűvös szél elől, mely a fonyódligeti megyei úttörőtáboron is végigsöpört, talán a legvakmerőbb medvék is visszabújtak volna barlangjukba, a dudaiskola jó félszáz részvevőjét azonban nem réttantette meg: még az ideiglenesen fölvert sátrak erősen viszonylagos meteorológiai nyugalomát is csak kevesen vették igénybe közülük a „sorscsapással fölérő” délutánon. A sötét háttér előtt ugyanolyan csendélet rajzolódtott ki, mint általában a bágyasztó melegben. Egy falól „hosszifurugla” hangja bűvöli a szemlélődő-füledő vendéget, odébb a citera, a duda, a tekerő használatának fortélyairól cserélnek eszmét komoly ifjak, nyurga síhederek és virgonc kisfiúk, másutt a táncházi muzsikálást gyakorolgtatják a vonós hangszerek amatőr mesterei. Remek életképpé állhatna össze mindez a századforduló parasztfestőinek modorában, ha az ország minden részéből — Bács-Kiskumból, Szabolcs-Szatmárból, Baranyából, Tolnából, Vasból, Zalából és természetesen szűkebb hazánkból — összetáborozott dudaiskolások nem farmernadrágot és pulóvert viselnének.

És szolgálhat bizonyítékul ez az életkép arra a nevezetes kodályi mondásra is, mely szerint „a zene mindenkié”. Olyan közvetlenséggel „konzultálnak” itt a „fújás és pengetés” titkairól magasan művelt kutatók, üzemi mérnökök, pedagógusok, főiskolások és egyetemisták a gyári munkásokkal, középiskolásokkal s a tábor élvezeteit először kóstoltató úttörőkkel, mely az

utópista szocialistáknak a demokratikus parlamentarizmusról szőtt legmerészebb álmait is felülmúlja. Birinyi József és Csóori Sándor, a népművészet két ifjú mestere — az utóbbi nemrég tért haza együttesével Ausztráliából egy sikeres vendégszereplés-sorozatról — nem érzi megaláztatásnak, ha egy suttó gyerektől valamilyen fogást tanulhat. Az alföldi, illetve a dunántúli citerastílus képviselői készséggel sajátítják el a másik „iskola” módszereit — anélkül, hogy saját metódusaik felsőbbrendűségét hangoztatnák. Szívesen fogom a tábort akár jövő társadalmunk jelképének is. Persze van azért jóval maibb, gyakorlatiasabb tartalma is.

— A folklór, így a népzene iránt rohamosan megnőtt igények nincsenek arányban a zeneoktatás lehetőségeivel — mondja Csikvár József, a Somogy megyei Művelődési Központ munkatársa, a vállalkozás szellemi atyja, menedzsere és mindenese. — Állami zeneiskolánkban részint a tanárhiány, részint a sznobizmus miatt nem tanítanak népzene; a hiányt tehát a közművelődésnek kell pótolnia. Több hasonló kezdeményezés volt országszerte az utóbbi években, így Bakonyoszlopon, Hajdúszoboszlón és másutt is. A mi dudaiskolánk abban különbözik a többiekétől, hogy a kevésbé „díszes”, viszonylag egyszerű dunántúli népzenei okítjuk, gyakorlati-technikai „kurzusokon”, a hét középtől pedig, Olsvai Imre jóvoltából, elméleti-esztétikai „fejtagítással” is.

Van a tábornak egy másik különlegessége is. A dudaiskola múltjában jártas látogatóknak rögvést felűnik: jóval több a gyerek, mint korábban. Néhányan szülei-ikkel jöttek, a közeli megyékből, vannak azonban jó néhányan, akik három-négyszáz kilométert is döcögtek szülői felügyelet nélkül, többszöri átszállással — hogy megizleljék a balatoni zenélés gyönyörűségeit. Jó fél tucatnyi fiúcska érkezett a Bács-Kiskun megyei

negykedésből, Tiszakécskéről. Zöme — mint ez a tábor benjáminjaira általában is jellemző — mezőgazdasági dolgozók csemetéje. Elsősorban citerások.

— A mi vidékünkön igen népszerű hangszere a citera — büszkélkednek, némiképp megilletődöttség után. — A művelődési házban két felnőtt- és két gyermek-citera-együttes működik. Mi az iskolában, szakkörön tanultunk meg játszani, és alakítottunk egy együttest is. Feléptünk megyénk sok városában és községében. Itt már az első napon rengeteget tanultunk: megismertünk több somogyi népdalt és ellestünk egy csomó fogást Birinyi Jóska bácsitól. Van köztünk két dudás is: ők a diákokthoz által vásárolt hangszereken tanulgattak...

Értekes szakmai eszmecsereket lehetősége, „oktatáspótlás”, a demokrácia „gyakorlótere” hát a dudaiskola. Egyszersmind a közművelődés nagy nyeresége. A résztvevők a napokban táncházat rendeznek a fonyódligeti úttörőtábor kis lakóinak, de szórakoztatják majd a siófoki szállodáson promenádozó vendégeket, megpróbálják „lehorgonyoztatni” a Sió Áruház előtt tolongó tömeget, kicsalni szobáikból a földvári Neptun szálló lakóit, s föllépnek a balatonszemesi kempingben. Lám, milyen egyszerű lehet a Balaton vendégeinek szórakoztatása! Ha van elég ötlet és vállalkozókedv, meg hatvan megszállott, aki „önköltségi alapon” is hajlandó volt eljönni a hegedűsök, bőgősök, citerások, dudások és más, kényelemtől elrugaszkodott, komolyságot nem tisztelő „csörgősipkás” népzenei szakfonyódligeti táborozására.

L. A.

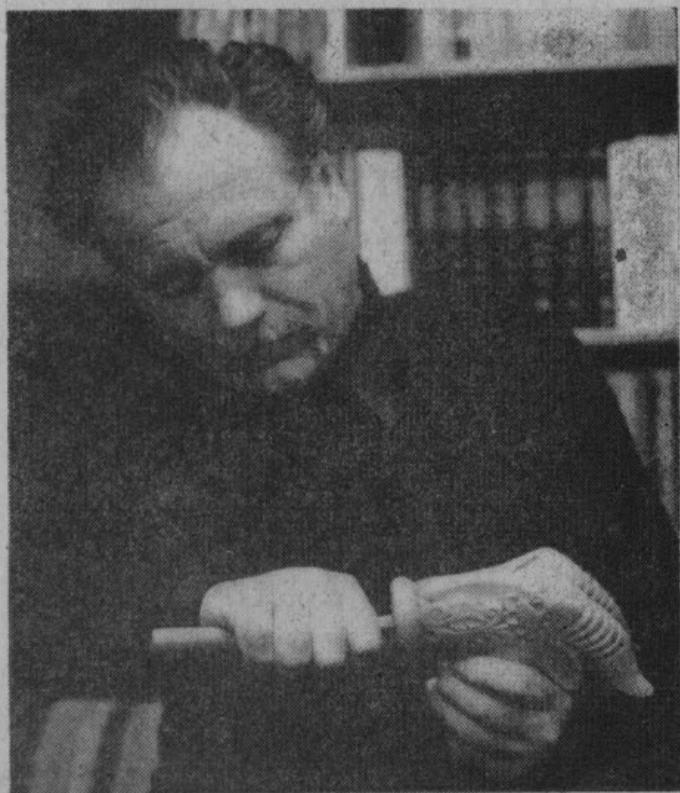

Dudafejek fából

Rajzolatait a korvinákban is megtalálhatjuk, sőt a róla készült ábrázolások a budai vár kályhacsempéit is díszítették, már a tizenötödik században. Ma is gyakran emlegetjük — bár nem tudatosan. Nem sejtjük, hogy „dödögni”, „dudogni” szavainkkal — melyek a török „düdük”-ből származnak — a hajdanvolt pásztorok kedvenc hangszerét idézzük fel: a dudát. Amint a „dúdolni” szó használatával is. S még kevesebben tudunk arról, milyen „faszobrászati” remeklésekre adott lehetőséget állattenyésztő eleinknek ez a hol kellemesen bűgő — duruzsoló, hol dobhártyarepesztően recsegő hangokat kibocsátó eszköz.

Mert dudafejek faragásával ma bizony már csak kevesen foglalkoznak. Közéjük tartozik Csikvári József, az ismert folklórszakember, a Somogy megyei Művelődési Központ főmunkatársa. Juharból, kőre- és diófából farag szebbnél szebb kecske- és birkafejeket, és — a hagyományokhoz híven — növényi ornamentikával díszíti őket. Né-

melyiket tükörrel ékesíti, a falujuktól, családjuktól távol élő, de önmaguk arcára mindenkor kíváncsi juhászok módjára. A magyar népi díszítőművészetnek olyan sokszínűsége nyilvánul meg ezen a fából faragott állatfejekeken, amelyet sem a skótok, sem a balkáni népek dudáin

nem fedezhetünk föl. A dudák ilyen díszítése ugyanis csak nálunk volt divatban.

A népi díszítőművészet szép területére a megyénkben többször megrendezett „dudaiskolák” hívták fel ismét a figyelmet.

Remélhetően más faragók figyelmét is.

LAKODALOM BERZENCÉN

Gyémánt szemek

Hajnali háromkor már nem tudtak aludni, várták a vendégeket, a múltidéző lakodalmat. Mari néni a kiskapuban állt, Vendi bácsi odabent remegett a lócán. Mondta is később az asszony évódvé: „Ugyan már, uralkodj magadon! Csak nem jogsz remegni?”

Az asszony tele életkedvvel, humorral. Mindennek utánajárt még: elég lesz-e a bor, a sör; nézte az előkészített rétest a tepsikben. „Na, aztán induljunk” — mondta —; „míse lesz értünk, meg nagy ünnepség. De jó, hogy eljöttek, kedveseim”...

És úgy, mint hatvan évvel ezelőtt — csak egy kicsit megkopva, elfáradva — gyémántlakodalmára indult Sánta Vendel és hitese felesége. Berzence várta őket. Nagy szeretettel figyelt rájuk az a falu, ahol 1921 tavaszán a hónapszámos Vendel „gyerek” meg a „csudaszép” Mari frigyre léptek.

„Látod, kedvesem, a nap is süt, mint akkoron...” A templomban zúgott az orgona, öreg özvegyen maradt asszonyok törölgették a szemüket, szépen beszélt a pap is; hát még micsoda ünnepséget rendeztek a tanáczházán! A házasságkötő terem dugig felnőttekkel, fiatalokkal. Mari néni hatalmas, vörös szegfűcsokorral érkezett, menyasszonyi volt ez a javából, meg a falu szeretetének jelképe. Vendi bácsi a kampósbot segítségét kérte, de ő is állta a sarat mind-

mántlakodalom legszebb mozzanata mégis az ünnepélyes fogadalomtétel volt, amikor a 86 éves Mari néni és a 85 éves Vendi bácsi ünnepélyesen megerősítette hatvan év előtti hűségnyilatkozatát...

Azután hazafelé indult a násznép. A kapuban fehér kötényes szakácsnők várták őket butykossal, pohárral, népi rigmusokkal, néhol derűt keltő, vaskos humorral. „Csak nem a nászéjszakától fél, Vendi bátyám?” — kérdezte a főszakácsnő a remegő kezű öreget. „Túl vagyok

ban együtt töltött élet példázatát.

Vendi bácsiról elmondhatom: élharcosa, alapító tagja volt a szövetségnek; becsületes, mais tiszteletet érdemlő ember, Mari néni pedig, akit az elsők között tüntettek ki a népművészet mestere címmel, a hagyományok őrzése, fenntartása utóéletetlen szervezőkészsége emelte az átlagember fölé. Csak látták volna, amikor a gyepes udvarra parancsolta a zenekart és táncolni kezdett — 86 évesen! Csak nézhették volna, ahogy hatvanon túl s az infarktustól nehezen szabadult Együd Árpival jártak a libbenőst! Mari néni kivételes képessége, hogy horvátul és magyarul egyformán él benne a folklór. Csak ő tudja — két nyelven is — a „Kigyóméreggel megölt legény balladáját”, s a klasszikus balladától az új stílusú népdalokig, az archaikus táncokig minden a vérében, az emlékezetében van. Nagy szerű asszony. Megfáradt szeméből is gyémántok csilámlanak.

Megőrzött kincse hatott az egész fallura. Fiatalokat és öregeket fogott össze, tanított, szervezett. A népi együttes, az „Aszlós lakodalmás” televízióból is ismert öröksége, a berzencei tűzugrás föllevenítése és ezernyi más érték halmozódott föl benne, hogy kiadhassa, átnyújtsa az utókoraknak. (De miért is beszéltek erről? Hiszen Mari néni Somogyi tájak, emberek című sorozatunk „kiszemelt” egyénisége!)

„Behoztam a tyúkot a nyakáral; a menyasszony elegendjen meg a völégény farkával” — mondta nagy derűltség közepette a szakácsnő, és ne csodálkozzunk rajta, hogy Mari néni — gyémántlakodalmán — mégis a tyúkot választotta.

Esteledett már, szólt a zene. Távozóban a gyermekkorus dalát idéztem föl magamban: „Vándorcsalogányként szállnak el az évek, / De a szívünk mélyén régi álmok ének...”

Jávori Béla

végig. A földszinti asztalnál a titkár nemzetiszínű szalaggal a mellén, az elnök, a párttitkár; a dobogón felsorakozva a híres berzencei gyerektár, népviseletben az asszonykórus.

Köszöntők, versek. Tóth Árpád, Ady, Mozart és Beethoven megindítóan szép művei: az Esti sugárkoszorú, az Örízem a szemedet, a Varázstóvola-részlet és a Tavasz ének, csupa magasrendű művészet, azután a magasabbrendű, kivált Mari néni számára: a nép ajkán született, továbbélő dalok, amelyeknek fennmaradásáért oly fáradságtalanul munkálkodott.

Az elnök megható, rövid beszédet mondott, a Sánta házaspár életútjával is példát adva a fiataloknak. És mindenki boldog volt, mindenki büszke a két öregre. Nem maradt el a pezsgős koccintás, az ajándékozás, a mosoly és a könny. A gyé-

mántlakodalmam mégis a násznép. A kapuban fehér kötényes szakácsnők várták őket butykossal, pohárral, népi rigmusokkal, néhol derűt keltő, vaskos humorral. „Csak nem a nászéjszakától fél, Vendi bátyám?” — kérdezte a főszakácsnő a remegő kezű öreget. „Túl vagyok

már rajta. En már hajnalon megsimogattam a Mariét.” Odabent zenekar várta a násznépet, terített asztal a kipakolt első szobában, és vidám hangulat, úgy, mint egykoron. Ott volt Együd Árpai is, az örökifjú „nagy öreg”, aki már az ötvenes évek elején balladákat, népdalokat gyűjtött Mari nénitől, és ámuldozott, mert még most is tudott újat, ismeretlen mondani a szorgalmasan pergő magnetofontekercsek, az utókor számára. Tiszteleggel föl is készült a neves kutató: ahogy hozták az aranylő levelet, a „tiktestet” meg a többi finomságot, úgy mondta fennhangon a rigmusokat, meg-megszakítva a szakácsnők, a felszólalók mondókáit. Igazi lakodalom volt ez, de Gyémánt! S ez a drágakő a két kis öreg szeméből omlott sugarait; a hosszú, és kinban, gyötrelemben, örömben és bánat-

Hódolat „Hodónak”

Harminc pásztorfaragás a múltból

„Faragóüstökösnek” nevezte valaki találóan az utókorai felfedezés során a múlt századi, dunántúli pásztorművészet kiemelkedő tehetségu egyéniségét, Hodó Józsefet. Az első pásztorművészeti kiadványok még nem említették a nevét, hiába keressük Malonyai vagy Hermann Ottó írásaiban is. Az 1950 utáni tanulmányokban olvashattunk róla először, most — a megyei művelődési központ módszertani kiadványaként — egy harminc reprodukciós lappal kísért — tanulmány mutatja be az 1880-as években Drávaszabolcson élt pásztorfaragó munkásságát. Száz év után vajon miért emlegethetjük őt, a i eddig csak egy volt a névtelen faragók között? Csupán a feledés-
adósságot kívánánk törleszteni vagy másról is szó van?

A tudomány számára föltétlenül szükséges, hogy munkásságát, hagyatékát feldolgozza, így őrizve meg a jövő számára. Közvetlen haszna is van azonban ennek: S. Kovács Ilona néprajzos muzeológus tanulmánya — a megyei művelődési központ továbbképzési programjába illően — nélkülözhetetlen „munició” azoknak, akik ma a faragás hagyományait ápolják, a népművészet megújításán fáradoznak. Hagyomány és újítás — e két fogalom ötvözte alkotja azt a szellemi igényt, amit a népművészet további lehetőségei megvalósításában szem előtt kell tartani. Hodó József faragópásztor munkáinak tárgyi

mivoltából és díszítéséből el lehet indulni olyan faragások elkészítéséhez, amilyenre a manák van szüksége.

Érdekes egyéniség volt Hodó József; nevét együtt emlegették a betyárokéval. A Patkó testvérek cinkosaként tartották nyilván. A falu kondáját őrizte kosztos kanászként. Vagyis a falu gazdái gondoskodtak ellátásáról. Faragványain kétféle feliratot olvashatunk: emlék, eljén. E két szón kívül nem is tudott mást leírni. Am szigorúan ragaszkodott a dunántúli pásztorművészet szabta szabályokhoz — állapítja meg a tanulmány szerzője. Eletmódjáról híven „tudósítanak” faragásai. Két csoportba sorolja a néprajztudomány. Főképp pásztorholmikat készített: sótartót, tükröst, tükrösdobozt, borotvatartót, botokat. Am gondoskodott a másik nemről is, nekik is hasznos és szép tárgyakat faragott: vetélőket, guzsalyt, rokkapálcikát, mángorlót. Látjuk, mind olyan, amire a háztartásban szükség volt. Erdemes megnézni egyik rokkapálcikáját! Faragott köpjafára, fejfára hasonlít; sókszögletű oszloptagokkal, faragott gyűrűkkel bontotta át a felületet. (Nem kerülheti el a figyelmünket, hogy Hodó is merített valahonnan, és jó forrásból.) Mestere volt a körplasztika készítésének is. Gyakori motívuma volt a Dunántúlon legismertebb stilizált kosfej. A domború faragást az elsők között alkalmazta.

Európában; többek között Lengyelországban, nem tartották különösnek azt sem, ha a faragást papirapplikációval egészítették ki. Nálunk nem volt ez divat, legföljebb csak a kisgyerekek készítették. Hodó egyik tükrösdobozának a belsejében mintásan kivágott papirapplikációt találtak. (Később a modern képzőművészetben már elterjedtebb volt.)

S. Kovács Ilona útravalóját idézzük végül tanulmányából: „Nem szükséges ragaszkodni a régi formákhoz és a régi eszközökhöz. Olyanokat kell faragni, aminek ma is hasznát látjuk otthonunkban, a háztartásban. A régi mesterek nem utánozták az elődöket, annak ellenére, hogy megőrizték a hagyományokat. De merészen tovább is léptek! Ma is erre van szükség: őrizni a hagyományokat, felhasználni belőle, amit lehet, de merészen, kell újítani.”

A Csikvár József szerkesztette füzet hasznos segítség a somogyi — és nemcsak a somogyi — faragóhagyományok ébren tartói számára.

Horányi Barna

(Mint)

Pomocan Veples; Si. nov. 17.

(K. H.: Kauter Lukács 40
m. k. i. 1881. évi. 1. sz. 1.)

Magyar népművészet

használati tárgyak és viseletek. A népművészet, az ősi paraszti művészkedés ritka szép darabjai többnyire már múzeumokba kerültek.

A magyar népművészet, csakúgy, mint a világ valamennyi népének művészete, a hétköznapi élet szolgálatában állott. Azokat a tárgyakat, holmikát díszítette, ékítette, amelyekkel dolgozott, amelyek között élt, amelyeket mindennapi munkája közben használt, amelyeket ünnepeken viselt. Ez a díszítő kedv tette elviselhetőbbé a paraszti életet, a falusi munkát, a nehéz körülményeket. Kiszínezte, gazdag formavilágával és színes tartalmával elviselhetővé széppé tette környezetét, munkáját a magyar falu népe. Olykor meg a legapróbb, leghétköznapiabb munkaeszközöket is szinte művészi tárggyá nemesítette a túlaradó díszítőkedv.

Tulipános ládák, festett, faragott fali tégák, szöttek terítők, dús színekben pompázó cserepek, selyemmel varrt szücsminták, spanyolozással szépített kampósbotok, karcolással ékített szaru sötartók. Festéssel, himzés-sel, faragással, karcolással, fonással-szövés-sel díszített házak, szobaberendezések,

Olyan a funkciója ennek a tárgyak megszüntetésére törekvő művészi hajlamnak, mint a népművészetnek. Ortutay Gyula írja: „Míg az élet

sötét árja ragadta őket könyörtelenül, szükségét érezték mégis önmaguk kifejezésének, életük, sorsuk, környezetük mind szebbé tételének. Az emberi szellem, a humanus hősiesség így fejeződik ki egy egyszerű szürmíntán is, egy sötartó karcolt díszében, vagy a pittvar hajló rózsáiban. Hogy a szegényparaszti alkotás az elnyomó osztálytársadalomban általában szembenállás az élettel és környezettel, s egy magasabb világ vágya, igénye, s magasabb emberi tehetségek kifejezése: ezen a ponton érthető meg népművészetünkben, s itt kényesírihet bennünket a minden művészi alkotásnak kijáró tiszteletre, mert ezt is hagyomány, tehetség és szenvedés szenteli meg, mint a legnagyobb emberi alkotásokat”.

A népművészet díszítménéinek formája és tartalma elválaszthatatlan egymástól. Mint minden műalkotásnak, ennek az ösztönös művészetnek is legfőbb törvénye az anyagszerűség. A díszítőelemek felhasználásának a népművészetben hagyományos rendje, törvénye van. Más díszítőmennyi elemek jelennek meg a himzésmintákon, megint mások a faragásokon. De az ősi technikával faragott szűszék mértánias díszei és az újabb keletű tulipános ládák faragásainak barokkos formái sem keverednek, csakúgy, mint ahogy különbözőnek a színekben gazdag lakodalmi vőfélykendő és a gyászt jelképező halottas párna fekete himzésmintái.

A hagyományos, az ősi motívumok továbbélése elutasít a népművészetben minden egvényieskedő törekvést. A himzés mintája, a sűbű kivarrása, a cserep írókázása, a fatárgyak megmintázása akkor a legszebb, ha ugyanazokat a motívumokat

ismétli, mint amelyekkel anyák, nagyanyák idejében díszítettek. Az újabb keletű népművészeti munkák sokszor megjelennek évszázados, sőt évezredek mitikus eredetű ábrák, amelyek az idők folyamán elvesztették eredeti jelentőségüket, díszítőmennyekké váltak. (Ilyenek az ősi hitvilággal kapcsolatos nap-, hold- és állatábrázolások.) De ott találhatók az újabb korok tartalmi motívumai is — a bűvtvar- és pandurvilág alakjai, a szegény paraszt és gazdag paraszt alakjai. Sok a népművészeti díszítőmennyek között a különböző virág — különösen a róza, a tulipán, a jellegzetes, a csőreben virágot tartó madár, a szőő, a vízi élettel kapcsolatos hal, az erdős-hegyes vidékeken megjelenő őz, szarvas motívuma. Az emberi alakok cserepekben, lábak jelennek meg gyakrabban, stílusátlan, mégis valóságserűen.

A művészet, a finom megmunkálás, a minták gazdagsága jellemzi népművészetünk alkotásait — Györfly István írja egy selyemből kivarrott szücsmintáról: „Olyan finom a mintázata, hogy a motívum eredeti nagyságában le sem rajzolható, csak a nagyítás tudja rajzban visszaadni gazdagságát, finom báját.”

Hát még a színek gazdagsága, harmóniája, amely a szöttesekben, himzésekben, rátétes díszítésekben megjelenik! A festett fa, a kivarrt vászon tájegységeként változó, de sohasem ízléstelen tarkasága, színessége...

*A népművészet tárgyai, mindig műalkotások. Am saját közegükben kivonva, a kismesterek kezén elorvadva gyakran válnak üres utánzatokká, hamis díszítőmennyekké.

K. M.

Mts

Pannónia Kiadó, 81. apr. 30.

Szövőszék mellett

Barátságos, kellemes hangulatot árasztó, izléseken rendezett otthonuk van Borbás Mihályéknak Lakócsa központjában. A szövőszékben mindenütt jellegzetes délszláv népi motívumokkal készült szőttesek. Ezek is arról vallanak, hogy a háziasszony őrzője és továbbadója az itt élő nemzetiség szép hagyományainak. Erről vall a konyha sarkában az öreg szövőszék is, amelyen épp egy fekete—piros terítőt készít.

— Csaknem százévtendős ez a szövőszék — mondja —; úgy örököltém. Valamikor kézzel faragták. Múzeumi értéknek is elismerte, mert ma már ilyen nem készítenek.

Közben szaporán végzi munkáját, a „dobáló” szeméprázátató gyorsasággal jár kezében. S miközben nő a terítő, munkájáról, az utánérválás gondjairól beszélgetünk vele.

— Nagymamától tanultam meg szőni, 12—13 esztendőkoromban. Azóta önállóan csinálom... Szívesen tanítom a fiatalokat is, hogy legyen majd, aki folytatja, de mai lányoknak már más az életcélja. Néhány asszony: Romolics Józsefné, Kovacsics Vincéné és Kovacsics Istvánné nálam tanultak, s elfordul, hogy egy mintát én osztok be nekik, ők meg a sima szövést készítik el. Szépen, szorgalmasan dolgoznak. Bár lenne több fiatal, aki kedvet kapna hozzá!

Harminc éve vezet Borbás Mihályné a Pécsi Házi-

ipari Szövetkezet lakócsai részleget. Ő adja ki a feladatokát és ő gyűjti össze a bedolgozóktól a kész párnákat, futókat és terítőket. Amikor ez a munka kezdődött, alig tízen dolgoztak itt; jelenleg ötven asszony foglalkozik Lakócsán, Tótújfaluban és Szentborbásán délszláv népi szőttesek készítésével. Az alapítók közé tartozik — és rendszeresen dolgozik — Fucskár Pálné, Frankovics Györgyné és Horváth Józsefné is. Eventé át-lag három millió forint értékű szőttés kerül ki a kezükből.

— Szövetkezetünk az ország határainkét népművészeti boltjának szállít — mondja Borbásné —, s rendszeresen kerül belőle exportra: Dániába, Svédországba, Finnországba, Bulgáriába.

Terítőinket, futóinkat, párnáinkat Barcsón és más városokban kiállításokon is bemutatatták.

Lassan befejezi a terítőt. Ebédre hazaérkező férje türelmesen vár, míg felesége elkészül a munkával. Mi is elkészönünk Borbás Mihálynéből. Így búcsúzik:

— Éveket töltöttem e régi szövőszék mellett, sok ezer különböző szőttést készítettem. Szerettem ezt a mesterséget. Nagyon örülök, hogy munkám és a többi bedolgozó asszony munkája nyomán hazánk különböző tájaira meg jó néhány országba eljutnak a délszláv szőttesek; örömem azonban akkor lenne teljes, ha több fiatal is jelentkezne, hogy ő is apómi akarja hagyományainkat.

Sz. L.

SOMOGYI TÁJAK, EMBEREK

Utánam szólna a harang

Jól emlékszem Horváth néni aggodalmat leplező hangjára.

Óreg este volt. Az udvar mozdulatlanában néhány szál virág porcelánmerezv mosolya derengett.

— Horváth Jánosékat keresem — szóltam. A villanyfényrel terített küszöbön árnyék rebbent.

— Mink vagyunk?
— Itthon a gazda?
— Eppen fej. Mindjárt szóló nekik... Addig tessék a szobába... — Zavart kendőigazitás, gyors, sutára sikerült mozdulatok. — Már megvettem az ágyat...

A szobában dörmögve mondott fogadlást az öregemberes kályha, Horváth néni végigsimított a dunyhán.

— Korán fekszünk — mentegetőzött. — Nem számítottunk vendégre.

Kisietett a szobából, meghitt csöndet és puritán rendet hagyott maga mögött. Egy múlt századi kereskedésben vásárolt szentképre emlékszem, s egy szekrényre, amelyhez hasonló Gardonyi egri háloszobájában és tanító nagypám házában láttam.

Szikár öregember jött be a friss tej illatával.

— Elnézést! A fejést nem hagyhattam abba.

— Hány tehenet fejt?
— Kettőt. A harmadik borjas.

Leült. Ezüstös fejét a tenyerébe hajtotta. — Hol van az a legény, aki a csizmasarkával egykor tűzforrasokat fakasztott? — kérdeztem.

Repedezett ujjal közül mosoly szivárgott. — Itt van, bár túl a hatvanon — mondta csendesen.

Egy ideig hallgattunk. Az ablak mögött, odakint, hűvös csillagfény szemergett. Tudtam: a dombokra kapaszkodó, az itales ember szeszélyes, erre-arra kanyarodó járására emlékeztető utcákban füstszagú a levegő. Tűzhely mellett a falu népe, az öregek és a gyerekek lefekvéshez készülődnek. Egyik-másik Kevi Pál-arcú nagypapa odaül unokája ágyához, és mesél. Talán a régi, elhervadt puszták csontos arcú, karikásostoros népéről vagy valamelyik virtuos legényről, aki a bicika hegyével írta a balladákat... Esetleg világháborús lövészárkokról, amelyek úgy kanyarogtak a fájó mezőkön, mint a karádi utcák, s a rögök közé taposott agyagszínű bakát a lengedező lóporfüst néha az otthoni füstök vánkos formájú felhőire emlékeztette.

A Horváth nemzeti főkent férfiakat teremt. János bácsi apjának két fia volt, neki is kettő van. Az idősebb fia is két férfigyerek apja, csak a fiatalabbik családjában nevelkedik egy kislány. Valószínű, ő a kedvenc unoka. Úgy mozog, úgy táncol, hogy a híres táncos nagypapa benne látja tehetségének újrabimbózását.

Arra kértem, képzelje magát távoli unokái körébe. Meséljen nekik.

Bólintott.
— Szívesen mesélek, bár nem vagyok a szavak embere — mondta. — Talán az lesz a leghelyesebb, ha úgy kezdem, mint a régi székelyek, hogy hol volt, hol nem volt, élt egyszer egy jószágos szívű asszony, akinek a papnak tanult bátyja 1914. július 19-én újmészett. Nagy lakodalmat tartottak, evett-ivott, mulatott a vendégsereg, a lilacngulusos papok, a sógorok, az öregapák. Szólt a nóta, ropogott a csárdás. A fiatalasszony — dacára annak, hogy nyolchónapos terhes volt — nagyot táncolt abban a mulatságban. Mondták is a jelen levők: akár fiú lesz, akár lány, de jó táncos lesz. Augusztus 15-én megszülettem. Karádi gyerekeknek, földműves fiának. Földművesnek szánt a sorsom, sohaem akartam más lenni. Mint minden gazdálkodó gyereke, megtanultam a „szakmát”, amit őseim testáltak rám; gyerekkoromban kezdtem tanulni, mert a paraszti munkát, a földet, a mezőt, a jószágot gyerekkorban kell tanulni, amikor a legfogékonyabb a lélek, amikor még szépnek, szeretetre méltónak látja, érzi ennek a munkának, életmódnak a nyűgeit, nehézségeit is. Belőlem jó gazda lett; mindig sokat dolgoztam, szerettem dolgozni. Jól éreztem magam a határban és az istállóban, az állatok között. Különösen a ta-

vaszi munkákat szerettem, nekem a tél mindig hosszú volt, mert alig vártam, hogy a határba mehessek. A tánc az más... Az nem munka, nem kenyérért, borért való verejtékezés a szántón vagy a görbe hátú szőlőben. A tánc kiszabadulás az árnyéktalan rétekre: illatos szellő, játékos napfény, virág, boldogság. Ajándék. Kárpótlás és vigasz. Így érzem szinte gyerekkorom óta. Lakodalmakban próbáltam először elszakadni a földtől kis rokon lánykakkal a felnőtt párok között; később jött egy táncanár, úgy hívták, hogy Herk Dániel, s beirattak a tanfolyamára. Aféle szalontáncokat tanított, meg csárdást, de ahhoz képest, hogy falusi tánciskolát vezetett, én mondom, jó tanár volt. Megsejtette a suttogó parasztyerekekkel, hogy milyennek lehetnek a mozgás igazán szép virágai. A húszas évek elején kezdődött ez a tanfolyam, hire is ment a környéken; nem csoda, hiszen falun volt, s nemigen lehetett abban az időben olyasmiről hallani, hogy a parasztyerekek tánciskolába járnak.

Valamikor — a gyöngyösbokrétás időkben — egy újság a címlapján hozta a képet. Egy somogyi legény most indul hódító útjára. Az idézet nem pontos, de a képalírás értelme ez volt. Megjósolta a sikert a somogyi legénynek, aki a Karád környéki legelőkön sarjadt mozdulatokkal ejtette ámulatba a hazai és a külföldi közönséget, szakembereket. Hívták hivatásos táncosnak, tanultak tőle, írtak róla, filmezték. Még 1952-ben is — tíz évvel a bécsi szereplése után — elzarándokolt Karádra egy osztrák koreográfus, mert kutatómunkája közben kezebe akadt egy filmtekercs, amely Horváth János mozdulatait őrizte... „Eljártuk neki a rezgőt a feleségemmel.”

— 1934-ben ünnepeltük Karád fennállásának 800. évfordulóját — folytatta. — Nagy ünnep volt. Az öspörös úr — dr. Kákosi Elek — megírta a község történetét, Hopp József

főtanító úr és a táncanár pedig fogattal járta a pusztákat, ősi pásztortáncokat kerestek. A karádi öregek a rezgőt, a huszártáncot, az üvegtáncot idézgettek, próbálgatták, hogy meg lehessen tanítani a fiataloknak. En a sarlós táncban a szőlőt jártam partneremmel, Kreka Mariskával, a farsangi pincsezerészen pedig Birkás Ferencsel, Balogh Józseffel a kanasztáncot. Többször jött Kodály Zoltán népdalt gyűjteni, s olyankor a tanítóknál szállt meg. Paulini Béla is eljött: ő olyan helyeken szeretett járni, ahol sokat táncoltak a fiatalok. Akkoriban mi rengeteget táncoltunk, s 1936-ban már fővárosi szin-

1936. június 29. UJ-SOMOGY KÉPES HIRADÓI

házban is szerepeltünk. Az előadás után oda-jött hozzám Harangozó Gyula, a Nemzeti Színház balettmestere és megnézte a tenyeremet. Nem akarta elhinni, hogy egyszerű földműves vagyok, azt gondolta, hivatásos művész bujt parasztyúvába. Erre az esetre ma is büszke vagyok egy kicsit, hiszen aki hivatásosnak nézett, mégiscsak az ország első színházának volt a szakembere. A másik, hasonló kellemes emlékem 1938-ból való. Tavasz volt, a Cannes-ben fesztivált rendezték a népművészet tiszteletére, s ezen a világ sok nemzete képviseltette magát. Nem feledhetem ottani sikerünket, a fergeteges tapsot, a meleg kézszorításokat. Este a tengerparti nagy kaszinóban két pár járta a csárdást... Paulini Béla a feleségével táncolt, az én partnerem pedig egy ismert színész nő volt.

Budapest, Franciaország, Belgium, Bécs... Néha eszembe jutnak a hajdani utazások, izgalmak, örömeim... De legszívesebben azért mégis a régi karádi vasárnapokra emlékszem: litánia után összegyűlt a falu fiatal-sága, és táncolt. Olyankor nem az számított, hogy ki kinek a gyereke; senki sem nézett a másikra vasvillaszemmel, az ösödök óta egymást gyilkoló „alsó- és felsővár” megbékélt a közös fedél alatt, ahol csak a tánc volt a virtus. Senki sem szenvedett a kevelységtől, a kivágyságtól, senki sem kiáltotta oda a muzikusnak, hogy „ezt játssz, ne azt!”, senki sem döngötte a mellét, hogy „mindenkinek csönd, mert most én fizetek!” Hopp József tanító úr szavára hallgatott az ifjúság. (Ötvenegy évig tanított Karádon. Tul a kilencvenen, már lellei lakosként is föl-föl tűnt falunk utcáin; ment a tanács-házára, a pártbizottságra, a Kodály-emléktábla ügyében fáradozott.) Es mindig volt nezőközönségünk. A falu népe: az idősebbek és a gyerekek. Külföldiek is. Angolok, hollandok, ausztrálieiak. Lovaslegények fogadták az állomáson a vendégeket, majd elkísérték őket a nagyvendéglőig, ahol a kocsmáros lánya magyaros étellel várta őket. Egyszer egy ausztráliai testvérpár érkezett, fiú és lány: orvostanhallgatók. A lány arra kért, tanítsam meg táncolni. Fölkértem. Ezután mindig velem akart táncolni (akkor még nem a földön, hanem a levegőben jártam), s megpróbált rábeszélni, hogy menjek vele Ausztráliába. En csak mosolyogtam, hiszen sokan mondták már nekem, hogy men-

jek el innét, próbáljak szerencsét messzi, fényes városokban; sokan mondták — nem is akárhik —, hogy vétek itt maradnom, de én csak mosolyogtam az efféle beszédre; nem akartam senkit megbántani, ezért nem mondtam soha ellent, legföljebb a tenyeremet mutattam — mint a Nemzeti Színház balettmesterének — s abból ki lehetett olvasni, meg lehetett érteni a válaszomat: akkor véteznék, ha elhagynám ezt a falut, a szülőháza-mat, a földemet! En nem tudnék máshol élni. Bizony utánam szólna, hazaparancsolna a karádi harang, ha egyszer elcsavarognék innen...

... 1952-ben a Honvéd együttes művészeti vezetője kereste föl.

— Karácsony másnapja volt — emlékezett. — A templomból ballagtunk hazafelé, amikor megszóllított valamelyik falumbéli: János bátyám, vendége érkezett. Nagy ember lehet, mert autón jött... Nagy ember?! Hozzám?! Oszintén szólva egy kicsit megijedtem. Abban az időben nem sok jóra számíthatott az ember a váratlan látogatóktól. Egy hölgy várt rám. Nagyon kedves, művelt nő volt. Azért jött, hogy rábeszéljen, menjek el az együttesével Mőszkvába. Szívesen mennék, mondtam, bizony, nagy kedvem lenne hozzá, csak hogy rajta vagyok a kulákságtól... Tyű, az nehéz lesz, szontyolodott el az asszony. De azért megígérte, hogy mindent elkövet az érdekében. Később aztán levelet írt, hogy nagyon sajnálja, de nem sikerült a dolog.

Egy kis tündés után legyintett: — Ezt is megértük...

Négy év múltán a bőjti szelekkel érkeztem. Most is este van. Kendős nénike árnyéka a küszöbön.

— Horváth Jánosékat keresem.
— Mink vagyunk.
— A gazda?
— Itthon van. Eppen fej. Mindjárt szóló nekik... Addig tessék a szobába.

Szikár öregember lép be a friss tej illatával.

— Elnézést. A fejést nem hagyhattam abba.

— Hányat fejt?
— Hármat. — Mosolyogva teszi hozzá: — Csak hogy most már fejőgéppel.

A sötét ablak mögött a falu. Gardonyi Géza faluja, talán „Az én falum” faluja. Ahol olyan különös, jóízű az esték békessége; ahol ilyenkor tavasszal föltehetőleg a legselymesebb a barka és a meztlib járó költészet smaragdmosolyú gyerekkorommal váltóztatja a libalegélőt. Ahol mindig időben leesik a hó, a golyáhrrel megérkezik a golya, s a kályhában jakó tűznek és a méhestevédt kékpillének lelke van, mint az embernek...

Horváth János faluja...
— Hol van az a legény, aki a csizmasarkával tűzforrasokat fakasztott? — ismétlem a négy éve elhangzott kérdést.

Fél arca a tenyerében, repedt ujjai közül mosoly szivárog.

— Hatvanhat éves a legény — válaszolja csendesen.

Budapest, Franciaország, Belgium, Bécs... Közben kapa, kasza, disznók, tehenek. Nemcsak a színpadon és a táncteremben volt legény, hanem a tarlón is. A búzakalászt szédítő júniusi napfényhez képest gyöngének bizonyult a reflektorfény. Minden szereplés után hazasietett. Hívta a család, a falu, a föld, a jószág, az estü istálló meggyűlése. 1979-ben megkapta a népművészet mesteré címet. Ma is táncol, és tanít. Amikor a karádi fiatalok az őskor balladatermő földjére kirándulnak, ő mutatja nekik az utat.

A szélvédett völgy kincse

Ismét egy "szántódi füzet", a Szántótól 7 kilométerre települt falusiak egykor világhírűnek mondták, majd elfeledett, végül újra felfedezett kincséről. "Joggal kérdezheti az olvasó — jegyzi meg a füzet bevezetőjében dr. Fodor János, a Szántó igazgatója —, hogyan került a balatonendréd-i csipke története a Szántódi füzetek sorába, hiszen a művet elsősorban a műemlék majornál kapcsolatos helytörténeli témákkal foglalkozik." Nos, a Somogyi Néplap olvasói, illetve a Szántópusztai Idegenforgalmi és Kulturális Központ látogatói előtt nyilvánvaló az a tény, hogy a méltatlanul elfeledett csipke újra-felfedezése összefügg Szántópusztia "felfedezésével", illetve azzal a kultúrtörténeli jelentőségű tevékenységgel, mely a huszonegyedik órában ugyan, de megmentette a múlt értékes nagyatékát az utókorra. 1979-ben, a "nyitás évében" ugyanis kiállítás rendeztek itt az endrédi asszonyok legszebb munkáiból, végül az egyik hajdani cselédházban, az úgynevezett 10-es számú épületben állandó otthont kapott a tárlat. A motivumgazdag, fehér és színes fonalból készült kézimunkák mellett színvonalas fotók mutatják be az alkotókat, valamint a csipkeverés módját, kellékeit, technikáját.

Az endrédi csipke történetét Boros Marietta dolgozta fel. A neves néprajzkutató, aki egyébként a szántódi műemlékmajor történetének egyik legjobb ismerője (többek között az ő kutatásai révén bizonyítható,

hogy Pálóczy Horváth Ádám lakóhelye az úgynevezett kiskastélyban volt a puszta), nagy gondnal, szakértelemmel végezte feladatát. Dolgozata első fejezetében Balatonendréről, a "domboktól övezett szélbarázdába települt falucskáról" írt, mondván: "mert az endrédi csipke annak létrejöttének környezetébe illesztve érthető". 1982-ben kelt írás említi először "villa Endred et altera Endred" néven, majd Endred, Endred (inferior et superior), Edred, Endrid, Olso Endred, Also Endred változatokban idézik a régi okleveleket. Volt a veszprémi, a székesfehérvári káptalan, a szentmártoni apátság birtoka; a török idejében az endrédi vár a thányihoz tartozott.

Az endrédi fala- és hártárjárás után egyenesen a XVI. századi Genovába és Milánóba vezeti olvasóját a szerző, ugyanis az európai vert csipke bölcsője Itáliában volt. Világhíre a Németalföldről indult el: itt a XVII. században már csipkeverő manufaktúrák is alakultak. Szinte valamennyi európai országban készítettek vert csipkét, de sehol olyan művészi szinten, mint a Németalföldön. A brüsszeli csipke jelenti a klasszikus vert csipke modelljét. Magyarországon a XVII. században a felvidéki bányászfeleségek és lányok foglalkoztak először csipkeveréssel. Később csak a gyermeklányok, mert az idősebbeknek kifejezetten tiltották ezt a munkát. Boros Marietta ezzel kapcsolatban egy szigorú hangvételű háttérrel idéz 1560-ban Selmebánya hatósága kimond-

ta, hogy "felmúlt lányoknak ne engedessék meg a csipkeverés, mert a könnyű munka mellett csak paráználkodnak, hanem kényszerítsék őket becsületes embereknek szolgálatba állni".

Hogy nem is olyan könnyű ez a munka, azt az endrédi lányok, asszonyok tudják a legjobban. Ebben a faluban meglehetősen későn, a XX. század elején gyökerezett meg ez a foglalkozás, mégpedig minden előzmény, hagyomány nélkül. Kájel Endre református lelkész 1908-ban szervezte meg az első csipkeverő tanfolyamot a paplakban, Stöckel Vilma tanítónő szakmai irányításával. Már az első évben ötven asszony és lány tanult meg csipkezni. A parókia egyik szobájában hosszú, kecskelábú asztalok mellett télen gyakran 25—30-an is dolgoztak együtt. Kájel Endre ekképpen fogalmazta meg a tanfolyam célját: "A balatonendréd-i csipke kettős elgondolásból született, egyrészt a falu asszonyainak téli, tehát a mezőgazdasági munkákból kieső idejének hasznosítására, a másik célja volt összetartani a falu asszonyait, ragyis a református hit tételeinek terjesztése volt." A csipkeverést ingyen tanfolták, mindenki elsajátíthatta, akinek kedve volt hozzá. Később, amikor már piacra is lett az endrédi készítmény, megállapított bérért adták át az asszonyok a "telepnek" a csipkéket. A munkához szükséges kellékeket megkapták, csupán az úgynevezett verópárnát és a rögzítő ládikát kellett saját maguknak készíteniük.

Az első világháború utáni években Balatonendréd fontos szerepet kapott a háziipar terjesztésében, népszerűsítésében. Az elcsatolt területekről érkezett, állástalan tanítónők számára például tanfolyamot szerveztek a faluban. Ennek eredményeképpen később Szóládon, Lullán, Tabon és a Dunántúl sok más községében foglalkoztak csipkeveréssel. Boros Marietta, miután elmagyarázza olvasójának az orsófakra tekeret fonál formálásának, párosításának módját, azaz a csipkeverés technikáját, s az Endréden használt minták jellegzetességeit (gazdag fotóanyag illusztrálja a dolgozatot), megemlékezik a legkiemelkedőbb csipkekészítőkről, Kájel Endréről és Gecsei Lidiáról.

Sz. A.

SOMOGYI
NEPLAP 5

Mtni

Samogyi Néprajz, II. kötet, 8.

(In memoriam — Knezy Judit)

Nyolcat egy csapásra

A „Somogy néprajza második kötetéről

Egyoldalúság jellemezte az utóbbi évtizedekben a somogyi népművészeti kutatásokat. Miközben már a két világháború között valóságos hadjárat kezdődött a népdalkincs és a népköltészet anyag megmentésére, az úgynevezett tárgyi néprajz afféle mostohagyvereknek számított, a mezőgazdasági kultúra, a halászat, a vadászat, a paraszti építkezés és bútorkészítés, az öltözködési szokások, a népi gyermekjáték-készítés folklorisztikus feldolgozása csaknem teljesen elmaradt. (E) vizsgálódások joserivel csak akkor kezdődtek, amikor a társadalmi szerkezet és az életmód változásainak nyomán számos régi szokás elsorvadt már és az idegenforgalom kevéssé üdvös következményeként a parasztság meg a fajusi iparosréteg anyagi kultúrájának sok-sok bizonyítéka lábra kelt... Hatalmas foghíjat igyekezett hát pótolni a Somogy megyei Múzeumok igazgatósága, amikor — részint a tudományos kutatások összegezésének, részint serkentésének céljából — elszánta magát az Anyagi kultúra című kötet közrebecsálására, a Somogy néprajza ígertes vállalkozásának második darabjaként.

Sokat vártunk a könyvtől: a fentebb említett sorozat első kötetével túlságosan is magasra emelte a léceit Együd Árpád és Olsvai Imre, s a tárgyi folklor eddigi elhanyagoltságának okán is hiányérzetünk támadt. Amellett ezeknek a tanulmányoknak és középszerű stílusban szövegesített adatfelsorolásoknak az olvasást a legelfogultabb földedező sem lelkesítene.

A szerkesztésben — Knezy Judit munkájában — lejtájdító töprengések közben sem fedezhetők föl rendező elvet a recenzens. Bár az előszóban a szerkesztő azt íge-

ri: hiteles keresztmetszetet kapunk háromszáz oldalon a hajdanvolt somogyiak anyagi kultúrájáról, a „freskón” óriastak a fehér foltok. A balatoni és a drávai halászat tárgyi néprajzáról egyetlen szót sem találunk benne, s hiába keressük a szűkebb hazánkra régóta jellemző gabona- és kapásnövénytermesztés folklorisztikus vonatkozásait, nem tájékozódhatunk e kötetből a gyermekjátékkészítés hagyományairól sem. A nyolc írásból hat tárgyalja a paraszti táplálkozás és a népi építészeti hagyományait, a szerzők többsége a folyamatok fővázolása, az évek keresése, az összefüggések megvilágítása helyetti huszadrangú részletkérdések megválaszolására törekszik, tiszteletreméltóan korrekciós íráskészéssel.

A legterjedelmesebb, egyszerűsített — legalább címe szerint — a legtöbbet ígérő tanulmányt Kerecsényi Edit készítette a csurgói népi lakáskultúra utóbbi száz évi alakulásáról. A nagykanizsai múzeum igazgatója nyilván komolyan vette azt az írásban is deklarált szerkesztői elvet, hogy a kötetnek a korszerű ismeretterjesztésre is alkalmasnak kell lennie, ezért olykor publicisztikai vizekre vezet; szándéka azonban kudarcot vall, munkáját vaslag tárgyi tévedések tarkítják. Így: „Csurgót, mint járási székhelyt, — kiemelt alapfokú központként — azóta tervszerűen fejlesztik.” Az úgynevezett komikummező ezután még szélesedik is. „Közoktatási, népművelési és egészségügyi hálózata a járási igényeket is kielégíti.” A pontosság felülmúlhatatlan példája viszont a „füstökonyhas ház” leírása, a „végromfalas csurgói téglaház” ismeretlensége és a berendezési tárgyak — a „pócos kásl”, a „sublat”, valamint a

kemencék, edények —, munkaeszközök funkcióinak és méreteinek részletezése. A kitűnő részletmegfigyelésekből mégsem áll össze kép, az életmód és az építkezés, lakásberendezés összefüggései tisztázatlanok maradnak. Hogy csak egy példát említsünk: megállapítja a szerző, hogy a századfordulón „bevonult” a csurgói házakba a kredenc, a kakukkos óra, a díszített peremű biedermeier tükör, arra azonban kísérlet sem tesz, hogy a Monarchia giccses izlésvilágának romboló hatásai és a népi értékek pusztulása között valamiféle korrelációt állapítson meg. Az iparosításnak az izlést átalakító szerepéről is csak egy-egy odavetett megjegyzés árulkodik.

U. Kerékgyártó Adrienne egy jóval periferikusabb témáról is rémek tanulmányt írt. Az „egy pár fehérruha”-ként, másutt „egy vetet ruha”-ként számon tartott ingpendely és ing-gatya típusai, és ezek genealóglája ugyan nem közügy, a szerző azonban oly módon „járja körül a témát”, hogy közben a kenderszövesről, a lenfeldolgozásról, a vászonkészítésről is tömöntelen érdekességet mondhatson el, anekdotázásra, kedves nyelvészkedésre, népszokások megörökítésére is alkalmat találjon, egyszerűen, „lúkácsosan”, így mondhatjuk: partikularitás helyett a társadalmi totalitásba ágyazottan dolgozza föl anyagát. Imponáló tudással, körültekintő gyűjtés eredményeként, helyenként izgalmas, lendületes stílusban.

L. Szabó Tünde építész-művésznő a somogyi népi műemlékek részletes ismertetésére, a műemlékvédelem elveinek, jogi szabályozásának, illetve gyakorlatának analizésére vállalkozott. Logikus vonalvezetésével, tárgyilagosságával földézi annak az utnak az állomásait, amely a szennai szabadteri gyűjtemény, a buzsaki és a zamárdi tájház, a szántódpusztai major-múzeum létrehozásához vezetett. Ez utóbbiról Boros Marietta írt korrekciót ekkor a kötetbe. L. Szabó Tünde azonban nem tagadja a fogvatékosságokat sem, azt, hogy a falvainkban rejtőző fehér falú, szűpfolede házacskák egy elfűtött életforma utolsó tanúi, lassanként az enyveszt martalékaivá válnak a nemtörődömség miatt. Ez az írás — annak ellenére, hogy a tartalom némelyest „élményszerűbb” stílus is elbirt volna — eszményi ötvözet a tudományos aprólékosságnak, a jó értelemben felfogott pragmatizmusnak és a publicisztikai hevületnek. A munkák többségére azonban — némi pejorativ „mellézköngével” is vonatkoztatható a könyv alcímében használt szó: dolgozat.

A fotók zömét Göcsey Gáborné készítette.

A kaposvári nyomda számtalan „elirással”, szedési hibával, kötési fogvatékossággal tette meg vitathatóbbá a Somogy néprajza második kötetének egyébként is meglehetősen kétséges sikerét. A sorozat következő darabjainak összeállításakor, remélhetően, az öt éve megjelent első kötetet tekintik majd mércének mind a néprajz szakemberek, mind a technikai megvalósításért felelős dolgozók, és nem ezt a hevenyészett, provinciális munkát.

Lengyel András

Mtn.

A faragó Kapoliak

Tíz éve halt meg ifj. Kapoli Antal, a dunántúli pásztorművészet kiemelkedő

egénisége, s tegnap nyílt Barcson — a Dráva Tájmuzeum földszintjén — az emlékkiállítás.

Élete utolsó éveiben Kapoli már „csak” rajzolt. Leánya, Ilonka biztatására vette kezébe a ceruzát és golyóstollat, sőt a rostirónt is, és papírra vetette aradó gazdagságú fantáziája virágait. É grafikákból (melyek kezdetben pásztorfaragások másolatai, később az anyag kötöttségeitől megszabadult, önálló alkotások) huszonnégy darabot állítottak ki Barcson. Olyan sorozat ez, amely

jól mutatja fejlődése állomásait.

E kiállításon a Kapoliak harmadik generációja is szerepel: ifj. Kapoli Antal gyermekei közül többen (Rozália, József és Ilona) is fáragnak. Kapoli Ilona, akinek jövőre talán festményeivel is megismerkedhet Barcs közönsége, e kiállításra legújabb munkáiból hozott. Ecsetrajznak nevezett festményei, a színespapíralapon ragyogó Kapoli-motívumok érdekes, izgalmas színlíttjai a tárgyakat is fölvonultató kiállításnak.

A rendezőknek is meglepetés volt Ürmös István jelentkezése: a dravaszentesi faragó ugyanis csereasznyefaszobrot készített a Kapoliak emlékére.

Kapoli furulyamotívumai

Mitől KÉT NÉPMŰVÉSZ

bemutatkozása a Néprajzi Múzeumban

A Néprajzi Múzeum egy téli estén meghirdette Schmidt Sándor fafaragó és népi iparművész bemutatkozását, a Budapesti Műgyűjtők néprajzi szakosztályának rendezésében. Ők vállalták azt a szép és nem is könnyű feladatot, hogy felkutadják és bemutatják az ország különböző vidékén élő népművészeket. Lelkes utazók: Adorján József, Görög Sándor, Görög Imre, gyűjtőútjainak köszönhetően jó néhány amatőr népművész munkájával ismerkedhetett már meg a Néprajzi Múzeum közönsége.

A néprajzi szakosztálynak, egyben a múzeum baráti körének vezetője, dr. Harangozó József köszöntő szavai után citeraszó hangzott fel. Priboiszi Mátyás keze alól előbb halkán, majd egyre tüzeesebben szólaltak meg a szépséges erdélyi népdalok.

A citrát

önálló hangszerként

nemigen szerepeltetik, hisz csak egyszerű népi hangszer, ezért nem is tudjuk, milyen értékek rejlenek benne. Priboiszi Mátyás ezzel a hangszerrel járja az országot, s a világot. Nemcsak népdalfűzereket játszik, hanem népzenei ihletésű önálló feldolgozásokat is.

A békés megyei Okány községben, szülőfalujában, kisgyermekként ismerkedett meg a hangszerrel és saját szóra-közására tanult meg rajta játszani. Gyönyörködtette, ha valami újat csíholhatott ki a húrokból, de ezek az újítások, kísérletezések teljesen ösztönösek voltak. Műszaki pályán dolgozott, a zene csak magán-szenvedélye lehetett: negyvenéves koráig nem is tudta, milyen kincs van a kezében. A kecskeméti országos népzenei találkozóra 1969-ben őt is be-nevezték orosz lány barátai, akikkel sok kedves estét töltött el citeraszó mellett. Ez volt az első alkalom, amikor „összemérhette” erőit más citeraművészekével és itt győzték meg arról is, hogy folytassa a megkezdett utat, próbálja hangszeres tudását olyan szintre emelni, hogy hangversenydobogón is megállja a helyét. Akkor erre a szavát adta, de nem tudta, mit vállalt. Éveken át tanult lázas szenvedéllyel és később az előadóművészi működési engedély birtokában bejárta az országot és Európát, de még Japánt is. Most már bátran mondhatja, hogy kecskeméti ígését, vállalását teljesítette. Tapasztalatai, tudása átadására kezdett el tanítani. Ma már tanítványai is szerepelnek hangver-

senydobogón és azt szeretné, ha átvennék tőle a stafétabotot, ő pedig tanításra fordíthatná az idejét.

A citera

még sok felfedezni való titkot rejt magában, s meg kell teremteni önálló zeneirodalmát is. A vágyak nagyon merészek: eljutni odáig, hogy a magyar citera egyenlő rangot vívjon ki hangszertársával a Zeneakadémia hangversenydobogóján és bejusson a zeneszerzést tanulók tantárgyainak sorába.

Schmidt Sándor lelkes lokálpatrióta, nemcsak fafaragóművész, közéleti ember is, aki Tamási Áronnal együtt vallja, hogy „... azért vagyunk a világon, hogy valahol ott-hon legyünk benne”. Az ő otthona Bereg. Lelkesedéssel és ragaszkodással mesél Bereg kultúrájáról, amelynek továbbfejlesztéséhez ő is szeretne hozzájárulni. A természet szeretete gyermekkorára nyúlik vissza, amikor vadászok és erdészek között töltötte ideje jó részét és a fát is ekkor fedezte fel magának. Komolyabban 1970 körül kezdett foglalkozni a fafaragással és 1975-re már összegyűjtött egy kiállításra való munka. Azóta minden évben bemutatkozott valahol. Gyűjteni kezdte a díszítőmotívumokat s ma már értékes szakkönyvtárral is büszkélkedhet. Falborításokat, nagyobb darabokat egyedül ő készít, s ehhez az vezérelte, hogy ki akart lépni a használati tárgyak világából. A Rákóczi-évfordulóra készült például, a vasárosnemenyi gimnázium faragott emléktáblája s a különleges városkapu. Arra is vállalkozott, hogy a környéket járva megtalálja azokat a tehetséges gyermekeket, akiket

érdemes megtanítani

a faragásra. Emellett 1974 óta ő szervezi és rendezi az évenkénti faragótáborokat, ahová sokan nemcsak azért járnak vissza szívesen, mert szakmailag fejlődhetnek, hanem a meleg, családi hangulatért is, amelyben a két hetet eltölthetik. Szinte hihetetlen, hogy a kiállításon megcsodált mivesz megmunkálású, hatalmas táblaképeket kevés szabad idejében. — a művelődési központ igazgatóhelyetese is —, a pihenésből elcsípett órák alatt készítette. A szép faragások, a szűkebb pátriáról, Beregről összeállított diavetítéses előadás és maga a népművész megérdemelt sikert aratott.

Zika Klára

SOMOGYI TÁJAK, EMBEREK

Kodály tanítványa

más hasonló, istenhátamögötti településekre sohasem tért ki a válasz elől, ha gyermeket naivitással arról kérdeztem, miért élhetnek emberek ilyen nyomorúságosan. *Beethoven, Schubert, Chopin, Schumann* muzsikájára rajongó anyám sem igyekezett „védőbura” alatt nevelni négy gyermekét; nyitott ablaknál hallgathattam a közelben elvonuló bakák nem mindig gyermekfüleknek szánt notázását és a cselédányok énekét. Habozás nélkül rúgták föl szüleim a polgári értékrendet akkor is, amikor egy úgynevezett külvárosi iskolába írtattak be, a mai Vörös Hadsereg útján, cigánygyerekek közé. Es persze, hogy a társadalmi teljességet élvezhessem, a kaposvári zeneiskolába is, ahol hegedülni és zongorázni tanultam. Vagyis zenei élményanyagomhoz egyaránt hozzá tartozott a bakanóta, valamint Zathureczky Ede és Dohnányi Ernő hangversenye 1943-ban a kaposvári színházban.

A merengő emlékezés — mert a kronológiában a középiskolai évekhez érkezünk — itt a Somssich Pál (maí néven Tácsics Mihály) gimnázium dícserejébe csap át, amelyben Olsvai Imre — eredeti nevén Vavrincz — Imre személyisége igazán kiteljesedésnek indult. Ez a „fontolva haladó”, demokratikus szellemű alma mater egészen sejtésként maradt meg a társadalom elrökösödött szövetében, afféle szigetnek, ahol a legmagasabb rangú állami hivatalnokok, a vilézek és földesurak csemeteri sem élvezhetik kiváltságokat, ahol egyforma tisztelet jár a katolikusnak, protestánsnak és zsidónak, *Gellert Emil*, a feledhetetlen érdemű fizikatanár és karnagy már akkor *Kodály, Bárdos* és *Adam Jenő* népdalfeldolgozásaival igyekezett nebulói fejébe csempészni a kor szellemét, amikor a közlést meg jobbra *Rigó János* és *Pete Lajos* nótái határozták meg. Kodályék hatását már a zeneiskolai növendékhangversenyek kötelező polgári illedelme sem szoríthatta hátrébe az ifjú Olsvai Imre gondolkodásában. Testvérbátyja, *Vavrincz Béla* — ma kitűnő zeneszerző — egyszer váratlanul Bartók- és Kodály-partitúrákat nyomott a kamasz kezébe, s ez mindent eldöntött. A „hangszerzenalában” a hegedű és a zongora mellé a rövid- és hosszúfurulya is odakerült, s nem volt már kétséges hősünk válasza a Somssich gimnázium néptánc- és népdalkedvelő tanárának, *Sajkás Károlynak* arra a nyegyenlőben fölített kérdésére sem, hogy Gyerekek, ki jön velem az Ormánságba gyűjtögetni? ... Olsvai ment, hallott — régi típusú balladákat, pásztordalokat először „eredetiben”, és győzött. Nem tagadván meg vonalmát a korábban előnyben részesített östörténétől, régészettől, nyelvészettől,

térképésztől sem, 1949-ben — százhusz sajtó gyűjtésű népdal kottáját cipelve „ajánlólevélként” — beiratkozott a Zeneakadémia karvezetés-zeneszerzés tanszakára.

A zenei élet nagy megújulásának, majd hirtelen megmerevedésének ideje volt az. A konzervatív úri-keresztény szellemben nevelkedett hallgatók és tanárok gyakran nyitlan támadták az egyszerű származású vagy józan, haladó értelmiségi környezetből jött diákokat a „népzene-kultuszért”, s a frontvonalakat egy harmadik csoport zavarta össze, amely csupán látszatra, érdekből csatlakozott a „folklorpártiak”-hoz.

A Bartók-életmű egyoldalú értékelése, a nacionalizmus-vita, a békéstartosi iskola megszüntetése idején csupán néhány tanárregényiség — *Szervánszky Endre, Járdányi Pál, Bárdos Lajos, Bartha Dénes, Domokos Pál Péter, Lajtha László, Szabolcsi Bence* — tudott derűt plántálni a diákokba. S mindenekelőtt a szeretett mester, *Kodály Zoltán*, akinek „vonzaskörében” több mint másfél évtizedet töltött Olsvai Imre tanítványként, majd munkatársként. Tiszta szigorúságáról, hatalmas tudásáról, segítőkészségéről és humoráról ma is kedves „sztorik” sorát meséli az egykori növendék.

— Sohasem tartott „szabvány előadásokat”, inkább beszélgetett velünk. „No, enekeljenek valamit!” — szólított föl bennünket csaknem valamennyi óra kezdetén, majd így gombolyította tovább a fonalat: „Mi jut eszédkbe erről a dalról?” „Hol találkoztunk már hasonló dallammal?” Ha a zongorához ült és parodizálni kezdte a magyarnóták és a gicces műdalok stílusjegyeit, rendszerint könnyeztünk a nevetéstől... Minden tudóskodó elméletieskedés-

nél többet ért egy-egy műelemzése. Egy volt évfolyamtársunk egyszer az előadáson megmutatta neki legújabb szeremenyét. A tanár úr, mint általában, ezúttal sem ítélkezett sommásan, hanem tollal a kezében fogott a boncoláshoz. „Ez itt szép, magyaros dallam. De nézzék csak, ez a fordulat már németes! Ez pedig magyarnótás” — és kapásból fel tucatnyi dallammal bizonyította állítását. Bírálataival, híres „kiszólásaival” mindig telibe talált, de sohasem sértett. Egy kamarakompozícióm bemutatója után csak annyit mondott: „Nem érzem Pannónia szellemét!” — s ebből értenem kellett, Lakása valósággal a boldogság szigetévé vált számunkra szombat délutánokként: *Palestrinát, Bartókot* is enekeltünk.

Anekdotázás közben Olsvai Imre kis füzetet emel le a szűk akadémiai dolgozószoba zsúfolt könyvespolcáról. Százhusz népdal partitúrája, első gyűjtésének eredménye, Kodály bejegyzéseivel. Ezzel „lopta be” magát elő-

ször a mester szívébe, ezzel kezdődött az a tudományos pályafutás, amelynek eredménye: publikációk alig összeszámálható sora. Az MTA zenetudományi intézetének kitűnő munkatársa eddig ezeröttszáz dallam több mint hétézer változatát gyűjtötte össze százhusz magyarországi, tizenkilenc csehszlovákiai és jó néhány romániai, jugoszláviai községben. Föderitette és leírta harmincegy népi hangszer készítés, hangolási adatait és játéktechnikáját. Részt vett a néprajzi múzeum és a népművelési intézet több tízezres népzene-gyűjteményének rendszerezésében és feldolgozásában, s a magyar népzene gyűjtése, lejegyzése, kiadása mellett a rokon- és a szomszéd népek folklórájának tanulmányozására is maradt ideje. Oroszlánrészt vállalt a magyar népzene tára hatodik és hetedik kötetének összeállításában, szerkesztésében. Tudományos előadások, rádióelőadásainak se szeri, se száma. Rendszeresen részt vesz és előadásokat tart nemzetközi tanácskozáson. Tizenöt esztendeje, kilencthonapos ösztöndíjjal az egyiptomi népzene birodalmába is „kirándult”. S nemcsak tudósként, hanem zeneszerzőként is fáradozik a folklórművelésben, az enekeltári kultúra fejlesztéséért, több művet komponált *Balassi Bálint, Kosztolányi Dezso, Berda József, Weöres Sándor* verseire, népdalfeldolgozásait, néptánciskerő zenéit is, bizony nehéz volna összeszámolni. S a lista korántsem teljes. Csak annyit még: tagja öt tudományos társaságnak, tulajdonosa négy kiadvetésnek. Az egyiket a Somogy megyei

Tanács adományozta megyénk zenekultúrájáért végzett munkájáért.

— Bár néztek már — igaz, Egyiptomban — görögnek, spanyolnak, töröknek és természetesen arabnak is, izig-erig somogyinak érzem magamat. Somogy azt jelenti nekem, amit a Kiskunság Petőfinek, Galánta Kodály-nak. A nagy hazában a szűkebb szülőföldet, a gyermek- és ifjúkor, az eszmélés és a gyarapodás helyszínét. Jelenti a nyugalmat, a lelki-szellemi „feltöltődést” a nagyváros zürzavara után; jelenti mindig segíteni kész barátaimat, segítőtársaimat, akiknek neve ugyan nem szerepel a Népzene-tár kötetében, de akik nélkül bizony nem juthattam volna messzire.

A budai Várban esatángolva, majd szerény poharazgatás közben újabb színek kerülnek föl Olsvai Imre arcképre. Áradnak a valóságok *Bach, Vivaldi, Debussy, Ravel* zenéjének szépségéről. *Németh László* és *Stabó Magda* regényeinek, drámáinak mélységéről. A szemlélődő, folyton folyvást töprengő kutató velük érez igazán közeli szellemi-lelki rokonságot. Szinte röpködnek a kedves történetek két fiáról, klinikus-pszichológus feleségéről, majd ismét Kodályról, a gyűjtőtákról, amelyeken olykor a kukoricabort is le-le kellett gördíteni a bizalom kedvéért; a Sinaifélszigetre utazó turistákat megadóztató beduinokról, a régi egyiptomi népzene bonyolult ritmuspolifoniáiról. Csak egyszer komorodik el ez a mindig derűs és klegyensúlyozott ember. Amikor a népzene-kultúra helyzetéről kérdezem.

— Legalább negy-öt nyugodt év kellene, hogy következetesen hozzáfoghassunk a népzene-tudomány, a zenei közművelődés megtisztításához, a kozmopolita divat-könnyűzene hatásainak főltszámolásához, a klegyensúlyozott és egészséges zenei közműveltség alapjainak lerakásához és a népzene-kutató-utánpótlás megnyugtató megszervezéséhez. S ezek nem a „kibic” szavai: Olsvai maga is számos népszerűsítő kiadvány szerkesztésében vett részt. A *Szervánszky népdal* című füzeteké még a tavasszal eljut a legfiatalabb nemzedékhez.

Long, el András

„Vigyázat, a kutya harap!” — világítanak arcunkba a fehér betűk a koromsötét szennai esteiben, a „munkalátogatásra” kiszemelt házikó kapujában. *Olsvai Imre*, a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének sokat tapasztalt munkatársa azonban hidegvérrel veszi tudomásul a figyelmeztetést. „Két kutya fogazatával volt már alkalmam ismeretséget kötni; valahogyan elviselem majd a harmadik harapását is” — nevet, s az óvatosság legcsekélyebb jele nélkül benyit. Szerencsén van, az eb epp odabent vacsorázik, ily módon „ugatásával” sem veszélyeztetni a tervezett magnófelvételt. A szándék mégis megbiúsul, a néni, aki a harmincas években még sok szép népdallal örvendeztette meg az érrefelé kereső-kutató *Lajtha Lászlót*, bizony már szinte semmire sem emlékszik... A kerdezőkódos mégsem fölösleges, a család fiatalabb tagjai mondanak néhány nevet, címet; ott „biztosra mehetünk”, ott feltétlenül találunk régi népdalokat, balladákat, mondókákat.

S a „hazalás” valóban sikert hoz. Persze nem könnyen. Ezerféle hángszin, hängszin, mosoly, gesztus kell ahhoz, hogy a népdal-gyűjtő elnyerje a „vonakodó, bizalmatlan vagy egyszerűen csak szégyelős idős emberek bizalmát. Az emlékezet kapuja ritkán nyílik meg az első szóra; olykor a címek fölözése sem elég, szépen kérni, „udvarolni”, kedvesen ravaszkodni, „taktikázni” is kell. S gyak-

ran percéről percve „fegyvert” cserélni. Egy szer-mászor a tudatlant is el kell játszani sokakat az a lehetőség ösztönöz, hogy újdon-ságot mondhatnak és enekelhetnek a fővárosból érkezett „tudós embernek”. Egyszóval: a népzene-kutatónak egyszerre válik vérévé — de legalább kötelező magatartásformájává — a szerénység és a magabiztosság a szofukar-ság és a beszédesség, az okosság és az oktondiság, a nyíltszívűség és a kiszámítottság.

Vajon a beleérzés, az alkal-mazkodás e nagyszerű készsé-genek kialakulásához feltétle-nül falun kell-e nevelkedni? Faragott bölcsőben rügkapálni, kukoricafosztásokon és ken-dertilolásokon lábatlankodni, mezőkön rohangászni, ostort pajtotgatni? Vagy a városok flaszteréről is vezet út a tiszta forráshoz? Olsvai Imre eddigi — két hónap híján félévszázad-os — életútja az utóbbi lehe-tőséget is bizonyítja.

— Édesanyám zenetanárnő volt, apám a kémiai tudomá-nyok kandidátusa, a kaposvári cukorgyár fővegyésze, magam a somogyi megyeszékhelyen nevelkedtem, ezért hát nem dí-csekedhetem azzal, hogy már hátulgombolós koromban vaját kópültem és betlehemezni jár-tam. Am hála szüleimnek, azt a közhelyet sem mondhatom el, hogy „polgári értelmiségi családból származván csak fel-nőttként ismerhettem fel a népművészet igazi értékeit”. Társadalmi ellentmondásokra és human értékekre fogékony édesapám gyakran vitt magá-vai kisvárosom, Bogalpusztára, Galambosra, Repaspusztára és

Mozes
Kétféle Dunántúli Vapora
31. aug. 10.

Lőrinc van a dinnyében

Népi hiedelmek

Augusztus 10-e Lőrinc napja. Sok-sok hagyomány, hiedelem fűződik ehhez a naphoz.

Ki is volt ez a Lőrinc? II. Sixtus pápa diakónusa, aki máglyán halt mártírhalált. A borzalmas tűzhalál közben könnyek csordultak ki szeméből, s innen ered, hogy például az angol néphagyományban az augusztusi hulló csillagokat Szent Lőrinc könnyeinek is nevezik. Bálint Sándor Unnapi kalendáriumból még rendkívül sokat tudhatunk meg Lőrincről, akit később a szegények, a könyvtárosok és még nagyon sokan védőszentjüként tiszteltek. A parasztság körében hason-

lóan más jeles névnapokhoz, a gazdasági élettel és az időjárással kapcsolják össze augusztus 10-ét. A középkor végén több céhnek is a patrónusa lett Szent Lőrinc: így többek között a körmöcbányai vargáknak és a löcsei pászományosoknak. Neve fennmaradt családnevekben és helységnevekben egyaránt, példa erre a baranyai Szent-lőrinc község.

Néhány érdekes Lőrinc-napi népi hiedelmet említenénk meg, amit talán jobban elfeledtek, mint a dinnyéhez kapcsolódót. A palócföldi Etesben a Lőrinc-napot követő vasárnapon a lányok vörös ruhadarabokat öltöttek ma-

gukra; Hőgyészen a német szőlősgazdák nem dolgoztak ezen a napon, nehogy Lőrinc jégveréssel sújtsa őket; Lőrinc után veszélyes a folyókban fürödni, mert hideg már a víz; a csiki Negyedfelmege havasan a fűvet a múlt században Lőrincor kezdték mindig kaszálni; a szegediek szerint Lőrinc-nap után a fa már nem fejlődik többet abban az esztendőben. S mikor lesz sok bor? Ha Lőrinc napján olyan bő az eső, hogy még a kerékvágásban is megáll. Egy forrás azt is említi, hogy Lőrinc a köleskása patrónusa is. S végül jöjjön akkor a legismertebb, a dinnye: a népi szólás így hangzik: Lőrinc van a dinnyében. Persze, nincs minden dinnyében Lőrinc, csak arra mondják, amelyik augusztus 10-e után vizenyős bélű, poshadt.

Zolnay László Kincses Magyarország című lebilincselő könyvéből megtudhatjuk, hogy

a XVI. századig Magyarországon csak a sárgadinnye volt ismert. A görögdinnye hazai meghonosodását az 1600. évtől tartják számon. Meg kell jegyeznünk, hogy annak idején még nagy vigasság kísérte a dinnyeszüretet. S óvatos duhajként őseink még egy „receptet” is hagytak ránk arról, hogy mivel lehet ellensúlyozni a dinnye hajtó hatását. Biztos sokan megőrülnek a tippnek: erős borokkal...

S végezetül néhány népi szólás. Lőrincről és a dinnyéről. Egyről már volt szó, a Lőrinc van a dinnyében; ezenkívül: lőn-megy, mint Lőrinc a csizmában, ez annyit tesz, hogy valaki örökösen járkal. Ráül a Lőrinc a derekára, vagyis megfájdul a dereka a kapálástól. S most lássuk a dinnyét: Lapit, mint dinnye a lüben, szépítő mondásként annyi, mint hallgat, mert ludas valamiben.

Dücső Csilla

„... ha Lőrinc napján bő az eső, sok lesz a bor...”

Erb János rajza

A kerámiák bemutatkoznak

Hasas köcsögök, nagy méretű tálak, vázák, hamutartók sorakoznak a fehérre festett polcokon. A kirakat előtt is egyre többen állnak meg, hogy gyönyörködjenek a habán kerámiákban, a zománc edényekben. Az itt látható darabok a kaposvári Fazekas Házilipari Szövetkezet termékei.

Kiállítóteremük tegnap délután nyílt meg a Honvéd utca 14/b számú ház földszintjén. Ahogy Kiss Ernőné, a szövetkezet élnöke elmondta, a bemutatóterem elsődleges célja az ismertetés, a gyönyörködtetés, s a fiatal, tehetséges kerámikus munkáinak bemutatása. A 420 ezer forintos költséggel létrehozott kiállítóteremben jelenleg csaknem kétszáz terméket láthatnak az érdeklődők, s kéthavonta új típusú darabokkal találkozhatnak. A kaposvári kerámia ismert határainkon túl is; hogy még rangosabb helyet foglaljon el a nemzetközi piacon, ehhez kíván hozzájárulni a kiállítóterem.

Mezőtúr, Kalocsa házilipari szövetkezeteinek munkáit jól ismerik a népművészet kedvelői: »friss«, napjainkban készült darabjaik közül azonban kevés jut el a kaposvári közönséghez. A társzövetkezetek kerámiáinak, kézimunkáinak, szötte-seinek bemutatása is a kiállítóterem feladatai között

szerepel. S nem utolsósorban két-három fiatal szövetkezeti tag bemutatása munkáikon keresztül.

A kiállított tárgyak »Iker-testvérei« ott sorakoznak a terem raktárában: néhány egyedi termék kivételével megvásárolható valamennyi, vagy rendelésre készítik a kerámikusok.

Somogyi Napló, 1950. dec. 5

Néprajz, irodalomtörténet

Falvak krónikásai

Eredményesen dolgoznak — sokszor hallatnak magukról — a déli part, illetve a siófoki járás honismereti szakköréi. Fejnőttek és gyermekek egyaránt (tiz fejnőtt és tiz úttörőszakkör működik a falvakban) nagy kedvvel gyűjtik a szülőföldjükre, településükre vonatkozó adatokat, tárgyi emlékeket; a jelen fontos eseményeit följegyezve krónikát írnak a következő nemzedékek számára. A szakkörök munkáját általában lelkes, hozzáértő pedagógusok irányítják, mint például Balatonszemesen Reóthy Ferenc, aki azonkívül, hogy a környék egyik legeredményesebben dolgozó közösségének vezetője, a járás honismereti szakreferense is.

— A szakkörök honismerettel, helytörténettel és néprajzzal foglalkoznak — mondja. — A múlt év legérdekesebb feladata volt az a munka, amellyel a pécsi akadémiai bizottság bízott meg bennünket: egy nagy-szabású dunántúli fölmérésben segédkeztünk, összegyűjtöttük a szülőföldre vonatkozó néprajzi adatokat. Az akadémiai bizottság 164 kérdést tüntetett fel a gyűjtőlapon, s azokra kellett választ adni. Adatközlőket kerestünk, rendszerint a falvak legöregebb embereit, s megítélésem szerint értékes adatokat sikerült összegyűjteni. Az anyagot tudományos munkatársak dolgozzák majd föl. Ezenkívül rendszeresen végezzük az egyéb helytörténeti feladatokat is. A legrégebb időktől gyűjtjük a településekre vonatkozó adatokat, tehát nem csupán a falvakban föllelhető anyagot. Sokan levéltári kutatásra is vállalkoznak. Csaknem minden községben írnak krónikát, följegyzéseket, fotók által örökítik meg a falu legfontosabb eseményeit. Foglalkoznak a település társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális életével, népesedésével stb. Úgy gondolom, az utókor hálaival gondol majd a jelenkor krónikásaira. Helyenként tárgyi anyagot is gyűjtenek, például Balatonföldváron és Törökkoppányban.

A szakkörök szívesen foglalkoznak irodalomtörténettel is. Reóthy Ferenc maga

is összegyűjtötte, közrebo-csátotta a Dél-Balaton irodalmi és történeti emlékhelyeire vonatkozó legfontosabb adatokat. Most ezt a munkát folytatják a szakkörök. A Somogy megyei Levéltár és a Somogy megyei Pedagógiai Intézet stencilezett kiadványát lapozgatva sok feledésbe sülyedt névre vagy irodalomtörténeti szempontból figyelemre méltó, s ugyancsak elfeledett adatra bukkan az ember. A kötcseiek például nemcsak az egykor neves újságíró, szerkesztő Roboz István emlékét ápolják, hanem Kisfaludy Atala költőnőjét is. (A lánya, Szalay Fruzina szintén ismert író volt valaha.)

— A Petőfi Irodalmi Múzeum kérdőíveket bocsátott ki egy úgynevezett »irodalmi kataszter« előkészítésére — mondja Reóthy Ferenc. — Minden faluban föl kell kutatni a valaha ott élt vagy onnét származó íróra, költőre, irodalomtörténészre vonatkozó adatokat. A kérdőív megfelelően eligazítja a gyűjtőket. Siófokon, Boglárán, Kötcsén, Szemesen, Zamárdiban, Szőlőgyörökön már jelentős anyag gyűlt össze. Ahol nincs szakkör, ott sem marad »fehér folt«. Mindenütt akad olyan ember, aki szívesen vállalja ezt a munkát. Remélhetőleg sok érdekes adattal szolgálhatunk majd a Petőfi Irodalmi Múzeumnak.

Reóthy Ferenc e kétségte-lenül fontos közművelői misszió egyik legtapasztaltabb, legtevékenyebb képviselője. Számos kiadvány címe fölött olvashatjuk a nevét. Közülük a legjelentősebbek a Balaton halászhelyeiről, illetve a Balatonföldvárról és Lukács Károlyról kiadott közlemény. Jelenleg a Balatoni Halgazdaság történetén dolgozik. A már említett irodalomtörténeti vonatkozású dolgozatából érdekességként néhány egykori balatonföldvári »nyaraló«, illetve villatulajdonos nevét írtam ki: Móra Ferenc, Bajor Gizi, Rákosi Jenő, Korányi Frigyes, Németh László, Kandó Kálmán... Egy település a sok közül.

© Somogyi Kiadó Rt. máj. 13.

EMLEKTÁBLA A HÁZ FALÁN

Szezonnyitó tárlatok

Szántódpuszta kitárulkozik

Hosszan tartó esőzés után, némiképp tavasziasra szeli-dült időben gyülekeztek vasárnap délelőtt az érdeklődők a szántódpusztai idegenforgalmi és kulturális központban. Dr. Fodor Jánosnak, a Siotour igazgatójának köszöntése után a Dél-balaton-i Háziipari Szövetkezet Kodály női kara és Kiss Tamás lantművész alkalomhoz illő műsorral vezette be az eseménysorozatot. A költő születésének 220. évfordulója alkalmából emléktáblát lepleztek le Pálóczi Horváth Ádám egykori házában falán. Dr. Botka Ferenc, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgató-helyettese emlékezett meleg szavakkal, az irodalomtörténész elmélyült-ségével Pálóczi Horváth Ádám életére, tevékenységére; Kazinczyval, Csokonaival való kapcsolatára, látogató-suk maradandó emlékeire. Méltatta az Ötödévszáz énekek gyűjteményt is, amelyből korábban már hallottunk

részleteket a női kar avatott előadásában. Az emléktáblán többek között ez áll: »E házban élt 1786—1791 között mint a szántódi gazdaság bérloje. Itt látogatta meg 1789 őszén barátja, Kazinczy Ferenc.«

S a már korábban felújított, tavaly megnyitott házban »Tisztelet a szülőföldnek« címmel izgalmas grafikai kiállítás nyílt Tuskés Tibor szántódi születésű író gyűjteményéből. Szkladinyi Péter fuvolaművész Bach- és Debussy-művekkel teremtett áhítatot, ezután Takáts Gyula nemes veretű megnyitója váltott ki nagy erdeklődést. Szántódpuszta gazdaságtörténeti, történelmi és művelődéstörténeti múltjáról jelenéről és országos jelentőségéről beszélt bevezetőjében, majd megállapította: »Ritka véletlen, ahol a szellemi és anyagi érték ilyen gazdag egy-ségben található, mint ezen

grafikai kiállítást.« S a művek méltatása után a befejező gondolat: »Köszönet az őrző gyűjtőnek és Szántód új, jelképes révének, amely matól a szellem közvetítője e táj sziklás és kies partja-kozott«.

A tárlat — hogy csak néhányat említsünk a művek szerzői közül: Bálint Endre, Barcsay Jenő, Borsos Miklós, Ferenczy Béni, Kohán György, Martyn Ferenc, Szántó Piroska, Szász Endre, Takáts Gyula, Varga Hajdú István rajzai, grafikái — igazi művészi élményt adnak a látogatóknak.

Megnyílt ezen a napon a »pincetárlat« is, ahol »Szőlőhegyek, pincék, présházak« címmel hangulatos kiállítás rendeztek nyugat-dunántúli faragott hordólapokból, kőröshegyi pincékből előkerült szőlészeti, borászati eszközökből, Kalla Miklós Jászberényi kádár műveiből és Lantos Miklós fotóiból.

A puszta képe — mint a megnyitón kiderült — állandóan változik. Befejezéséhez közeledik a volt cselédház fölújítása, ahol a meghitt hangulatot árasztó boltívek alatt Pálóczi Horváth Ádám emlékkiállítás nyílik meg az évad folyamán, a Petőfi Irodalmi Múzeum rendezésében. Az egykori cselédéletet a Munkásmozgalmi Múzeum, Szántód gazdaságtörténetét a Mezőgazdasági Múzeum, a szántódi rév történetét pedig a Közlekedési Múzeum mutatja be egy-egy teremben. Es itt kap helyet az endrédi csipkekiállítás is.

A szezonnyitó azt bizonyította: Szántódpuszta egyre jobban kitárulkozik látogatói előtt; értékes kincsekkel várja a hazai és a külföldi vendégeket.

a meghitt környezetű kis puszta... A szántódi rév valóság és szellemi jelkép is. Ihletője volt leveleknek, novelláknak, regényrészleteknek, verseknek, népdaloknak, történeteknek és mondáknak.« Felsorolt jó néhányat az ajándékoknak és tanúságtételeknek nevezett írásokból, s azzal folytatta: »A szülőföld szeretetével és jövőbe tekintő gondolattal ajánlotta föl Tuskés Tibor szülőföldjének ezt a szép

VAJHA HÁZANK HUY FÉRFIAKAT
SOKAT TUDNA MUTATNI SPARTAVAL ES ATHENEVEL
SZEMBÉ-MERNE SZÁLLANI! TUDÓSCSÉSZETI 193

PÁLÓCZI
HORVÁTH ADÁM

1760 - 1820
FÖLDMÉRŐ, POÉTA, DALSZERZŐ ES
NÉPDALGYŰJTŐ

E HÁZBAN ÉLT 1786-1791 KÖZÖTT,
MINT A SZÁNTÓDI GAZDASÁG BÉRLOJE.
ITT LÁTOGATTA MEG 1789 ŐSZÉN BARÁTJA
KAZINCZY FERENC.

A MŰTŐ SZÜLETÉSÉNEK 220. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁVAL
A SOMOGYI MŰVÉSI TANÁCS IRODALMI HÍVATÁSA 1980.

Életmódváltozás

Istóriások a Lógeren

Az életmód az emberi közérzet meghatározója, ugyanakkor a társadalom fejlettségi fokának is mérője. Elemei: a lakáskultúra, a táplálkozás mennyisége és minősége, az anyagi javak, a szellemiekből való részvétel igénye. Szoros összefüggésben állnak egymással az életmód elemei, így pontos képet adnak az emberről mint személyiségről.

varósi életforma, ez erezteti a hatását a lakásokon, és mérhető az elvándorlás mértékével is: kerek számat mondok, amikor Nagykorpad jelenlegi létszámát nyolcszáznak említem, s ez fél-százalal kevesebb, mint a korábbi számláláskor.

Új lakóház, új életmód.

Kakaóakció

Az idegen — átutazóban Nagykorpadon — bizton állíthatja, »rápillantásra« is: sorsfordító időszak zajlott le a somogyi településen. S nemcsak a régeből újjávarázsolta — felújított, bővített — lakóházak »beszélnek« erről, hanem a felszabadulás után keletkezett községrész is, melyet a volt gazdasági cselédekből lett újjazdák, s

A két pedagógusnő első-sorban az iskolában igyekezett az életmódon változtatni: kakaóakciót szerveztek, a gyerekeket az egészséges táplálkozás érdekében a gyümölcsfogyasztásra ösztönözték. Ami a szellemi javakat illeti: a könyvtárban 4700 kötet között válogathat a 270 olvasó. Napilapot — ez postai adat — százi-

A korpádi csodaember

Vajda Sándor bácsi hatvanöt éves. Falukronikás, amatőr néprajzos, festő, zenészerző, versíró. Élő csoda. Gyerekkorában nem tanult, de Fogyos tanító szorgalmazta nagyon. Kellék az ereje a »birtokhoz«, hiszen a testvérei korán elhaltak. Így aztán negyvenöt éves korában kezdte kijárni a hetediket és a nyolcadikat, majd közgazdasági technikumba iratkozott, érettségi után pedig a számviteli főiskolát végezte el. A főkönyvelőségig vitte a termelőszövetkezetekben. Erkezésünkkor épp matyó mintákat varrt: falmak díszes lesz ha elkészül...

— Erdős-Korpád volt ez a település valamikor; így tartották számon egy XIII. századi okiratban. Nagy dolgok nem történtek itt. De állt egy török vár a Várdombon, Ganajospusztánál. S azt is elmondhatom, hogy Pados János 48-as honvéd orvosnak itt van a sírja.

Természetesen az életmód változása a téma itt is.

— A korpádi ember reggelre tejes tormalevest vagy sült káposztát, sült krumplit, sült szalonnát étkezett. Mikor mit. Az ebédválaszték: rántott leves, habarék, kukoricakása, kukoricagánica, dödölle, kukoricaprósza. Vacsorára gyakran szintén habarékot kevert a háziasszony; jó savanykás étel volt ez: aludtejjel és lisztel készült, tejet habartak bele. Ma a nagykorpádi ember előnyben részesíti a húsféléket, mert erre is telik neki. A keltésztát föl-váltotta a cukros sütemény. Régen csak a híres, háromnapos lakodalmakban volt ennyi finom étel. Ezek kedden szoktak kezdődni vagy csütörtökön. Marhát, disznót, csirkéket vágtak a hetvennyolcvan vendégnek, akik két napig muzsikával, a harmadikon nótaszóval mulattak. Akkor volt divatban a nagykorpádi konty is; hogy milyen szép viselet, azt itt láthatják a kaposvári Langsfeld Fiai fotóján...

Hol vannak már azok a »dufla lakodalmak«, amelyeket külön tartottak: a lányos háznál az eljegyzést, a leányonél az esküvőt? Ma a sátoros a divat, egyetlen napig — igaz, hogy akkor a százhusz vendég sem ritka.

Ami viszont konstans e változó világban: a nagykorpádi ember fenntart egy szobát a vendégnek s általában konyhalakó. A tekintélyt is mutató téglakerítések divatja a múlté, itt is »versenyeznek« a fonott, hegesztett, kovácsolt »csodák«...

Lóger és Felvég — azaz: cselédi és gazdai Nagykorpad — vegyes házasságokkal kapcsolódott össze. Ez is módosító tényezője a mai életmódnak itt. Úgy fordult a világ életet változtatva termőbe Nagykorpadon, ahogy e zord időben Vajda Sándor bácsiék előszobájában az a szép citromfa...

Leskó László

— Akkor volt divatban a konty is...

letve állami gazdasági dolgozók építettek föl. A Lóger — ez volt az alvág — a gazdasághoz tartozott. (Ide a Duma—Tisza közéről hoztattak embereket a ki-egyezés után, mások pedig 1921-ben érkeztek szolgának. Ganajospusztáról, Prépostpusztáról is behúzódtak a cselédek a belsőségbe.) A Lóger nevezetes volt arról is, hogy itt tanyáztak le az istóriások, azaz a kocsin világot járó vándorkereskedők.

Mezei Jánosné nyugdíjas tanítónő — a nagykorpádi, kúriát utánzó lelkészlak egyik lakója — hevenyészett »életmódkutatásunk« készséges segítője. A nemrég lezajlott népszámlálás egyik főszereplőjeként — Szabó Sándorné tanítónővel — bekapogott minden ajtón, így hiteles tanúja a változásoknak.

— Ami szembeötlött: fürdőszoba is van az átalakított házakban — általánosított. — Egyelőre kútból szivattyúzzák a vizet, de számolnak a majdani törpe vízművel. Több családi házat a munkahely, a Dél-somogyi Állami Gazdaság patronálásával építettek. A munkaképes lakosság egy részét ugyanis e gazdaság foglalkoztatja, míg a többieket a téész, illetve nagyatádi üzemek: a cernagyár, a Danuvia, a konzervgyár. A fiatalokra vonzást gyakorol a

lenevénnyegen járhatnak. A kultúrelet egy időre »befagyott«, de Szabó Sándorné már készült »jeget olvasztani«. A »jégkorszak« idején is működött a gazdaság ifjúsági klubja. A fiatalok számitanak a vándormozira is. Elkészült a volt tanácsház átalakításával az orvosi rendelő; remélhetőleg nem-sokára életmódalakító tényezővé válik Nagykorpadon.

Új ház, fényes ház

Petőfi utca 10.

— Kié ez az új ház, fényes ház?

— Kise Sándorné nevében van...

A község legtekintélyesebb lakóépülete mögötti kulipintyóban — tyúktól volt — beszélgetünk Szabó Jánosnéval, a »mamával« és Czebei Jánosnéval, a »dédivel«.

— A fiatalok Nagyatádra járnak — válaszolja meg az újabb kérdést Szabóné. — A vöm mentőállomási ápoló, a lányom a kórház reumaosztályán dolgozik. A »papa«-vontatóvezető a téészben. Gazdálkodók voltunk régebben. Egy kenyéren vagyunk a fiatalokkal: nem nézzük, ez a tiéd, ez az enyém... Így napközben meghúzódnunk a kisházban, de éjjelre föl-megyünk a nagyba. Öt szobája lesz: kettő lent, három a tetőtérben. A fürdőszoba még romos, de majd elkészül, mire a törpe vízmű! Kétszázezer OTP-kölcsönt kaptak a fiatalok, a többit magunk álljuk.

Hároméves kisunoka hallgatja a szavait: Peti már óvodába járhat, nem úgy, mint az egykori nagykorpádi gyerekek. Szabó Jánosné palackos gázzal főz; az ebédhez valókát a nagy hűtőszekrény rejti. Az »új ház, fényes ház« — idézet egy gyerekdalból — új életforma beköszöntet és jelenti majd a nagykorpadban.

Miszt Somogyi Péter, St. St. 31.

„Kaposváron megverték a rézdobot”

(„Somogy”)

Egy érdekes kiadványról

Régi óhaja teljesült a napokban azoknak a kis- és nagydiákoknak, szakkörvezetőknek, övönöknek és pedagógusoknak, akik fontosnak tartják a néphagyományok, a népművészet ápolását és terjesztését. Megjelent végre, a Somogy megyei múzeumok igazgatóságának gondozásában, az a — száz somogyi népdal kötétjét és szövegét tartalmazó — szép kiállítású kis kötet, melyet Együd Árpád állított össze, Olsvai Imre lektorált és Várnai Ferenc szerkesztett.

A gyűjtemény igazi csemege, minden korosztálynak. Nincs az a fogékony óvodás vagy kisiskolás, s nincs az a gyermekfejjel gondolkodni képes felnőtt sem, aki ne lelkesülne fel az altatók, hivatatók, hingtatók, párválasztók, fogókergetők, mondókák és bogár-röppentők „izelgetésekor”, s az ilyen, a költői tömörítés iskolapéldájául szolgáló sorok olvastán: „Mosdjal, mosdjal, kis menyecske./ Kendőzz, kendőzz, kis menyecske./ Kis tehened fejten! A szobád is söpreten./ Ölelj, csokolj, akit szeretsz./ Ezt szeretem legjobban, ezzel táncolok

jobban./ Vége, vége mindennek, vége a szerciemnek.”

Az esztétikai értékeken túl seregnyi népszokás megismerésére adnak lehetőséget a szerelmes és lakodalmi dalok, a hajdani juhászok és kanászok életmódjának tanulmányozására az ügynevezett foglalkozásdalok, Bene Vendel, Juhász Andris, Nád János és más somogyi betvárok tetteit idézik a drámai lüktetésű balladák, s ugyanebből a műfajból kínál a kötet három páratlan szépségű, s a folklórtudomány szempontjából is ritka becsű darabot: a Rákóczi kis úrfi...nak egy Somogyzsítfán gyűjtött variánsát, valamint a Fehér László somogyi változataiból kettőt. Gondos szerkesztői munkára vall a jelesnapi énekek összeállítása is. Húshagyókeddi vénlánycsúfolótól karácsonyi köszöntőig sok mindent találunk, ami a népet legjelesebb ünnepeinek felidézéséhez nélkülözhetetlen. Ahítatot és szellemességet bőven, humort is, minden mennyiségben. Így: „Elmúlt a hosszú farsang, mi haszna, sirassuk./ Sirassák a lányok az ittholmaradásuk./ Akiknek a sok mé-

regtől rancos a szoknyájuk./ Hegyes-begyes disznólab, hegyes-begyes szarkaláb/ Ru-ku-ku-ku-ku/

Természetesen — mert a kötet népszerűsítő kiadvány — nem volt lehetőség arra, hogy a szerzők a megyékben föllelhető több mint ötven műfajból izelítőt adjanak. Az a több tízezer méternyi magnószalag, mely Kodály Zoltán, Lajtha László, David Gyula és szellemi örököseik jóvoltából meglett a somogyi folklór kincseivel, szigorú válogatást tett szükségessé, s mindennek előtt a gyerekek, fiatalok gondolkodásának és izlésének ismeretét — hiszen a kötet elsősorban nekik készült. Ott van hát a helye minden énekar-, szakkör- és táncosportvezető, minden óvónő osztálynak vagy szekrényében, a könyvtárak polcain, minden gyerekszobában. A recenzens pedig csak azt remélheti tükön: a „Kaposváron megverték a rézdobot” csupán az első kötete lesz egy olyan sorozatnak, amely a somogyi folklórkincs egyes részlerületeit ismerteti majd meg, népszerű formában, kicsinyekkel és nagyokkal.

Látogatóban

Kapoli ^(Csupuzárú képek- lexissel a művészi élet!)

Antalnál

Huszonöt évvel ezelőtt, 1957. április 12-én szegényebb lett népünk; akkor halt meg az az alkotó magyár pásztor, aki messze tányar becsült nevet vivott ki magának szorgalmával és tehetségével. Személyes, régi kedves ismerős halála évfordulóján emlékek felhői futnak el szemünk előtt, de aztán nem a szomorúság hangulatai, hanem a szép emlékek zsongnak föl bennünk.

Három út, három vallo-más egyszerű virágait kötöm itt egybe, hogy letegyem a somogyhársági temetőnek arra a sírjára, amelyre azért kerül gyakran virág, mert megbecsült alkotó népművész nyugóhelye.

Valamikor — 1935 nyarán — Gönczi Ferenc, a Göcsei, a somogyi betyárvilág, a somogyi gyermekjátékok jeles ismerője bandukolt Szentlászlórol Somogyhárságy fele, hogy meglátogassa a szőlők között a 170. házszám alatt lakó id. Kapoli Antal faragót. En voltam útj kalauza és kísérője. Amit Gönczi Ferenc jósolt, bizony, furcsán hangzott még akkor: „Messze vidéken híres ember lesz ez itt, mert azzá teszi gazdag képzelete, ritka faragótehetsége, eredetisége.” Amikor pedig alkonyatkor a csizmás, „ezüstgombos” juhász mellényes művész két vendégét kikíserte majdnem a Magyarlukafára vezető útig —, bizonyára olyan gondolatokkal indult vissza, hogy látogatóit talán nem is a taragások igazi értéke, a népművész jobb megismerésének vágya hozta ide, hanem a múzeum-igazgató is, a tanárjelölt is csak szenzációt keresnek, látnak a kaposvári kiállítás aranyérmének nyertesében. Amikor pedig a „vándorok” már messze jártak a Kapoli-portától, még mindig arról folyt köztük a szó, hogy 1929 szeptemberé óta, amikor Kapoli Antal az említett aranyérmet kapta, mennyi értéket alkotott és mennyit fejlődött.

Több közbeeső látogatásmat nem számítva, a második világháború után újra bejártam a bergengóciás, dimbes-dombos Zselicet, és meglátogattam Kapoli bácsit. Jól emlékezett régebbi találkozásainkra, Gönczi Ferenc akkor már nem élt, a Kapoli-telken azonban nem sokat változott a világ. A régi két szép fehér juhász-kutya helyett most a kis fekete „Bogár” adta tudtára a házigazdának, hogy vendége érkezik. Kapoli bácsi elem jött, csizmásan, ezüstpitykegombosan. Teljesen ősz volt már a bajusza, hajlott a termete, elnehezült a járása. Panaszkodott, hogy megromlott a szeme; messzire ugyan még elég jól, de közelre már rosszul lát. Bementünk.

Hellyel kínált, majd megigazitotta a birkabórt fonnott szekében, kezébe vette a készülő túlköt és nekilátott a munkának. Akkor még egészséges volt népművésznünk, s örömmel beszélt munkáiról, terveiről.

Később mint Kossuth-díjast is üdvözölhettem otthonában. Ez a nagy kitüntetés, a nép államának ez a szép gondoskodása kárpótolta mindenért, megadta öreg napjaira a nyugodt életet, az alkotás jobb lehetőségeit. Amikor egy szép őszi napon Soltra Elemér festőművésszel beállítottunk hozzá, öreges derével, boldogan szemlélte meg a róla készülő festmény vázlatát. Arra is megkérte a festőt, rajzoljon neki egy igazi pávatollat, mert ilyen-nel szeretné díszíteni egyik munkáját, de bizony, ő csak gyermekkorában messziről, valami grófi vaskerítés rácsán keresztül látott pávat...
3

Utolsó találkozásunk 1955. június 2-án délután volt Pécsen, a belklinikán. Ott feküdt a népművész megbénult balkezevel, elyengülten. Egészséget, erőt keresett a munkához: ezt szeretete volna megkapni az orvostudománytól... Hosszan elbeszélgettünk életéről, terveiről, még a hosszú élet titkáról is. Szeretett volna dolgozni de már nem lett munkafogható ember. Amikor azt tudakoltam tőle, hogy megbecsült, tapasztalt öreg lévén mit adna ifjúságunknak örökségül, ha mesébet natalma volna, ennyit

mondott: „Derék, dolgos emberiséget”. A maga művészetéről pedig ezt vallotta: Mindönkinek odaeadmám, ha adhatnám. Nem viszóm én el ezt a földbe!

Id. Kapoli Antal Kossuth-díjas népművész igazságszerető ember volt. Nera vitte el művészetét. Tanítja népünket továbbra is az a juhászgyerek, aki iskolai hiányait úgy pótolta, hogy palatáblát hordott tarisznyájában, mert érezte: műveltség nélkül nincs fölemelkedés... A róla készült művészi olajfestmény ott függ a siklósi vármúzeumban. Az egykor meztelábas pásztorfiú, aki valamikor tágra nyílt szemmel nézte egy-egy vidéki uraság kastélyát vagy udvarházát, parkjának sétáló pávait, ha késve, ha öregen is, de megérkezett a várkastélyba és ott becsült helyet kapott. Id. Kapoli Antal példát mutat. Minden tükröse, pásztorbotja; díszített só-tartója, sok-sok alkotása egy-egy vonás volt életművéhez. S emberj és művészi arcképet maradandóan yés-té bele népünk szívébe, emlékezetébe.

Aki pedig ott kapott helyet, annak sírján soha nem hervad el a virág.

Dr. Vargha Károly

A „doromb”

Dorombolni a macska szokott — ezt minden kisgyerek tudja. Am dorombolni tud az emberfia is — ezt viszont mindazok a nagylányok és nagyfiúk állíthatják, akik a mostanság oly divatos táncházakba járnak vagy más hasonló alkalmakkor hallgatják a citera, a tekerőlant, a hegedűt, a bőgő fűrjain, no és a doromb fémnyelvéin előcsalogatott talpalávalót.

*A doromb ugyanis ősi, ám újabbán ismét népszerű pengetős hangszer, amely nyilván innen az elnevezés

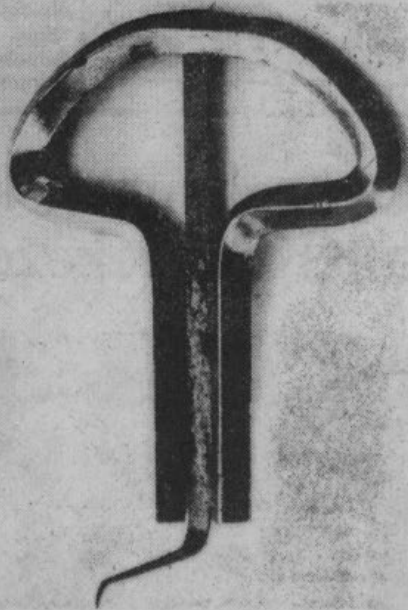
— tényleg úgy mormog, mint amikor a jó meleg kályha mellett kellemes alkalmakról „tudósitanak” a cicák...

Hogy milyen is ez a mély zengésű névvel fölruházott hangforrás? Nem kell hozzá sok fantázia, hogy elképzeljük. Tulajdonképpen apró fémpatkó, amelynek közepéből rezgő nyelv nyúlik ki, mégpedig olyan nyelvecske, amelynek a végét derekszögben meghajtották. S hogy miféle módon lehet ezt a nyelvcsatát megmozdítani? Úgy, hogy az illető muzsikus egyszerűen a szájába veszi, bal kezével a fogsorához szorítja, s a jobb kezének valamelyik ujjával elkezdi pengetni a végén meghajlított kas nyelvet.

Tulajdonképpen ennyi az egész, mert a lélegzés során kitüdőző levegő a doromb száral között úgy összesűrűsödik, hogy haladtában — akárna fűtүүлünk — hangot is ad. A két fémcsar közé illesztett nyelv pengetésével ezt a hangot szabályozni lehet: mind magasságát, mély segét, mind pedig ritmusát illetően.

Ilyen egyszerű hangszer tehát a doromb. Így nem csoda, hogy az emberiség már igen-igen régóta tudja, hogy e szájba illesztett patkófélevel egészen jól lehet muzsikálni.

Néhány száz esztendeje „megszelidült”, sőt a muzsikaszerező, -értő városi polgárság kedvencévé lett. Igaz, nem kevés zenetörténelmi buvárlás árán, de az is kiderült: Beethoven egyik tanítványa számos dorombversenyt vetett kottapapírra: Carl Fuleinstein pedig úgy vált ismeretessé mint a dorombjáték Paganinije.

Adataink vannak arról, hogy Bartók Béla szintén a legősibb és leglovább élő népi hangszerek közé sorolta a dorombot — bihari és máramarosi gyűjtőútjain találkozott vele. Ugyanígy más követői is rendre beszámoltak arról, hogy miféle doromb tipusokra leltek.

Mivelhogy e modern korban a hagyományos kovácslást félváltotta a nagyüzemi termelésre alapozott fémipar, újabbán a dorombok is sorozatgyártmányokká egyszerűsödtek: öntik és nem kovácsolják. Egy-két hagyománytisztelő dorombosmester azért maig úzi az ősi ipart, köztük az a Kecskeméti élő és dolgozó Szilágyi Zoltán, aki föl-föltűnik a vasárokon, búcsúkon dorombjait kinálgatva. Vevője — úgy hírlík — mindig van. Mert mégiscsak más olyan patkónyelvet pengetni, amit egy hagyományos kovácsműhely parazsa izzított vörösré, és nem holmi tömegciként került a tulajdonoshoz.

A. L.

SOMOGYI
NEPLAP 5

Lakócsai népszokások

Lakócsa etnikai közössége sokáig megtartotta hagyományait, sőt néhányat ma is ápólnak az itt lakók. Az alábbiakban a jeles családi ünnepekhez fűződő szokásokat ismertetem.

Keresztelő. Olyan nevet kapott a gyermek, amilyen napon született, tehát naptári nevet, természetesen a nemnek megfelelően. Ha például a fiú születésnapján női név volt a naptárban, akkor az előtte levő férfinévet kapta, és fordítva.

Az újszülött feje alá pénzt tettek, hogy az életben mindig legyen pénze, bekecsre tették, hogy gondor hajú legyen, a markát összeszorították, hogy fosvény legyen, és kezére ácsfeszítet tettek, hogy értsen a mesterségekhez; ha lány volt, akkor mángorlófat, hogy jó háziasszony legyen. A gyermekágyas asszony fekhelyére fonalgyamat tettek a boszor-

kányok elleni védekezésül. Há az anyát szolgáltatták, nem volt szabad válaszolnia rá. A rokonság paszitot (ételt, italt) vitt az újszülött tiszteletére — ezt háromszor ismételték meg. Ez a szokás ma is megvan. A gyereket a bölcsőben így hívták: *Hodi szpát hodi áá...* (Gyere! aludni!) A következő éneket énekelték ringatás közben:

*Tasi, tasi ta^{na}
ide papa i mama.
Papa nosi caca,
mama nosi zizu
daj boze sve.*

A kisgyermeket a szülők a bölcsőként szolgáló tek-nőben kivitték a mezőre, s ott kis sátrat készítettek számára, és az idősebb testvérek ügyeltek rá.

Esküvő. A lányt az esküvő előtt a fiú hozzátartozói — a lakodalmas nép — jelképesen megvásárolták, kapupénzt fizettek, azután a

templomi szertartás következett, majd a vőlegény házához értek. Ott az anyós pohárba bort töltött, s azt a fiatalasszonynak, ki kellett innia, utána a poharat a háta mögé dobni: ha a pohár összetört, azt mondták, hogy könnyen fog szülni. A menyasszony minden lakodalmast megcsókolt és megajándékozott egy-egy törülközővel vagy más vászonzfélével, amit — természetesen — maga szőtt. A menyasszony ölébe olyan nemű kisgyermeket üllettek, amelyet magának szeretett volna. A menyasszony őt is megajándékozta apró pogácsával, dióval; ez egy szöttek kendőben volt. A vőfély trefálkoszai közismertek voltak: éjfélkor többek között rántottát árult egy tányverból, aki viszont lopott tőle, az pénzbírságot fizetett, s a vőfély még rá is ütött a kezére egy főzőkanállal. Éjfél-

kor az ifjú párt összekötözték, és aludni küldték. A lakodalom három napig is tartott.

Halálózás. Haláleset alkalmával a halottat megfürdőtették, s a fürdővizet olyan helyre öntötték, ahol nem járt senki. Ünneplőbe öltözötték, az állkötőjét később levették, és mellé tették a koporsóba, nehogy később visszajárjon. Ha az elhunyt fiatal személy volt, megsírárták. Ha lány volt, akkor a lánypajtásai vitték ki a temetőbe, ha legény, akkor a barátai. A halottat, ha lehetett, az általa előre kiválasztott ruhában temették el. Elhantolása előtt pénzt dobtak a sírgödörbe, hogy a másvilágon legyen pénze. A sír elkészítése után következett a tor (kárman), a halottért több misét tartottak. A gyász egy évig tartott, fiatal elhunyt esetén tovább is. Mindenszentek napján imádkoztak érte, gyertyát égettek, és az ételből neki is hágytak.

Bödö Istvánné

Farsangi népszokások Lakócsán

A faluban farsangkor jelmezbe öltöztek a fiatalok, és végimentek az utcán. Mókáztak, táncoltak, vigadoztak. Este, amikor a lányok a fonóban voltak, a legények belopóztak, és táncra perdítették őket. Kólót táncoltak. A következő nap is ugyanígy telt el. Harmadnap reggelig tartó nagy bálakat rendeztek, és minden háznál húst, rétest, baromfit és kalácsot sütöttek. Ez volt a húshagyó napja. Farsang napján az emberek ölös csoportokban járták a falut farsangot köszönteni. Az egyik dudát, a többiek kózóztak. Egyikük nyársat tartott a kezében, és miközben táncolt, ezt énekelte:

„Hipp-hopp farsang,
Vágtam egy nagy nyársat,
Nem kell nekem mája,
Csak a szalonnája,
Ha nem adnak szalonnát,
Kifúrom a gerendát.”

Ezután a hegyes nyársat edugták a plafonba. Amikor szalonnát kaptak, ráhú-

ták a nyársra, és azt kívánták, hogy a jövő évi gabona-termés a mennyezetig érjen. Mivel minden házba bementek, akadt olyan hely is, ahol nem kaptak semmit. Onnan aztán jó szó nélkül mentek ki. Ismeretes volt az a szokás is, hogy az asszonyok a férfiak nélkül mulattak. A lányok is csatlakoztak hozzájuk. Ekkor közösen sütöttek rétest, hoztak bort, és zene nélkül mulattak. Ez a vigasság éjfélig tartott. Ekkor a férfiakkal együtt eltemették a nagybögöt, hogy hűsvégig ne széljon. Éjfélkor harangoztak, mire a bálból mindenki hazament, hogy elfogyassza, amit készített; majd az edényeket kisúrolták, hogy nyoma se maradjon a disznózsírnak. Ezután mindent tőkmagolajjal fogyasztottak, hűsvégig böjtöltek. Így telt el egy régi farsang Lakócsán.

Bödö Istvánné
tanár

A primás sem tud annyi nótát

Egy lelkes pedagógus, Csizmadia Lajosné megszállottsága miatt néhány évvel ezelőtt valami nagyon fontos dolog történt Somogyudvarhelyen: megpezsztült az élet. Honismereti szakkör alakult, előbb a gyerekeknek, majd a nagyobbaknak. Idős nénik és bácsik jelentkeztek, hogy a múlt emlékeit földézzék. A meséket, a balladákat, a nótákat és a régi szokásokat sokáig csak a maguk szórakoztatására adták elő, később pedig a művészeti szemlékre is bevezettek. Így került a „világot jelentő deszkákra” a most hatvannyolc éves Kuti Györgyné, Mancini néni is...

Egy pásztor és egy szülesznő házasságából született a Dráva-parti Baracson. Édesapját sohasem láthatta. A 44-es rossebbaka ottmaradt az első világháború poklában.

— Hárman voltunk testvérek. Se földünk, se házunk, hisz a bábaasszonyoknak csak szolgálati lakás járt. Alig múltam tizenhárom éves, amikor munkába kellett állnom; hónapszámba mentem Mezödre. Megfordultam aztán Gödreszentmártonban, Gólán, Nagypusztán. Hol ezt csináltuk, hol azt...

— A balladák?

— Egy-egy helyre mindenfelől jöttek emberek munkát vállalni. Mit csinálhatunk volna esténként vagy kapálás közben? Énekelgettünk. Így tanultam meg azt a sok szépet.

Gyuri bácsi úgy mondja, hogy a primás sem tud annyi nótát, mint a felesége. Ha a lakodalomban fössz a hangulat, elég, ha Mancini dalra fakad, s máris ott a jókedv. A konyhaasztal fiókjából előkerül egy jókorra papiros: megannyi nóta kezdő sora. „Csak az elejét írtam föl, a többit már anélkül is tudom...”

Somogyudvarhelyen a Rákóczi utca 14-ben, Kutiék otthonában multidéző a hangulat. Mancini néni énekel. Summásról, akit elkapott a cséplőgép szija, meg egyszerű emberekről, akiknek élete szájról szájra járó népkölteményekben maradt az utókorra.

— Egyszer Baracson voltunk szerepelni. Amikor jöttünk hazafelé, a sofőr addig nem nyitotta ki az ajtót, amíg nem énekeltem neki...

Véget értek a művészeti szemlék. Mancini néni mégis újabb szereplésekre készül. Hívták Lábodra, no meg Kaposvárra, hogy ott is adja elő dalait...

Meghalt a Mari néni

Mari
+

Tegnap délután temették. A távirat a temetés órájában érkezett, nem lehettünk ott, pedig megkülönböztetett tisztelettel szerettük és becsültük a berzencei népművészet mesterét. Örökre elvált tőlünk a természet rendje szerint. Mégis itt marad közöttünk. Nemcsak a szívünkben, hanem felbecsülhetetlen szellemi hagyatékaival is, amely meggyénk, s az ország kiemelkedő értékei közé tartozik akár táncairól, dalairól, balladáiról, meséiről, világi vagy szakrális kincseiről legyen szó. Talán csak szerettei mondhatják el egykori magyar és horvát nyelvű mondatait: „Ikala vikala, neg mi pokazse tu stazicu”. (Hivtam, hívogattam, hogy mutassa meg nekem azt az ösvényt...)

Mi, akik számtalan folklorisztikai értéket leltünk föl benne, az élet művelődési ösvényein hintjük majd to-

vább, amit ránk hagyott. Így búcsúzunk mindnyajunk szeretett Mari nénijétől, aki tavaly decemberben még a Somogyi tájak, emberek szűtőnapj programjának szereplője volt; a berzencei Sánta Vendelnétől vagy ahogy közeli barátai, ismerősei tisztelik és emlegetik; a Csalfa Mari nénitől. Nem felejtjük el ezt a drága, kedves, csupaszív, értéket teremtő és értékörző öregasszonyt...

Mitni Somogyi Néplap, 81. évf. máj. 28.

Az utolsó klumpás

Lábbeli — fából

nehéz" munka a klumpafaragás. Odakészítjük a bak mellé a másik alkalmatosságot is, az alacsonyabb bakot, amelyen egy vashorog is van; ebbe kapcsolja be a mester a kést, amellyel a baltázás után kialakítja a klumbe formáját.

— Vastag fehér zoknit, szoke-t húztunk a klumpa alá. Klumpazoknit. Aztán ha az

is, akárcsak a bőr lábbellnek. Nyolcas, kilences, tízes. A tíz és feles felelt meg a 40-es cipőméretű embernek.

A nagyolás, a faragás, a kanálfűró használata után még sok minden hátravan a talpciszolásig. Azt az utolsó munkát tolokéssel végzi, ami olyan ráspolyféle.

— Amikor a nyersfa klumbe készen van, föl kel akasztani a füstre, akár a kolbászt. Hadd szeradjon, hadd füstöljön! Négy-öt pár összejött-tekör szoktam alágyújtani... Azért megvolt ám az ára az első klumpának! Aki először

Gyuri-korában mesterelte Rippel György az első klumpát. Igaz, hazasember volt, de még nem hívták Gyuri bácsinak, mint most, hogy megfiheredett a haja. A szemé azonban olyan világosderűs, akár húszéves korában!

Klumpát már csak ő tud készíteni Szulokban. Klumpa — klumbe, ahogy ők mondják. Akkoriban, a negyvenes években öt kemény pengőt is elkértek egy párért. Rippel György meg sajnálta rá a pénzt. Farigcsáló ember volt: földművesnek értenie kell a kapanyél egyengetéshez, a kocsi-ud, a löcs, a fűrgető reparálásához is, ha nem akar az iparosnál eladósodni. Neki rájárt a keze a famunkákra. Megpróbálta a klumpakészítést. Az első nem sikerült.

— Nem is sikerülhetett. Mert nem mindegy ám, milyen fából faragja az ember! A jó puha hárs vagy a fűz az igazi. Az olyan meleg tud lenni, hogy télen, amikor irágyát teríteni indul a gazda, nem tázik a lába a szánkó bakján! Hogy szavamát szavamba ne öltsem: nyers fát kell használni. Az ember kivágja a fa szívet, ott belül azt az eret, azután kezdhet hozzá.

Téli munka az, amit most ebben a nyers tavaszban kedvünkért — mint hírmondója ennek a mesterségnek — Rippel György föllevenít. Kint vagyunk a hosszú ház udvarán, ott állítjuk föl a bakot, amelyet ők pok-nak mondanak. Sárgás, barnás tyúkók kápirgálnak. A kisunoka, Eszti-ke is ott játszogat a papa körül. Ha este feljönnek a csillagok, azt szokta mondani: „Papa, ott a karácsonyfa!”

Előkerülnek a tél óta nem használt szerszámok. A balta, a cigányfűró, a kanálfűró, a tolokés...

A mester — amolyan házi-iparos, mert ezért nem járt mesterlevél — félkész klumpát ékel ki a bak bemélyített vátatában. A rögzített munkadarabot aztán könnyebb megmunkálni. Könnyebb? Sok verejtékcsepp hizott patakka az alól a kék bársonysapka alól, amint lefelé gyekézett a homlokáról. Mert „kéznek

Dolgozik a kanálfűró.

ember bekloppogott a gazdaságból, a klumpát az ajtó előtt hagyta, és tiszta lábbal léphetett a konyhába. Megvölt az előnye ennek a viseletnek!

Valóban. Az asszonyok hordták a bőr felsőrészű páncs-klumpát is. Erre nem járt rá a mester keze; ő a fát kedvelte világeletemben. Szemérmékre dolgozott. Meg aztán voltak számai a klumpának

próbálta, annak olyan bőrke-ményedés lett a sarkán, hogy még! Aztán hozászokott a láb.

Hárságyra, más németlakta közsegekbe is eljutott a Rippel-féle klumpa. Ma már viszont nincs keletje. Egyet-egyét azért elkészít telente. Többet nem is vállalna. Hatvanöt éves, téessnyugdijas.

Leskó László
Gyertyás László felvételei

M. Nagy Somogyi Néplás
87. uo. 11.

„JELES NAPOK MÚLTÁN

Orbán bogarai, Illés kocsija

Jeles napok kifejezéssel az év azon napjait jelöli a néprajztudomány, melyeket népszokások különböztetnek meg a többitől. Ha az évet tégláira bontjuk, több ilyen különlegeset találunk köztük. A paraszti létbe születettek, hogy kifogjanak úr dolgán vagy csak hogy szusszanhassanak egyet — pihenőt engedélyeztek maguknak egy-egy nem piros betűs ünnepen. Más huszonnégy órát indokolt vagy indokolatlan félszből tettek dologtalanná. Volt úgy, hogy évszázadok sanyarú tapasztalata avatta jelessé — azaz: megjelöltté — a napot. Mäskor meg a babona...

Több somogyi faluban kérdeztem rá tíz-tizenkét évvel ezelött ezekre a napokra és szokásaikra. Így tudtam meg, hogy január elsején alig volt olyan ház Mesztegnyön, ahol szopós malacot ne ettek volna, mert „az túrja a szerencsét a házba...”. Baromfit nem ettek, mert az meg kikaparja a szerencsét a lakóépülethöl. Vince-napon de sok faluban járta a mondas: „Fénylik a Vince, tele a pince!” Vagy valamely más változata ennek. Gyertyaszentelő napján meg úgy tartották, ha sütött a nap, hogy még befúj a fürgeteg az ajtón. „Mert csak a fa körül karikódott a hó, ott pusztult, azon a kis helyen, nagyobbban nem.”

Volt olyan hely, ahol Bálint napján ültették a kotlóst tojásra. Palántázónapnak — épp Mesztegnyön — a húshagyó keddet tartották. Merthogy akkor lesz egészséges a paprika, a káposzta. Mátyáskor meg ezt mondták: „Mátyás ha nem talál, épít, ha talál, ront!” Gergely napja sok helyen a zabra volt vetőnap. József-nap elött ezt mondogatták: „Majd ha megjön József, nem lesz böcsülete a rossz időnek!” Március 25-e a gyümölcsfák oltásának kezdetét jelentette. György-napon a cselédek cseréltek gazdat.

Május negyedikén sokan kivonultak a Flórián-szoborhoz, mert a tűzoltók véd-szentje a derék névadó. Ugye, ne is idézzük Szervác, Pongrác, Bonifác „szentháromságát”? Ezeken a napokon nem ültettek palántát, hanem dudvát hordtak a szőlők köré, füstöltek. Az is köztudott volt, hogy Pongrác-napi eső nem jó a gabonára. Ha a fagyoszenetek megmérgeződtek, akkor azt a fák is bánták: felhólyagosodtak a levelek, majd

megbarnulva „leperzselődtek”. A zöldségféléket meg mintha leforrázták volna... Június első hete volt a Medárd-napi esőzések ideje. Hogy miért épp Medárdra kenték? Talán a tapasztalás tette. Azt tartották a régiek, hogy a méhek napja — akkor kezdenek rajzani — Orbán nevének napja, ezért aztán nem egy helyen Orbán bogarainak hívták a méz szorgos kis gyártóit.

Péter-Pál aratáskezdő nap volt. Ha Illéskor dörgött, Somogyszentpálon azt mondták: „Illés kocsizik!” S figyelmeztettek Zsínkó Csanát, a pásztort, hogy vigyen köpenyt... Gadányban nem is volt szabad ezen a napon a határba menni, s aki Illésre rosszat mondott annak tanácsosabb volt aznap nem begyújtani kenyérsütéshez, gazdasszonyok! Anna-napkor meg a szőlőben nem volt szabad dolgozni. Mesztegnyön hegytorvény volt, hogy vasárnap nem szabad vékát vinni a szőlőbe. A csósz büntetett érte.

Ugorjunk most egy kicsit nagyobbbat! Vendéskor néhány helyen gyertyát gyújtottak, hogy a barmokra baj ne jöjjon. Dömötörkor gyűlést tartottak Szentpálon a kukoricatorésre. Andräskor böjtölni kellett, meg a földön aludni a lányoknak, a fej alá férfikabátot tenni; akkor megmutatkozott álmukban a jövendőbeli... Luca-napján nem mentek egymáshoz az asszonyok, „hogy a tyúkok kotlani tudjanak”. A kotyulók is akkor kerekedtek föl. Egyik-másik helyen kaszakövel fenyegették a tyúköl ajtaját: „Kotyuljatok, mert szent Luca asszony levágja a nyakatokat!”

De ne folytassuk! A jeles napok nagy része mára „tavalyi hó”. Lassan-lassan meghalnak tudóik is. Mert ugyan miért is tartanak a szokásokat fejben azok a nemzedékek, amelyeknek nincs félnivalójuk a babonáktól? Azok a generációk, amelyek nem fogattal, hanem géppel művelik a földet. A gépre meg nincs ve-zéllyel Vendel!

Az jutott eszembe, hogy talán a mai falunak is megvannak a jeles napjai, szokásai. Csak éppen nem a félsz, nem a hiedelem diktálja őket, hanem az összetartozás érzete, a közösség új hagyománytisztelése.

Leskó László

Aki dudás akar lenni...

Csurgóra kell annak menni

Már Néro is fújta
Kecskeből a legjobb

Érdekes „pakka!” érkezett vasárnap délelőtt Csurgóra 170 ember. Olsvai Imre, az MTA Zenatudományi Intézetéből egy-két füzettel, Együd Argyá, a Somogy megyei Múzeum igazgatóhelyettese néprajzi könyvekkel, de Adorján István és Sáringér Kálmán már dudát, Juhász Zoltán furulyát, mások tamburát és citerát halásztak elő csomagjaikból. Tóth Tihamér, a szakmunkásképző igazgatója és Bartol Antal, a kollégium igazgatója fogadta a dudaiskola tanárait, hallgatóit. De hát — mire jó mindez?...

Csikvár József, a Somogy megyei Művelődési Központ főmunkatársa mindjárt megmagyarázza:

— A néptáncosok, népi együttesek zenei kísérete nagy nehézségekbe ütközött, mert alig akadt, aki meg tudta szólaltatni az ősi hangszereket. Négy évvel ezelőtt Somogy tanuló-alkotóműhelyt nyitott a dunántúli népzene-szeknek. Az idén Csurgóra esett a választás.

Tanuljunk együtt! A duda valóban ősi hangszer, mert

állítólag már Néro császár is meg tudta szólaltatni. A neve az oszmán-török dü-dük-ből csavarodott magyarrá, így vált dudává. Készítése kecske-, birka-, kutya- vagy borjúbőrből ajánlatos, a hírneves dudások szerint legjobb a kecskebőr. Aki III a környéken a legszebben fújta; néhai Jankovics Imre bácsi. Feljegyezték róla: az ötvenes évek elején a fővárosban akart híveket szerezni a dudálásnak, s zeneszerzőszámaival betért egy étterembe, ahonnan el akarták tanácsolni. Imre bácsi dudájának a pincér szerint kibírhatatlan volt a szaga. „No akkor éngömet gyors sietséggel szolgáljon ki kend, akkor nem tartom az orra alá” — morogta az öregember. Így is lett!

Szóval — mire ezek a sorok megjelennek, már koncertet fújnak a dudások. Az ország minden részéből ide sereglett népzene-szek közül a legidősebb Reidl Imre, a somogybabodi művelődési otthon igazgatója a maga 62 esztendejével, s a legfiata-

Öreg igazság: legjobban szól a kecske-duda! (1910-es felvétel, az orosházi múzeum gyűjteményéből)

labb a 8 éves kaposvári Balázs Boglárka.

A néhány napos táborban a dudatanulás mellett a résztvevők népzenei elmélettel, néprajzzal, zenegyűjtéssel is ismerkednek, de akkor érzik magukat a legjobban, ha késő éjszakába nyúlóan táncolhatnak, dalolhatnak.

Jó mulatást és mulattatást dudások!

Szűts Dénes

„Boszorkányüzés” Csurgón

A néphagyomány szerint április 24-e, Szent György-nap éjszakája volt a fő gonoszjaro nap. Ha valaki ilyenkor vette a bátorságot, s eiment a keresztútra, megláthatta a boszorkányokat. Egy kis szerencsével még azt is, hogyan vitték el a termés felét. Lepedővel szedték a harmatot, közben mondogattak: „Szedem, szedem, felit szedem” ... arra célozva, hogy csak a fele termésre pályázzanak. A gazdaktól ellopott termést sajátjuk megszaportására használták föl.

Hosszú ideig ez a nap volt az állatok legelőre hajtásának első napja. A büabajoskodók gyakran ellopták a tehentől a tejet — ez ellen különböző praktikákkal védekeztek. A kihajtás előtt például az istállóküszöb mellé belülről láncot, kívülről tojást tettek. Ezen kellett a tehéneknek átlepniük: azt tartották, olyan erősek lesznek, mint a lánc és olyan

gömbölyűek, mint a tojás. A gonoszokat és büabajoskodókat e napon a nyírfaágak kerítésbe, ajtókra tüzeseivel próbálták távoltartani.

E néphagyományt felhasználva nagy sikerű, műsoros estet rendezett a Sefag csurgói gyáregységének szakszervezeti és KISZ-bizottsága. A boszorkányok távoltartására a hagyományos és a modern „praktikák” keverékét használták — sikertelenül. Hiába volt a nyírágas díszítés, a hangulatos zene, a jókedv, éjfélkor nem várt fordulat következett be. A rendezők között megosztott a vélemény: vannak-e ma is boszorkányok vagy nincsenek. A vita eldöntését a véletlenre bízták úgy, hogy a tombola nyერemenyei közé egy seprűt is becsempésztek.

Véletlen-e, hogy ezt a seprűt éppen egy hölgy nyerte?

N. L.

SOMOGYI TÁJAK, EMBEREK

Jaj-dombi örömök

A novemberi szél felhőket kavart. A ház fölött, a hegyen belefűtül az égi zenébe egy fűrés. Ustdobként visszhangzik egy lebukó fa huppanása. Megered az eső, az imént föl szállni készülő köd ismét vastagon borítja a tájat, mintha igyekezne eltakarani az iménti képet...

Nagy Ferencnél, a népművészet mesterénél vagyunk Tabon. Az udvarról, mint egy medence közepéből, szemléljük a tájat. A láthatárt apró somogyi dombok szegélyezik. Ez itt a Jaj-domb. Így ismerték régen, így mondják ma is az öregek. Alattomos. Ezzre sem veszi az ember, hogy lassan a háztetők fölé emelkedik az út, ám egyszerűen megszólal a tődő, a szív, és azt mondatjuk: Jaj...

A Gatyaillet felől lehet megközelíteni a dombot. Itt született 1920. október 5-én Nagy Ferenc. Olyan ez az utca, mint a paraszttanya derékrészéből kinyúló két nadrágszár. Mai otthona címét már így jegyzik: Rákóczi utca.

A szülők — már nem élnek — cselédek, rézszer aratók, napszámosok voltak.

— Öregapám ellenben kanász volt; száraz, nagy ember. Volt neki egy cifraszúrja, salanganos kostók dohánytartója és egy szép tükröse. A szüleim egy ideig őrizték, aztán anyanyiszor jöttek kölcsönkérni a műkedvelők, hogy egyszer csak eladták. Anyámtól hallot-

— Úgy tudom, igazából nem faragó, hanem szobrász szeretett volna lenni. Így van?

— De még mennyire! Élt itt Tabon egy pap, aki személyesen ismerte Kisfaludi Stróbl Zsigmondot. 1950 tavaszán fönn jártam Pesten, megnéztem az ipari vásárt. Vittem magammal néhány faragást, amit megmutathatnék Kisfaludinak. Megismerkedtünk, szívélyesen megmutatta a műtermét. Kicsomagoltam az én kis szobraimat; volt közöttük egy géniusz meg egy faragott doboz. A dobozt azon nyomban meg is vette. Azt mondta, jelentkezsem a főiskolán.

— Mi történt ezután?

— A főiskolán azt mondták, menjek el egy előkészítő táborkba. Pesti látogatásomnak volt egy másik állomása is. Dr. Zöld Józsefet, akivel Tihanyban ismerkedtem össze, szintén fölkerestem, s üzletet csináltunk a nálam levő faragásokból. Újabb megrendeléseket adott. Azóta faragok...

— Nem bánja, hogy füstbe ment szobrászálma?

— Bánom hát.

— Miért? Ismert és elismert népművész.

— Más szobrásznak lenni, miat népművésznek.

Nagy Ferenc tabi otthona házi múzeuma. A szobák és a különféle rendezettségű helyiségek tele vannak faragásaival. Apró szobrocák, faragott dobozok, kúrtók, népművészeti alkotások... Kitételeit is láttam. 1956-ban kapta a népművészet mestere elismerést, az egy évvel korábbi VIT-díjat, a Szocialista Munkáért Erdeméret, a két Kápoli-díjat, a Munka Erdemrend bronz fokozatát és Tab nagyközség elismerését — tevékenységéért, munkásságáért, közéletiségeért.

Idegenforgalmi látványosságnak számít már az otthon. Nagy Ferenc tudta nélkül bekerült egy idegenforgalmi kiadványba is a

dánk nem leplezte, hogy most ezeknek örül igazán. Ifjú álmai beteljesedését látja bennük.

Élete javát a népművészetnek szentelte. Nem tagadja meg, hiszen épp oly féltett kincsei otthonának ezek a faragások, mint a szobrok.

— Nem tudom levegni, hogy népművész vagyok; ez adta a kenyeret. Nem is voltak anyagi gondjaim sosem. Meg kellett élnem valamiből.

— Ezekbe a faragásokba nem tudta beleadni a szívét?

— Első osztályú munkákat csináltam, de sosem elégett ki a népművészeti faragás. Gondoljon csak bele: egyvégébe száz és száz dobozt megcsinálni, mit jelentett nekem! Utunk a feleségemmel a konyhában, mint a kukák, én előfaragtam a mintákat, a feleségem pedig befejezte.

A ház asszonya mindvégig figyelte beszélgetésünket. Csak most szólt közbe:

— Szerettünk volna anyagiilag függetlenné válni, ezért hajtottunk.

A faragásokat elismerték. Domanovszky György szakiró így nyilatkozott a budapesti, Nemzeti Galéria-beli kiállításáról:

— Nagy Ferenc, bár munkája folyamán megismerkedett a múlttal, indulásakor mégsem kapcsolódott szorosabban egyetlen elődhöz, egyetlen stílushoz sem. Faragókésze alatti a növényi díszítőmunkák s a közéjük ágyazott ember- és állatalakok egészen egyéni megfogalmazásban öltöttek formát. Kezdetből fogva tudatosan kereste egy sajátos formanyelv, ornamentumkompozíció kialakítását, amely csak őt jellemzi... Két technikát kedvel különösen, a domború faragást és a karclozást, legszebb alkotásai az előbbi eljárással készülnek. Nagy Ferenc művészetének alakulása legjobban a domború faragású tárgyakon kísérhető végig.

Domanovszkynak is észre kellett vennie már 1976-ban: Nagy Ferenc kifejezetten szobrászi látású művész. A faragástechnikái közül azokat alkalmazta és alkalmazza a leg-sikeresebben, amelyek plasztikus értékűek. A domború faragás mellett a teljes körplasztika már korán érdeklődése gyújtópontjába került, s az ötvenes évektől kezdve vissza-visszatérően foglalkozik az emberi alak ábrázolásával mint önálló témával.

— Nyugdíjasként már csak a szobrászatnak él.

— Csak legyen sokáig egészségem, annyi szobrot csinállok, mint a hétévesem.

— Segítik-e ebben a munkában? — Megkapom az anyagot a termelőszövetkeztől. Tavaly úgy hozta a sors, hogy a téesszelnökkel megismerkedtem közelebbről. Érdeklődött a munkáim iránt. Elpanaszoltam, hogy nehezen jutok megfelelő fához. Másnap idejött értem, s azt mondta, üljek föl a kocsira, menjünk ki az erdőre és válogassak olyan fát, amelyet akarok. Szobrokkal vizsgálom a szövetkezetnek.

— Úgy látom, Medgyessy a példaképe.

— A téesszelnök vitt el Debrecenbe, Medgyessy múzeumába. Tavaly Szentendrén jártunk Kovács Margit kiállításán...

— Munkái merre találhatók?

— A VIT-es faragásom állítólag a belga királynál van. Szukarnót is megajándékozták eggyel, Gagarin is kapott belőlük. Valaki, aki járt a Gagarin múzeumban, azt mondta, látta is ott az én faragásomat.

— Más múzeumokban nincs?

— A budapesti Néprajzi Múzeumban vannak, meg a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum raktárában. Egerben... Megfogadtam, többé egy faragás se kerülhet el innen; mindet a tabi közönségek tartogatom.

— Említett egy nevet, gondolom csak becézőnév. Ki az a Gyula pápa?

— A téesszelnök, Kovács Ferenc.

— És miért éppen Gyula pápa? Csak nem a híres mecénásra gondol?

— Eppen.

Kovács Ferenc, a tabi termelőszövetkezet elnöke:

— Megkedveltem Nagy Ferencet. Remek embernek tartom, de a legfontosabb, hogy megbecsüljük tehetőségét. Szükség van az ilyen értékekre, s a mi életünkben különösen. Ha nem lennének, nagyon hiányoznának. Közkinccsé kell tenni ezeket a faragásokat! Mondtam is neki egyszer: te, Feri, olyan vagy, mint az a zenész, aki egy bezárt szobában játszik; nem hallja senki...

— A szövetkezet támogatása példás.

— Kölelőnösségen alapul. A szövetkezet vezető-sége állást foglalt, hogy a magunk módján segítjük Nagy Ferencet. Cserébe a fiért mi szobrokat kapunk. Támogatjuk a bemutatóterem létrehozását is. Segítünk az épület kivitelezési munkálataiban, együtt az építő és vegyesipari szövetkezettel. A termelési folyamatok mellett erre is kell jutnia időnköb, erőnköb.

Bemutatóterem létesül Tabon, Nagy Ferenc munkáit együtt láthatja majd a közönség. Minden érdeklődő.

Erről így beszélt Ladiszlav Emil vb-titkár.

— Nagy Ferenc Tabon született, tanácsotunk is volt. Tab nagyközségi tanácsa méltó helyre kívánja juttatni faragásait. A Kossuth Lajos utcában, az autóbúster melletti ház néhány helyisége rendelkezésre áll majd, hogy berendezze. Ehhez segítséget ígért a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága is.

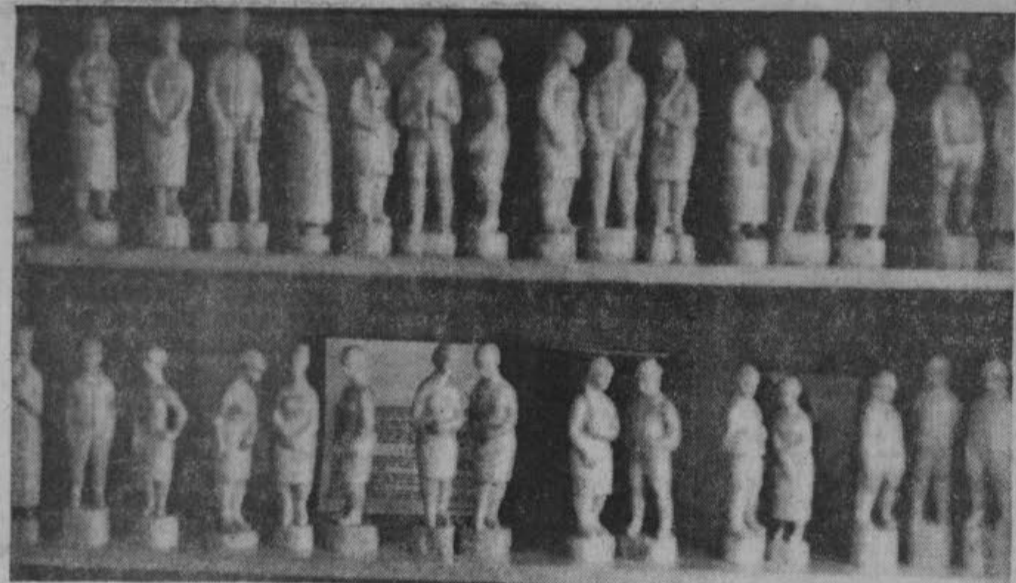
— Mikor lesz kész a bemutatóterem?

— Az átalakítási munkák hamarosan megkezdődnek. Ha szerencsénk lesz, még ebben az évben elkészülnek vele az építők, s 1983-ban megnyitjuk a látogatók előtt.

— Eddig is látogattak Nagy Ferencet az idegenek. Mire számítanak a bemutatóterem megnyitása után?

— Szomszédságunkban, Zalán egyre látogatottabb a Zichy múzeum. Sok külföldi fölkeresi. A tabi bemutatóteremre is föl hívjuk majd a figyelmet...

Nagy Ferenc természetesen tud ezekről a tervekről. Öröm és várakozás tölti el. Összefogott a falu, hogy minél többen osztozzanak szép munkáinak látványában. Nagy Ferenc álma beteljesül.

tam, hogy nagybátyám ügyesen faragott. Pásztorokszégeket csinált magának.

1955-ben egy csapásra ismert ember lett az akkor harmincöt éves Nagy Ferenc. A varsói VIT népművészeti nagydíját neki ítelték.

— Megélte édesanyja, hogy híres ember lett a fia?

— Mind a két szülemnek a tudomására jutott. Apám 1979-ben, anyám néhány évvel korábban halt meg.

— Nevezhetjük különös mágnésnek le azt, ami különféle pályákra vonzza az embert. Feri bácsi mikor kezdett először faragni?

— 1941-ben vonultam be katonának. Unalmamban faragtam. Kirügostam a talpammal egy darab fát a földből, aztán hozzányúltam a késemmel. Figurák lettek belőle. Sajnos, egy sem maradt meg belőlük, hogy most megmutathassam. Pozsony mellett hadifogságba estem, aztán Moszkvától háromszáz kilométerre egy tőzegbányában dolgoztam. Hamarosan kórházba kerültem, s ott igazán használt vettem faragótudományomnak. Egy adag kenyérért jutottam megfelelő kés és rézsófogalat birtokába, hogy dolgozni tudjak. Tölcse-res szívhalgatót, nyelvfogó kanalat faragtam orvosaimnak egy tál levevért. 1946 őszén érkeztem haza Tabra.

Vérta a föld, a munka. De már föl szerelésehez tartozott a faragókés, a bicsók is.

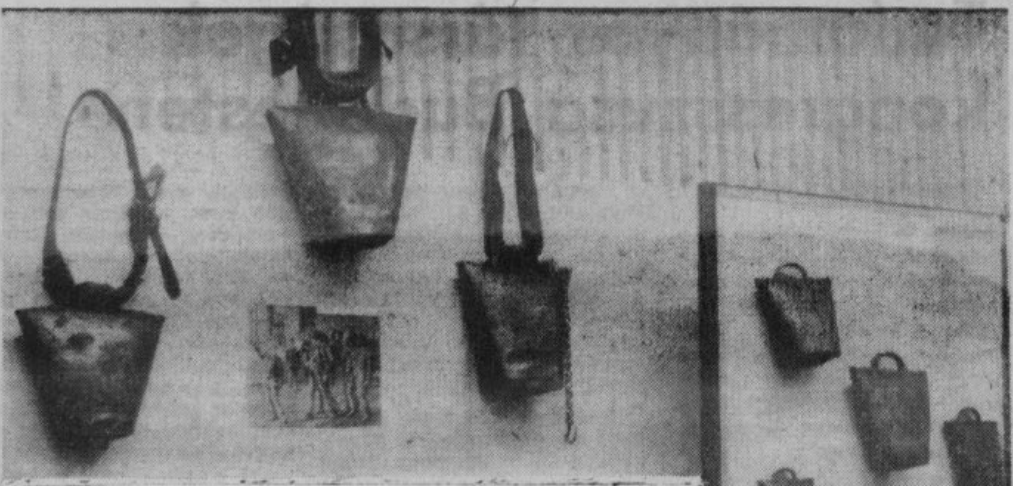
— Gyerekkori jó barátom, Cserhalmi Sándor tanító elvitt egyszer Tihanyba, hogy ott nézzem meg, mit csinálnak. Ott láttam először népművészetet. Himzéseket, cserepeket, faragásokat. Működött ott egy műhely, három nyáron is dolgoztam Dombainál. Keresethez is jutottam. Tíz forintért adtak el egy-egy faragott barackmagot. Ezeknek a nyaraknak köszönhetem, hogy a népművészek szövetkezte is fölfigyelt rám.

Mttn.

Pomocaj Naplón, IV. aug. 3.

Magyar népi hangszerek

Kolompok citerák, kürtök

Dudaszóval ballagjunk,
Muzsikával sétáljunk,
Vedd te Andris a dudádat,
Én is a furulyámat,
Alle, alleluja!

— szól a vers a muzsikáról. Milyen kár, hogy nem hallani belőle egy dallamot sem. A Rippl-Rónai Múzeum magyar népi hangszergyűjtéséből kiállítás nyílt Kaposváron, a megyei könyvtárban. Ezt a bemutatót nemcsak látni kellene, hanem hallani is!

Emlékeimet hívom segítségül. Megszólal a hajnali komp. A falun áthajtott állatok nyakában szinte egy egész zenekar. Az ostorpatogtatás szakítja meg időnként a monoton zenét. Szilveszter éjszakáján másképp szólnak a kolompok. Legények nyargálnak végig az utcán a zajos tárgyakkal.

helyettesítő eszközök is. Dorombol a köcsögduda, táncra perdült legények csizmáján csillog és cifráz a sarkantyú, ritmust diktál a fakanál. Versenyre kelnek a citerások, tamburások, tekerőlantosok, magyar hegedűn játszik a primás.

Pásztorok, kánászok fújják a kürtöt, táncba hív a bőrduda, a cimpány. A klarinét, a tárogató búsong, madárdallal kel versenyre a furulya.

A kiállítás „értelmezésében” sokat segítenek a szöveges tájékoztatók. Fölbresztik bennünk a kedvet, hogy hall-

gassunk zenét — magyar népi hangszereken.

H. B.

Új létesítmények Szántódpusztán

Patkófogadó, lovasklub

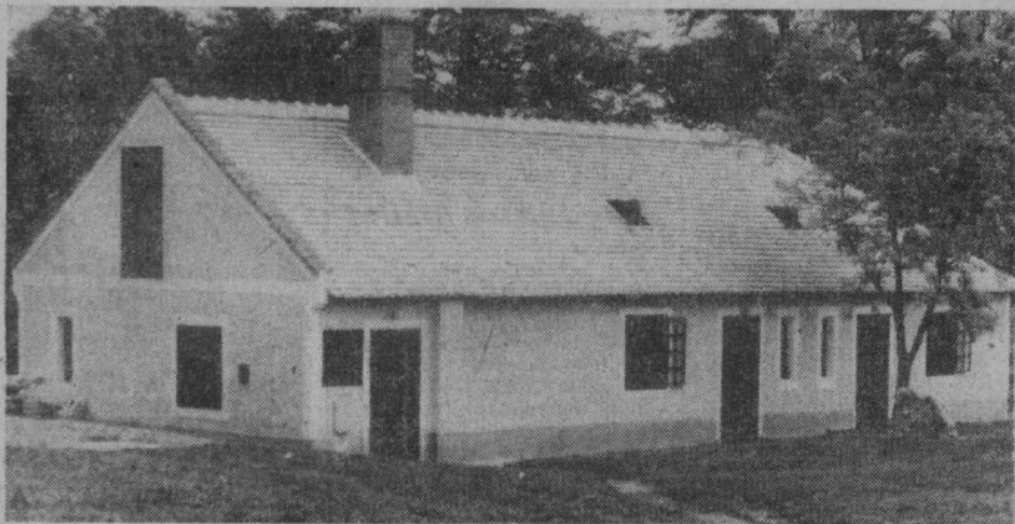
A déli part büszkesége, az enyészeti karjaiból az utolsó pillanatban megmentett Szántódpuszta újabb és újabb értékeket mutat fel. Közép-Európa egyetlen gazdasági épületekből álló (18—19. századi) műemlékegyüttese felújított állapotban a modern idegenforgalom hazai céljait szolgálja, valamint fontos kulturális jelentőséggel is bír. A barokk major rekonstrukciójának megkezdése óta minden évben több a látóval az egykori papi házakban, ahol a vastag falú istállóba most ismét lovakat telepítettek, s az egykori cselédlakásokban kiállítóhelyiségek és korszerű — ám stílszerűen berendezett — szálláshelyek várják a vendégeket.

Tegnap ismét új létesítményeket mutatott be a

puszta gazdája, a megyei idegenforgalmi hivatal, valamint a Pest-budai Vendéglátó Vállalat az idegenforgalom szakembereinek és a sajtó képviselőinek. A Patkó nevet viselő új vendégházat és a lovasklub-építést megtekintették a Belkereskedelmi Minisztérium, a megyei tanács, a siófoki pártbizottság és tanács képviselői is. Dr. Fodor János, a Siotour igazgatója, valamint dr. Tóth Sándor, a Pest-budai Vendéglátó Vállalat igazgatója mutatta be az új létesítményeket. A Patkó fogadó az idei szezon egyik érdekes újdonsága a pusztán. A vendégek elismeréssel szóltak az egykori cselédlakásokból kialakított apartmanokról, amelyekben főként külföldi lovasok szállnak meg. Az izlésesen berendezett kétágyas, fürdő-

szobás (vagy zuhanyozós), főzőfülkés lakosztályokban pótágy is elfér. Eddig hetet nyitottak meg a vendégek előtt, de még az idén nyáron 4 elkészül; később 15 ilyen sajátos hangulatú szálláshely lesz a pusztán. A közelben, a lovasistálló épületében nyitották meg az ugyancsak hangulatos klubot, illetve presszót, melyben — akár csak a Ménes csárdában — a Pest-budai Vendéglátó Vállalat pincerei szolgálják ki a vendégeket. A klubot (amelyet a vállalat műszaki gárdája saját erőből létesített), ügyfelei választja el az istállótól, közvetkezésként a pihenő-izogató vendég kedves paripáját is szemmel tarthatja innét.

A vendégek közül sokan megnézték Szántódpuszta kiállításait is.

Húshagyókedd is elmúlt

„Befőtt már a hosszú farsang, mihaszna sirassuk,
Sirassák a lányok itthonmaradások
Akiknek a méreg miatt ráncos a szoknyájok

Pántlikás a kalapom
Mire hazaértem, azt is elvesztettem.”

Íme, egy Pogányszentpéter-ről származó enek, a farsang „farkáról”, húshagyókeddről. Mert a mókának, lakodalmaknak, dínomdánomnak vége, s aki eddig nem talált párt, azt bizony vénlánycsúfolóval bosszantják. Legalábbis ezt „írta elő” a néphagyomány.

A farsang tehát elbúcsúzott tegnap, lejárt a lakomák, disznóölések, vigadalmak ideje. Most hosszú, inéséges idő, héthetes böjt következik, húsvéig. Tegnap még utoljára kimulathatta magát mindenki, mókázhatott, „alakoskodhatott”, álarcba bújhatott, medvének, megymásnak öltözhetett.

Új és régi, nemegyszer több ezer éves kultúrák hatása keveredtek ezekben a farsangi szokásokban, egy-egy ünnep többféle dolgot is jelképezett egyszerre. Húshagyókedd sem pusztán a vidámság elmúltához kötődik, ez ugyanis egyszersmind valami rossznak a végét, a gonosz, a tél elmúlását, a

tavaszvárás is jelképezte. Ehhez kapcsolódtak az ördögűző szokások, amelyek során például egy rongybábut kivettek a falu határába, s ott elégették vagy vízbe dobták. Még el is taposták, nehogy feltámadjon. Ugyancsak húshagyókeddhez fűződik egy régi történet: egy asszony 1480-ban a Kapos mocsaraiba fulladt, elragadták a rossz szellemek, mert pogány módon szórakozott — férfiruhába öltözött.

Ezen a napon mindenesetre még mindent szabad volt, a vénlánycsúfolás, tuskóházás mellett sok helyütt papírból, kapcaból ördögfeketé álarcot húztak, csúfolódtak mindenkivel, nótáztak, házi házra jártak, csörgőkkel, zajkeltő eszközökkel ördögöt űzték, megengedettek voltak ilyenkor az erotikus jellegű mókák, játékok is. S még valami, amit szintén betartottak becsületesen: ami ezen a napon történt, arról másnap — és soha többet — senki nem beszélt...

Összegyűjtik a néprajzi értékeket

Német, délszláv együttesek lépnek föl

Gazdag tartalmú, érdekes munkatervet fogadott el a Hazafias Népront nemzeti-ségi munkabizottsága a közelmúltban. A kaposfői, a nágocsi néprontbizottságokkal együttműködve szeretnék elérni, hogy bevezessék a német nyelv oktatását. Több elképzelés született arra, hogy javítsák a nemzeti-ségi nyelvoktatás, közművelődés személyi feltételeit. Ennek érdekében találkozót szerveznek azoknak a fiataloknak, akik nemzetiségi nyelvtanulmányokról valók, s közép-fokú intézményben tanulnak. Ebben az akcióban a pályaválasztási intézet és a KISZ megyei bizottsága is részt vesz. A beszélgetés révén szeretnék a fiatalokat a tanári, közművelődési pályára irányítani.

A Baranya megyei Levéltár szakmai irányításával

részt vesz a munkabizottság a néprajzi és -művészeti értékek feltárásában, összegyűjtésében.

Eddig is sok segítséget adtak a nemzetiségi szövetségek ahhoz, hogy az ország más részében tevékenykedő német, délszláv együttesek eljussanak Somogyba. Most is szó van arról, hogy több községben szervezzenek nemzetiségi műsorokat.

A nemzetiségi helyzetének jobb megismerését szolgálja, hogy a munkabizottság kihelyezett ülést tart Lakócsán, mérlegeli, milyenek a nemzetiségi nyelvoktatás személyi, tárgyi feltételei, megvizsgálja, mint lehet bővíteni a nyelvoktatásban részt vevők körét. Erdekes téma az is, milyen pályát választanak azok a nyolcadikosok, akik tanulják az anyanyelvüket.

Előkerült a zselici madonna

Szenzációs múkinés bukkanat föl az évszázadok homályából: egy faból faragott barokk Mária-szobor, amely a zselici madonna nevet kapta. Egy horvátherteleni portán bukkantak rá a diszhoóban. Az ölkerítés egyik lece volt Dr. Herczeg József körzeti állatorvos restorálás közben figyelt föl a faragványra, aztán a gazda hozzájárulásával lebontotta az ölkerítésről és átadta Lengyelóti Jánosnak, a mozsgói homismereti kör vezetőjének.

A finom művű szobrot hársfából faragták, magassága nyolcvan centiméter, szelessége húsz, a súlya pedig öt kilogramm. Eredetileg festve volt, erről árulkodnak az itt-ott még föllelhető festéknymok.

A faragvány — a hírek szerint — legalább kétszázötven éves, alkotója kvalitá-sos művész vagy művészi tehetséggel megáldott népi faragó. Mindenesetre rejtély, hogy eddig hogyan maradt észrevétlen.

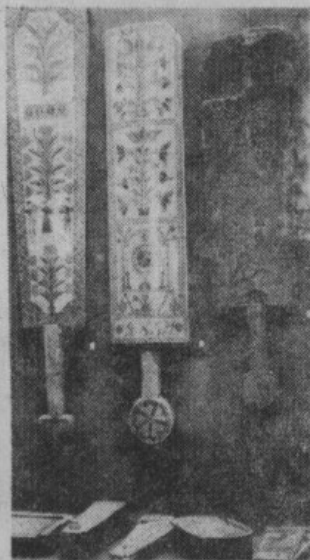
(Kut)

A mángorlók fejedelme

Képek a vasalás történetéből

Látványos népművészeti és egyben „háztartástörténeti” kiállítás várja a látogatókat a kaposvári Helyőrségi Művelődési Otthonban: a mángorlók egykori készítőinek, faragóinak munkáit ismerhetjük meg a vasalás kialakulásának évszázadok után.

Zalaegerszeg, Nagykiszacs és Lenti után Kaposváron mutatkoznak be a magyar

népművészet virágkorának legegységesebben és talán legművesebb díszített tárgyai, a mángorlók. (Het) dunántúli múzeum — és magángyűjtők — anyagából állították össze e tárlatot.

Eszak-Európából került e tájra a mángorló, ismerték, illetve faragták már a tizenhatodik században is. Kezdetben az Europa-szerte általánosan elterjedt geometrikus díszítés jellemezte faragását. Későbbi, tizenkilencedik és huszadik századi készítői kezdtek alkalmazni azokat a technikákat, amelyek egyéb faragásokra is jellemzőek voltak. Ilyen többek között a spanyolozás, a szines díszítés, majd a domború faragás; a magyar népi faragóművészet utolsó korszakának jellegzetes stílusa uralkodott el a mángorlókon is.

A kiállítás nevezetességét Király Zsiganak, minden idők mángorlókészítő „fejedelmének” legszebb munkái.

A mángorlókról képet nyújtó bemutató rendezői arra is törekedtek, hogy a néző összevethesse az egykori „vasalón” alkalmazott díszítéseket a különféle egyéb használatú eszközök faragásával. Többem láttunk már ugyanis szépen megformált és díszített sótartót, borotvatartót, tükröst, dobozt és még sok emléket eleink életéből, mint mángorlót. Sajnos, ezeknek többsége veszendőbe is ment.

Ez a kiállítás példa arra is, hogy eszünkbe juttassa: nincs holt tárgy, minden emberkéz alkotta munka „beszélne tud”. Csupán meg kell szólítani...

Ment

Somogyi Kéjken, St. júl. 1947

(377-63)

Népzenei táborban

Hajdúszoboszlón rendezték meg — az idén negyedszer — a népzenei alkotótábort. Az ország egész területéről érkező művészek a magyar nyelvterület népzenei anyagával ismerkednek itt. A hatvan amatőr zenész — vonós, tekerős, citerás és fúvós szekcióban fejlesztheti tovább tudását. Csoportos műsikülést is szerveztek és egész estét betöltő programmal készülnek a táborozás befejeztével a szokásos záróhangversenyre. Képünkön: a dudás.

Kálmán István faragásai

M. István

Amint 1933-ben a Meszegnyőhöz tartozó Kopárpusztán egy hosszú cselédház juhászlakásában meglátott Madarassy László, így jegyezte le: "... a konyha falán találunk egy kis, virágdíszrel megcifrázott kalántartót, amelyik nem bolti áru. Siet is az asszony megjegyezni, hogy az ura faragta. A lakószoba egyik sarkából előkerül az ünnepi kampó, nyele jávor, a nyél felső részére a kos szarvából faragott kampó alatt be-rekfa forgácsból, vastag talpbőrökből, agancsokból vágott gyűrűk vannak húzva. Az agancsgyűrűn, meg a nyél többi részén bekarcolt díszek: két juhász találkozása, a cserepestulipány, szív alakú vitézkötés, kánya-cseresznye bogója, muskátlibokor, lóherlevél, ágaclevél..."

Kálmán Istvánnak hívták a pásztorfaragót, akinek a munkásságával ismertet meg a megyei művelődési központ kiadványa, melyet a faragók részére állítottak össze segédanyagként, hogy elősegítsék a tiszta formakultúrájú pásztorművészek munkáinak tanulmányozását és felhasználását. (A sorozat első füzeté volt Hodó István fadaragó bemutatása és mintáinak gyűjteménye.)

Ugyan a bizsokot (ma már legkevesebé pászto-remberek forgatják, de a hagyomány-nal megismerkedhet bárki, aki érdeklődik múltunk

félte örözt, megbecsült kincsei iránt.

A kiadvány — melyhez előszót írt és illusztrációkat készített Csikvár József — már nemcsak két „juhász” találkozását segíti elő, hanem többszáz faragót, akik meritenek Kálmán István örökségéből.

Híres juhászcsaládból származott, a szomszédos Zala-ból került át Somogy-ba anyasijuhásznak. Az el-sők között kapta meg. A népművészet mestere ki-tüntetést. Munkáiban mind-végig a pásztorélet je-lenetei, hagyományai ele-venednek meg; készített bo-tót, kürtöt, dobozokat, só-tartót, cigaretta-tartót, tük-röst, bűfort. Fával és csont-ial egyaránt dolgozott: al-kalmazta a domború fara-gást, a karcolást, a spanyo-lozást és az áttört díszí-tést. Nemcsak virágdíszít-ményekkel ékesítette tár-gyait, hanem faragott em-ber- és állatalakokat is, sőt történelmi jelenségeket is fába faragott.

Harminckét rajz mutatja be Kálmán István motívum-világát. Ezek hasznos útmu-tatást nyújtanak azoknak, akik már nem ismerheték meg az egykori pásztormű-vészet eredeti alkotásait, ta-lán csak a múzeumok vit-rinüvegein át csodálhatták meg őket. A jól kiemelt mo-tívumok, a tárgyformák pontosan követhetők, és to-

vábbfejlesztésükre is mód nyílik.

Különösen szépek Kálmán fácán-formái. A vadászje-lenetek is remekbe sikerül-tek. Harmonikusan díszítet-tek karcolt munkái. Érezni, hogy benne élt abban a vi-lágban, amit megjelenített. Jól ismerte környezetét, a természetet. Jó megfigyelő volt, s tehetséggel megáldott pászto-művész.

H. B.

Somogyi Könyvtár, 82. évf. 17

Szépasszonyok a régmúltban

Az udvarhelyi mesemondó

A múltkor kiállítás megnyitójára hívták. Nem kérette magát. Ment, mert ritkán adatik meg, hogy valaki meséket akar hallgatni. Amikor ő fiatal volt, még nem ismerték a televíziót, a rádiót. Rózi néni — Győri Mihályné — 1917. április 21-én született Somogyudvarhelyen. Azt mondja, még a hat osztályt sem járta ki. Tizenkét éves korától napszámba járt dolgozni. Negyvenötben földet kapott, ötvenkilencben tévesztet lett. Ma nyugdíjas. Tehetné, hogy feledje a múltat, de ő emlékezni akar azokra az időkre. Egyed Árpád rácsodálkozott a meséire.

— A mi gyerekkorunkban három család is lakott egy fedél alatt. Esténként mindig akadt valaki, aki mesélni kezdett. Akkor az volt a szórakozás...

Rózi nénit nem kell biztatni. A mesék újból megelevenednek.

„Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl volt. Az óperenciás tengeren innen volt, az üveghegyen túl volt egyszer egy agglegény. Ez olyan agglegény volt, hogy nem mert megházasodni. Éjjeliőr volt, kinn járt a mezőn. Vasárnap meg mindig az utcán, mert az utcára csak vasárnap ültek ki a fiatalok; ott beszélgettek. Előhozták ám a szépasszonyokat is, hogy ki hol látta őket. De ez az agglegény nem tudta, hogy a szépasszonyok boszorkányok. Este mikor kiment a mezőre, a gunyhója előtt rakott egy nagy tüzet;

ledobta a nagykabátját, ráfeküdt, s rágyújtott a pipára, elkezdett gondolkozni azon, hogy milyen jó volna, ha most egy szépasszony idejönne. Ebben a pillanatban messze gyönyörűen dalolni kezdtek. Egyszerre csak egy tisztást vett észre. Mit látott ott? Öt gyönyörű menyecskét! Az egyik megfordult, s intett a legénynek, hogy gyere, gyere... Ez meg fölkelt; még a boltját is ott hagyta, meg a pipáját is. Ahogy ment az öt szép menyecske után, azok mindig távolodtak, s nem érte utol őket. Végre az erdő szélére jutottak; ott megálltak. Az egyik odament hozzá. No, legény, hittál, most itt vagyok, játsszál velem. Megijedt az agglegény. A faluban bakter épp akkor kiálltotta, hogy tizenkettőt út az óra, térjetelek már nyugovóra... Abban a pillanatban megszólamodik megint a menyecske: agglegény, köszönd a falu bakterának, hogy bekiálltotta az éjfél, mert nekünk elveszett a varázslatunk. Es eltűntek...

Pár nap múlva a legény a szomszéd faluba indult, mert ott volt vásár. Igenám, de azon az úton köllött mönnie, ahol a szépasszonyok jártak. Mikor odaért a dülőúthoz, az erdőszélére, megálltak a lovak, nem akartak mönnie egy tapodtat sóm. Erre ott terem egy szépasszony. Fölült a kocsira. Megijedt ám az agglegény, mert látta, hogy a szépasszonynak lólába van. Ugy mentek a lovak, mint a nyíl. A szomszéd faluban megálltak. Ott azt mondta a szépasszony; többet meg ne kísérelj, hogy a szépasszonyokat meghívod, mert mi boszorkányok vagyunk. Erre úgy megijedt az agglegény, hogy két hétig rázta a hideg. De talán még most is rázza, ha meg nem házasodott azóta vagy meg nem melededett...”

Rózi néni elneveti magát. Hát ennyi volt az első mese. Mond ő újabbakat is a kigyóvá vált királyról, az ördögös vadászról, a csúrseregélyről:

— Hány mesét tud?

— Még nem számoltam. Van rövidebb is, meg hosszabb is...

Talán egyszer följegyzi őket valaki.

Söprűgyújtás, ördögriasztás

Uethői Urech, 82. június 21.

Ivántól Péter-Pálig

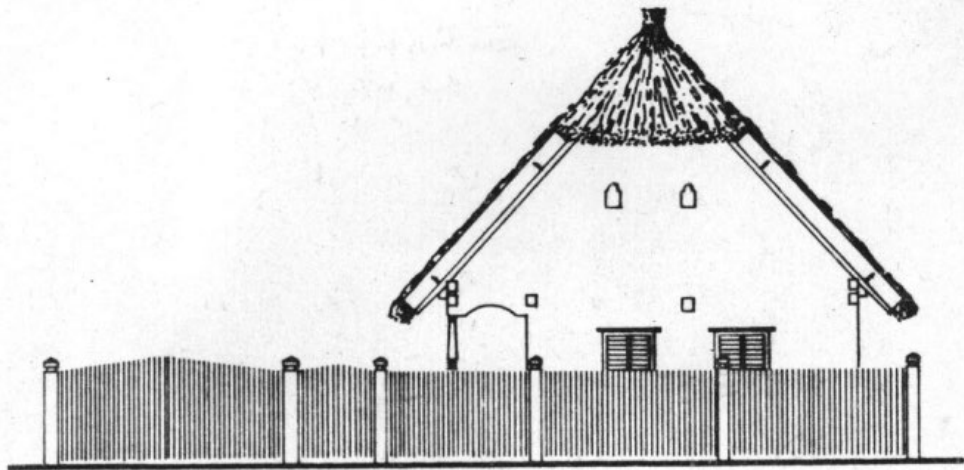
Tűzugratás álházassággal és egyéb június végi hiedelmek

„Átfordultunk” a nyári napfordulón. Ezután következik június két jeles napja: június 24 és június 29. Az előbbi Szent Iváné, az utóbbi Péter-Pálé.

A Szent Iván napi tűzgyújtást szinte egész Európában ismerték, hozzánk szláv és germán közvetítéssel került. A kultikus és gyakran játékos, célzattal meggyújtott máglya szokása a tűz tisztító, gyógyító, termékenyítő erejében vetett hitből fakadt. Legtöbbször kóróból, szalmából gyújtottak lángot. Vas és Zala megyében pedig az egész évén át örzött söprűket gyújtották meg. A dalolva hazavitt, tűzből kimentett seprűcsutak

a káposztaföldre került, hogy a hernyó ne egye meg az illetvényt. Másutt a gonosz ördögöket akarták füsttel elriasztani. A meggyújtott tűz átugrásakor, a tűzugratáskor párosító dalokat énekeltek: az ugráló lányokat ott, a helyszínen egy-egy legénnyel „házasították össze”.

Péter-Pál napja hagyományosan az aratás kezdetét jelezte. Ezzel kapcsolatban is sok hiedelem járta: nem kezdhették el újholdkor; ha valaki meghalt a faluban, előbb sürgősen el kellett temetni az illetőt; kedden és pénteken sem volt ajánlatos aratásba fogni, vagy új táblába kezdeni, mert akkor üres lesz a búza feje.

MEGHÍVÓ

A Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága
tisztelettel meghívja Önt és kedves családját

1981. október 18-án,
vasárnap délután 2 órára

**A SZENNAI
SZABADTÉRI NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNY
NAGYKORPÁDI HÁZÁNAK**

megnyitójára.

Megnyitja: Dr. KNÉZY JUDIT néprajzos
/Mezőgazdasági Múzeum/

Közreműködik: A szennai Népi Együttes
"A Széltolók" együttes
A Barokk együttes

A megnyitó után a községi moziban a
"Somogyország" c. filmet vetítik.